

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

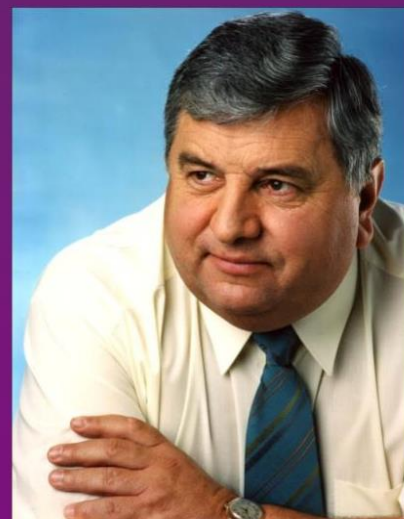
ВОСЬМІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ С. І. ЮРІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

15 листопада 2022 року

*Шлях до успіху – це щоденна
наполеглива праця, помножена на
чіткий стратегічний план, орієнтацію
на передовий світовий досвід,
відкритість для співпраці з
вітчизняними та зарубіжними
партнерами.*

Сергій Юрій

Тернопіль
2022

УДК 336

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія

15 листопада 2022 року

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ, д. е. н., професор.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Горин В. П. – заступник голови, д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Дем'янишин В. Г. – д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Лободіна З. М. – д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Булавинець В. М. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Крупка М. І. – д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет ім. Івана Франка;

Слатвінська М. О. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет;

Стащук О. В. – д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк.

*Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на
засіданні кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ
(протокол № 6 від 17 листопада 2022 р.)*

*Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія: збірник наукових праць
(м. Тернопіль, 15 листопада 2022 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 182 с.*

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С. І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговують на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О. П. – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ, д. е. н., професор.

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

УДК 336
© ЗУНУ, 2022

ЗМІСТ

<i>Барановська Н. І.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	7
<i>Бондаренко Є. П.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ МИТНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.....	10
<i>Братко О. С.</i> МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ.....	14
<i>Була П. В.</i> ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	16
<i>Булавинець В. М.</i> ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВОЇ ПОЛІТИКИ.....	20
<i>Валігура В. А.</i> АНТИКРИЗОВЕ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ.....	24
<i>Войцешук А. Д.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКОВОСТІ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.	30
<i>Герасимюк П. В.</i> МИТНА ПОЛІТИКА ПОМІРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИЦТВА.....	39
<i>Герчаківський С. Д.</i> ОЦІНКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ.....	44
<i>Горин В. П.</i> ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД...	50
<i>Гуцул І. А.</i> ПРАГМАТИЗМ МИТНОГО СУПРОВОДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ.....	56

<i>Дем'янишин В. Г.</i> НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ.....	60
<i>Дмитрів В. І.</i> ВПЛИВ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ..	67
<i>Жадан О. В.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ БЮДЖЕТНОЇ СФЕРИ.....	73
<i>Іванова А. М.</i> ВПЛИВ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА....	78
<i>Кириленко О. П.</i> ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	82
<i>Кізима Т. О., Станович М. А.</i> ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ВІД ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ І ПРИЗУПИНЕННЯ ВИПЛАТ ЗА ЗОВНІШНІМ БОРГОМ УКРАЇНИ: МОТИВАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	87
<i>Коваль С. Л.</i> ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	91
<i>Kolomyuchuk N. M.</i> IMPACT OF ECONOMIC RISKS ON HOUSEHOLDS' FINANCIAL DECISION MAKING.....	95
<i>Крисовата К. В.</i> ТЕОРЕТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНІ ДОМІНАНТИ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ.....	99
<i>Круп'як І. Й., Круп'як Л. Б.</i> ІНВЕСТИЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	102
<i>Лободіна З. М., Березька К. М., Кізима А. Я., Лушней Т. Ю.</i> ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ УЧАСТІ.....	106
<i>Малиняк Б. С.</i> КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	112

Петрушка О. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІСНЕННЯ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ...	118
Савчук С. В., Савчук В. Р. ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	122
Сидор І. П., Рудик Ю. М. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	127
Сидор Т. І. БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	131
Сідляр В. В. РОЗШИРЕННЯ БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПОДАТКОВИХ ЗМІН.....	135
Сохацька О. М., Шухманн В. А. ФОРМУВАННЯ БІРЖОВИХ РИНКІВ КРИПТОВАЛЮТ ЯК ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ.....	140
Сохацький О. Ю., Казьмерчук В. В. ГЕОПОЛІТИКА: ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ НА ШЛЯХУ ДО НОВОГО СВІТОУСТРОЮ.....	144
Титор В. Й., Кекіш І. П. РЕЖИМ СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ (NCTS) УКРАЇНА – ЄС: ЗАХОДИ ПО ВПРОВАДЖЕННЮ В УКРАЇНІ.....	147
Ткачик Ф. П. СПЕЦИФІКАЦІЇ ЗБАЛАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ: ДОСВІД КАНАДИ	151
Чопик Ю. Є. МАКРОЕКОНОМІЧНА ДОПОМОГА КОЛЕКТИВНОГО ЗАХОДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ.....	153
Шулюк Б. С. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	155

Ріппа М. Б.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ..... 159

**Восьмий Всеукраїнський конкурс студентських наукових есе
приурочений пам'яті С. І. Юрія**

Результати конкурсу (Переможці та номінати)..... 163

Свірчевський Я. О.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА..... 165

Скворцов В. О.

**МОЛОДІЖНЕ БЛОГЕРСТВО: ХОБІ, МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ ЧИ
НОВІТНІЙ РІЗНОВИД БІЗНЕСУ?.....** 168

Ратушняк Д. В.

МАЛИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 171

Шпортун Д. В.

КРИПТОВАЛЮТА ТА ЇЇ РОЛЬ В УКРАЇНІ..... 174

Заяць О. Р.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ..... 176

Харовська А. В.

**УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАН МАРШАЛА: МОЖЛИВОСТІ ТА
ПЕРЕПОНИ.....** 178

Барановська Наталія Іванівна
викладач фінансово-облікових дисциплін
ДВНЗ «Могилів-Подільський монтажно-економічний коледж»
м. Могилів-Подільський

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному економічному просторі постає питання про необхідність удосконалення податкової системи та розгляду її не лише фінансово-політичного, а й з точки зору соціальної проблеми. У певного прошарку суспільства сформувався негативний стереотип поведінки в податкових питаннях: низька податкова культура, недовіра до податкових органів і, як наслідок, приховування доходів і несплата податків.

Про всі ці факти свідчать дані контролюючих органів про зростання правопорушень та злочинів, пов'язаних з приховуванням або наданням недостовірної інформації про отримані доходи. В наслідок цього державі завдано збитків у великому та особливо великому розмірі. У цьому сенсі необхідно виховувати та розвивати податкову культуру населення.

Податкова культура – складне соціально-економічне явище, характерне для суспільства з ринковою економікою, рівень якого визначає фіскальний потенціал держави.

Основним економічним мотивом законослухняної поведінки платників є уникнення наслідків несплати податків. Для стимулювання такої поведінки держава, як правило, застосовує такі заходи: зниження індивідуальних ставок податків, застосування системи податкових відрахувань, збільшення штрафів за порушення податкового законодавства, зміна періодичності планових податкових перевірок. виходячи з критеріїв ризиковості діяльності платника податків тощо. Але слід зазначити, що всі ці заходи матимуть очікуваний ефект за умови одночасного підвищення податкової культури, зокрема податкової.

Підвищити податкову культуру та мотивувати платників податків підтримувати податкову дисципліну можна різними способами та комплексом заходів. Головне в цьому питанні – обґрунтований вибір тих, які прийнятні для умов конкретної країни, менталітету, рівня та якості життя, життєвого циклу економічного розвитку. Пріоритетними напрямками підвищення рівня податкової культури в Україні є:

- 1) спрощення і вдосконалення податкового законодавства;
- 2) підвищення якості виконання податкових процедур;
- 3) удосконалення механізму вирішення податкових спорів;
- 4) підвищення якості інформування, розвиток податкового консультування громадян, дисципліни та відповідальності;
- 5) забезпечення дотримання працівниками податкових органів встановлених етичних правил;

6) підвищення іміджу податкової служби та престижу роботи у контролюючих органах;

7) удосконалення системи взаємодії податкових органів із платниками податків та підвищення її ефективності;

8) подальший розвиток електронних сервісів під час надання послуг податковими органами;

9) створення основ для системного виховання податкової культури наступних поколінь (економічне виховання молоді, соціальна реклама на податкову тематику; громадські тематичні заходи).

Спектр проблем, які заважають підвищити рівень податкової культури в будь-якій державі, дуже широкий і різноманітний, в основі якого буде конфлікт. Велика кількість і різноманітність конфліктів у податковій сфері підтверджують зручність розгляду природи їх виникнення (рис. 1) [1].

Рис. 1. Природа виникнення конфліктів у податковій сфері

Джерело: побудовано на основі [2]

Як бачимо, такі конфлікти можуть виникати як наслідок існуючих суперечностей і проблем у податковому законодавстві, механізмі реалізації функцій державних органів, несвоечасності реформ, що проводяться, а також суб'єктивного характеру фактор. Визначальну роль у регулюванні конфліктів відіграють положення податкового законодавства, які містять способи вирішення типових соціальних конфліктів, задовольняють по можливості всіх учасників податкового процесу, регулюють правові норми діяльності контролюючих органів у сферу оподаткування та платників податків на демократичних засадах із застосуванням громадського контролю. Останній має

бути спрямований на підкорення поведінки індивідів соціальним очікуванням і вимогам з урахуванням досвіду вирішення конфліктних ситуацій.

Отже, не тільки рішення проблем у законодавстві призводить до ослаблення конфліктів, досягнення рівня розвитку системи контролюючих органів, відповідного умовам реалізації нової податкової політики також грає істотну роль. Підвищення рівня податкової культури населення потребує все нових і сучасних підходів. Інформаційно-консультаційна робота є одним із напрямів надання необхідної інформації платникам податків та реагування на сумніви, які періодично виникають при вирішенні податкових питань.

Список використаних джерел:

1. Зінкевич А. В. Податкова культура населення як інструмент уникнення податкових правопорушень. *Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (11-12 трав. 2017 р., ТНТУ ім. І. Пулюя, м. Тернопіль). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. С. 169-171.

2. Давискіба К. В., Карпова В. В., Ревенко О. В. Податкова культура і проблеми її формування в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 19. С. 457-463.

Бондаренко Євген Петрович
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ЕФЕКТИВНІСТЬ МИТНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Діяльність митних посередників у процедурі митного оформлення товарів має суттєве значення. Їх професійні знання допомагають суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності своєчасно здійснювати відповідні митні процедури, а отже і прискорити зовнішньоторговельний обіг товарів. Розвинутий ринок посередницьких послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності є передумовою ефективного господарювання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Мета роботи полягає в дослідженні теоретичних та практичних аспектів організації ефективного митного посередництва в контексті активізації зовнішньої торгівлі та налагодження продуктивних відносин з міжнародними партнерами України.

Реформування митного законодавства, яке тривалий час відбувається в нашій державі зачіпає практично всі аспекти митної справи, в тому числі й сферу посередницьких митних послуг. Митно-правовий інститут постійно знаходиться у процесі розвитку та вдосконалення. На кожному етапі простежуються певні проблеми та труднощі з імплементацією у практику окремих положень законодавства з окреслених питань, що свідчить про необхідність подальшого пошуку нових форм, моделей, механізмів митного посередництва.

Вплив і втручання держави у сферу зовнішньоекономічних відносин в кризових умовах національної економіки пов'язаний з потребою організації та управління процесами зовнішньої торгівлі, створення певних правил та обмежень з метою впорядкування відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Україна сьогодні зацікавлена у створенні відповідного інституційно-правового поля для митних посередників як учасників митних правовідносин. Суб'єкти митного посередництва мають власний правовий статус, визначений у нормах митного законодавства, але можна констатувати про те, що організаційно-правове забезпечення діяльності митних посередників потребує вдосконалення, що сприятиме розвитку необхідної навколо митної інфраструктури, якісному процесу проходження митних формальностей та активізації зовнішньоторговельної діяльності [1].

Індикатором якості та ефективності митного обслуговування міжнародної торгівлі виступає швидкість виконання зовнішньоторговельних угод, швидкість переміщення товарів через митний кордон України, а також прозорість державного адміністрування зовнішньоекономічної діяльності.

В галузі митної справи такі послуги здійснюють спеціалізовані компанії, яким згідно з Митним кодексом України надано повноваження на здійснення такої діяльності.

Основні поняття у сфері митної справи, що пов'язані з процесом митного контролю, визначені Митним кодексом України. Наведений на рис. 1 взаємозв'язок основних понять, зазначених у Митному кодексі України, демонструє, що основними поняттями у митній сфері, закріпленими в чинному митному кодексі, є: митна справа, митна політика, митний контроль, митні процедури, митні режими, митне оформлення [2, с. 194].

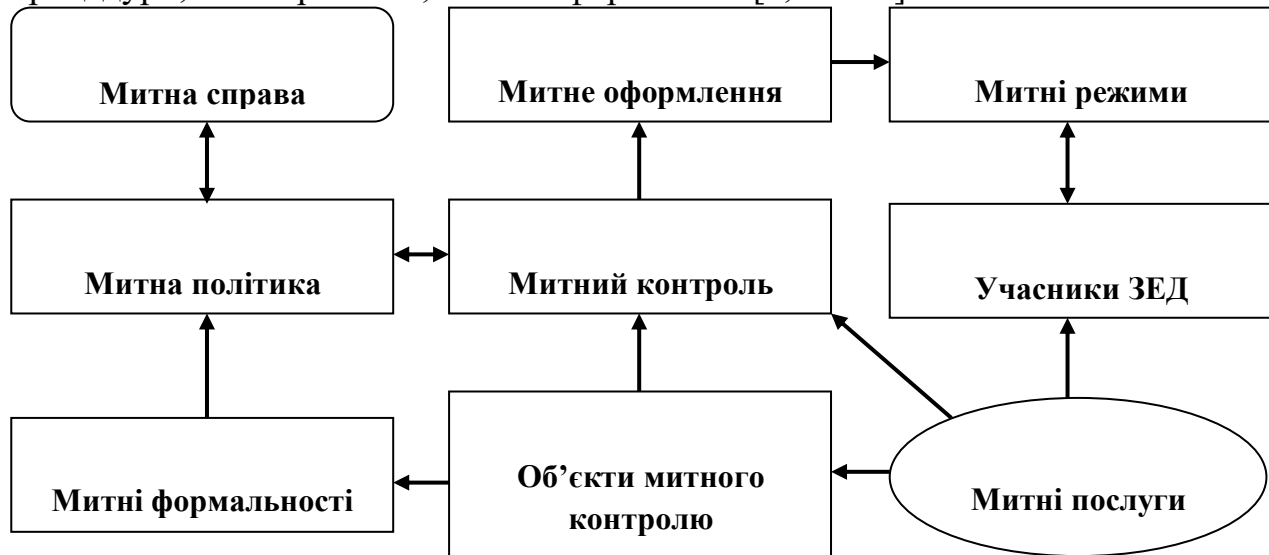

Рис. 1. Взаємозв'язок основних понять державної митної справи в контексті ідентифікації елементів митного посередництва

Митний брокер – це будь яка особа, що має дійсний ліцензійний сертифікат чи професійну ідентифікаційну картку, видану уповноваженими органами державного регулювання. Професія митного брокера включає в себе наступний спектр послуг: консультування з питань митного права, підготовка митної документації для оформлення експортно-імпортних операцій, підписання та подання документів, що стосуються митного декларування, представництво інтересів в органах, що уповноважені здійснювати митну політику тощо [3, с. 2].

Європейська практика свідчить про існування митного посередництва в трьох формах:

- 1) митні брокери вважаються єдиними уповноваженими організаціями щодо здійснення посередницької діяльності (Португалія);
- 2) митні брокери здійснюють пряме представництво (Польща, Італія) або непряме представництво (Бельгія) суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- 3) вільний вибір осіб – митних посередників, що мають різні види функціонування і митну кваліфікацію (Німеччина, Великобританія).

Аналіз норм митного законодавства дозволив систематизувати загальний перелік митних послуг, які надаються посередниками в галузі митної справи: консультації з питань митного законодавства та зовнішньоекономічної

діяльності; експертна оцінка документації наданої для декларування товарів і транспортних засобів; визначення коду товарів за Українським класифікатором товарів ЗЕД; складання зовнішньоекономічних контрактів за умовами замовника; послуги декларування (заповнення декларацій, документів, складання (заповнення) специфікацій, інвойсів, інших супровідних документів); робота з товарами, що знаходяться на зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання або на митному ліцензійному складі (сортування, сушка, маркування тощо) та надання інших робіт та послуг, пов'язаних з реалізацією права на переміщення предметів через митний кордон держави [4, с. 84].

В багатьох країнах світу митне оформлення товарів і транспортних засобів проводиться, як правило, лише за участю митних брокерів. Деякі, особливо великі імпортери утримують штатних фахівців, які працюють виключно на дану компанію. Однак в цілому митні брокери є співробітниками приватних агентств, які діють від імені різних імпортерів і виступають професійними посередниками. В будь-якому випадку, митний брокер повинен обов'язково мати ліцензійний дозвіл на здійснення митного посередництва.

В Європейському Союзі існують різні концепції щодо регулювання діяльності митних брокерів, проте загалом їх методи можна поділити на 2 групи. До першої групи віднесемо держави, у яких із давніх часів доступ до посередницької діяльності є добре захищеним і визначається, що особа-представник митного брокера має відповідати особливим вимогам. До таких країн належать Греція, Іспанія, Італія та Португалія. Друга група характеризується менш прискіпливими вимогами до агентів із митного оформлення, відносини між митними брокерами і суб'єктами ЗЕД являються істотно нерегульованими. Навіть без оцінки професійної компетентності з боку митних органів, особа має можливість практикувати цю діяльність.

Якщо порівняти вітчизняні вимоги до проведення діяльності митного брокера із європейськими, то Україну варто віднести до першої групи, адже українським законодавством закріплено певні вимоги до митної брокерської діяльності.

Важливість професіоналізму митного брокера вкрай важлива для всього процесу в цілому, тому потрібно відповідально віднестися до його вибору. Щоб уникнути можливих проблем потрібно переконатися, що брокерська фірма входить до державного реєстру митних брокерів і має ліцензію на право здійснення митної брокерської діяльності. При виборі посередника звертається увага на його особисті якості, наявність у нього зв'язків в бізнесі і ділових колах. Обов'язковим є отримання інформації про митного брокера від його клієнтів, конкурентів, а також від інших партнерів і контрагентів [5, с. 193].

Перспективним для використання в Україні є досвід країн Європи щодо оцінки претендента на митного брокера, яка передбачає оцінку щодо наявності у заявника кримінальної справи за шахрайство, інші злочини, які пов'язані із порушенням податкового і митного законодавства, наявність факту корупційних діянь чи крадіжок. У випадку виявлення таких фактів фізична

особа позбавляється права на складання іспиту та тримання дозволу на здійснення митно-брокерської діяльності.

Отже, для забезпечення безперервної міжнародної торгівлі важливою умовою є залучення митного брокера. Так як професійне посередництво є ключем до спрощеного і успішного ведення світової торгівлі на сьогоднішній день діяльність митного брокера є значущою як для України, так і для світової спільноти. Україні, безумовно, є що почерпнути з досвіду зарубіжних країн. Такими факторами можуть стати: сприяння митним брокерам в створенні електронного штрих-коду товару, обов'язок брокерів подавати звіт за певний період своєї діяльності, проходження спеціального навчання перед провадженням даної діяльності і головне, інтеграція з європейським законодавством для спрощення процедури митного оформлення товарів.

Список використаних джерел:

1. Квеліашвілі Г. М. Послуги в митній сфері як інструмент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності URL: [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12kgmrzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12kgmrzd.pdf)
2. Pastor C. B., Nieva J. G., Palomares F. L. Customs brokers: their vital role in mediating transactions between selected importers in metro manila and the bureau of customs. *Proceedings of the DLSU Research Congress*. 2015. Vol. 3. P. 1-12.
3. Медвідь Ю. О., Корнійчук О. О. Визначення пріоритетних митних формальностей під час здійснення контролю достовірності декларування товарів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 193-196.
4. Коробкова О. М. Формування ефективного механізму регулювання митної брокерської діяльності. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 82-86.
5. Петрушко С. В., Павлюченко Ю. М. Умови здійснення діяльності митним брокером: порівняльно-правовий аспект. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса*. 2020. № 12. С. 190-195.

Братко Олександр Сергійович
здобувач PhD кафедри міжнародних економічних відносин,
ЗУНУ, м. Тернопіль

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ

У сучасному світі для більшості підприємств, малих чи великих, умовою подальшого розвитку і навіть виживання стає вміння визначати цілі та стратегії ведення бізнесу, обирати концепції управління у глобальних умовах, які без перебільшення сьогодні визначають обличчя сучасного світу.

Глобалізація ринків, зростаюча конкуренція та відповідна до цих факторів зміна поведінки покупців по відношенню до безпосередніх характеристик товарів, місць їх придбання, витрат на здійснення покупки ставить підприємства перед необхідністю пошуку більш конкурентоспроможних рішень щодо задоволення існуючих вимог.

Окрім продукції відповідної якості з необхідними характеристиками за доступну ціну покупця цікавлять також додаткові послуги, що підвищують цінність товару – наявність товару в зручному місці та у зручний час, відсутність пошкоджень, необхідне фасування та пакування. В значній мірі досить часто саме ці складові роблять товари привабливими для цільових покупців та забезпечують на практиці відповідність попиту і пропозиції.

Питання вивчення та прогнозування попиту, формування взаємопов'язаних рішень щодо основних інструментів впливу на споживача – товару, ціни, розповсюдження (збуту) та просування знаходиться в компетенції маркетингу. В свою чергу реалізація цих рішень значною мірою залежить від ефективності логістичних процесів та знаходиться в компетенції логістики.

Поширена аксіома «маркетинг формує попит, а логістика його реалізує» [1]. Аналогічно Є. Крикавський та Л. Якимишин зазначають: «логістика розглядається як концепція управління, орієнтована на потоки, а маркетинг, як концепція орієнтована на управління компанією» [2, с. 23].

Як правило, виробництво якісного товару потребує відповідного забезпечення – комплектуючих, сировинних матеріалів, обладнання тощо, а також організації безперебійної роботи. Витрати, що понесе покупець при покупці тих чи інших товарів і відповідно ціна, яку він заплатить також головним чином буде визначатися рівнем та вартістю складування, транспортними витратами, швидкістю обробки замовлень. Місце, як ще один з інструментів маркетингу також в значній мірі буде залежати від логістичних витрат. Так, визначені з точки зору маркетингу привабливі місця можуть виявитися неефективними, оскільки буде висока ступінь витрат на їх логістичне обслуговування.

Все вище зазначене є свідченням тісної взаємодії таких двох важливих бізнес-процесів як маркетинг та логістика. Однак на практиці дуже часто спостерігаються конфлікти цих двох сфер, викликані неспівпадінням цільових

установок. Як слушно зауважують Є. Крикавський та Л. Якимишин «традиційний поділ праці в системах управління часто генерує функціональні конфлікти, уникнення яких можна досягти шляхом забезпечення безконфліктності, передусім функціональних стратегій, а ще краще досягти їх взаємоузгодженості (комплементарності)» [2, с. 21].

Типовою сферою виникнення таких цільових конфліктів є спільна площина маркетингових та логістичних рішень, без чого не може стабільно існувати жоден ланцюг поставок.

На нашу думку, реалізуючи маркетингову концепцію управління власним бізнесом підприємство як на стратегічному, так і операційному рівнях повинне, в першу чергу, узгоджувати цілі власного бізнесу з цілями всіх учасників ланцюга постачання.

Підґрунтям для такого узгодження на стратегічному рівні повинно стати проведення маркетингового стратегічного аудиту, в процесі якого доцільно з'ясувати проблеми, що виникають в процесі функціонування існуючого ланцюга постачання; оцінити конкурентні позиції власного ланцюга відносно конкурентів, що дасть можливість краще зрозуміти «слабкі» та «сильні» сторони досліджуваного ланцюга; оцінити результативність управління стосовно рівня обслуговування клієнтів, швидкості та якості надання послуг.

Проведений аудит дасть можливість розробити уточнені (з врахуванням як вимог клієнтів, так і можливостей учасників ланцюга постачання) стратегії стосовно окремих інструментів комплексу маркетингу та розробити ряд заходів стосовно розвитку партнерських відносин з учасниками ланцюга, налагодження обміну інформацією між його учасниками, впровадження цифрових технологій в логістичний процес, а також організацію контролю ключових факторів успіху ланцюга постачання.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. М. Формування взаємозв'язків маркетингу та логістики в підприємницькій діяльності. *Ефективна економіка*. 2015. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4454>
2. Крикавський Є. В., Якимишин Л. Я. Комплементарність стратегій маркетингу та логістики в ланцюгу поставок товарів повсякденного попиту. *Маркетинг і цифрові технології*. 2018. № 1, Т. 2. С. 21-32.

Була Павло Вікторович
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Важливим аспектом діяльності держави в сучасних умовах є екологізація більшості процесів, що пов'язані з її функціонуванням. Екологічні виклики сьогодення, які спричиняють значний негативний вплив на навколишнє середовище, у вигляді викидів та скидів шкідливих речовин, розміщення відходів промислових та побутових споживачів вимагають від держави відповідних рішень щодо мінімізації цього впливу, враховуючи при цьому необхідність здійснювати підтримку економічного розвитку регіонів та держави в цілому. Як показує зарубіжний досвід, досить ефективним інструментом для вирішення цього питання є екологічний податок, при сплаті якого, суб'єкти господарювання зменшують негативний техногенний вплив на довкілля.

Досвід попередніх років показав, що сплата екологічного податку в Україні не давала в повній мірі того економічного ефекту, який очікувався, а також не призвела до відповідно кращих екологічних змін. Надходження від цього податку спрямовувались в загальні, а не спеціальні фонди відповідних бюджетів, що не давало змоги покращити екологічне становище країни. В умовах децентралізації, коли громади мають більше повноважень щодо розпорядження надходженнями від екологічних податків набуває важливого значення питання удосконалення інституціонального середовища застосування екологічного податку в системі регулювання природоохоронної діяльності.

Проблемі ефективності екологічного оподаткування приділяється увага багатьох вчених, зокрема Н. Рибачок А. Липко Є. Мішенін, І. Ярова Л. Поліщук, Н. Авраменко, З. Шпильківська, О. Найдено, А. Нікітішин, Т. Домбровська, які вважають, що екологічне оподаткування є одним з найдієвіших інструментів до розумного природокористування, та мають різні погляди для її вирішення.

Екологічні податки, як стверджує Н. Рибачок, ефективно використовують як непрямі інструменти впливу на поведінку суб'єкта забруднювача в напрямі зниження ним антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище [1, с. 15].

А. Нікітішин вважає, що екологічні податки є одним із ключових джерел фінансування. Сплачені податки використовуються для відновлення навколишнього довкілля, усунення забруднених зон та забезпечення заходів, пов'язаних з охороною природи, а високі ставки екологічних податків дають змогу безпосередньо впливати на рівень «екологічності» діяльності суб'єктів господарювання [2, с. 126]. На думку Н. Дутової та Н. Меджеріної, екологічний податок – загальнодержавний обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів викидів в атмосферу, скидів у водні об'єкти забруднюючих

речовин і розміщення відходів суб'єктів господарювання та фізичних осіб [3, с. 1256].

Екологічне оподаткування є одним із ключових елементів управління охороною навколишнього природного середовища. Екологічні податки пред'являються за наданий шкідливий вплив повітря, водним об'єктам та загалом довкіллю. Ставки екологічних податків розраховуються відповідно до рівня шкідливості заподіяному навколишньому середовищі і нараховується, виходячи з ставки податку за 1 тону забруднюючих речовин залежно від виду забруднюючої сполуки та класу небезпеки. Якщо суб'єкт господарювання здійснює різні види забруднень, відповідно він сплачуватиме податок до кожного виду забруднюючої речовини [4, с. 75].

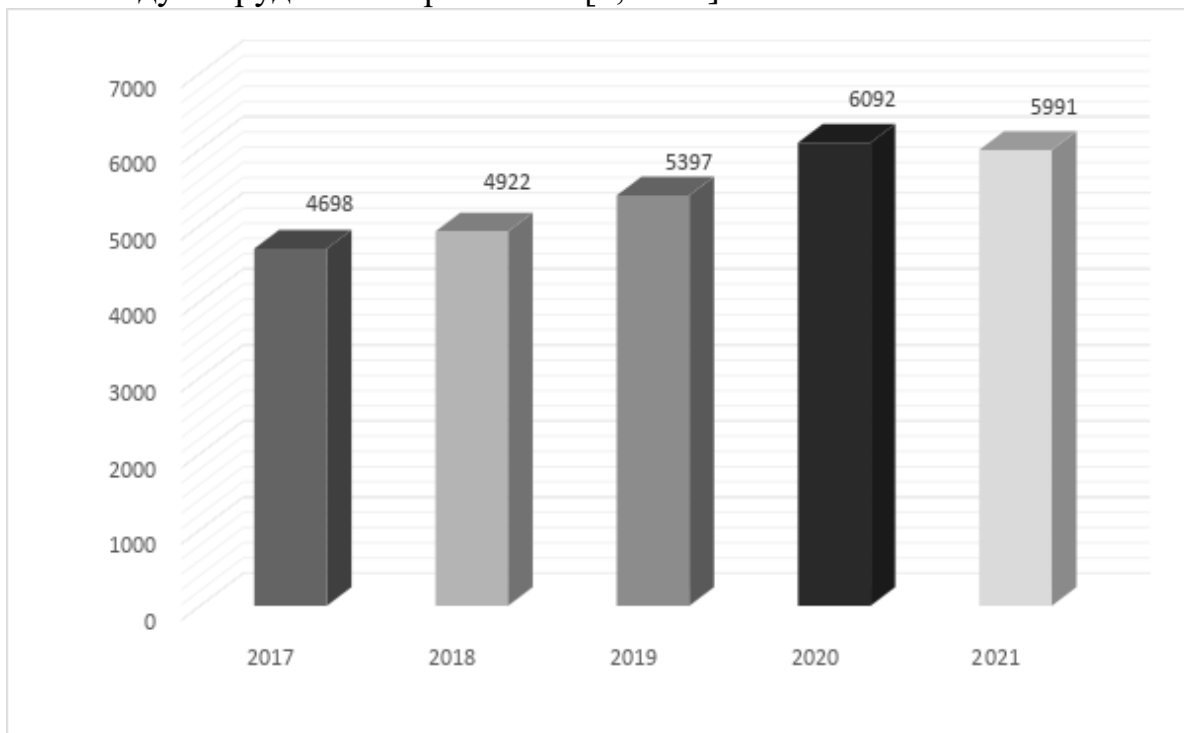

Рис. 1. Надходження екологічного податку до Зведеного бюджету України у 2017-2021 рр., млн грн

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

Екологічні податки довгий час надходили до спеціальних фондів, створених в державних та місцевих бюджетів щодо охорони навколишнього середовища, і це давало можливість забезпечувати їх прив'язку до певних цілей фінансування, пов'язано з природоохоронною діяльністю. Як бачимо з рис. 1, за період 2017-2020 рр. в динаміці надходжень екологічного податку до Зведеного бюджету України відбувається поступове його зростання, з незначним просіданням у 2021 році. У 2018 зростання становило 4,77%, у 2019 – 9,65%, у 2020 – 12,88%, а у 2021 – 11,22% (що на 1,66% нижче ніж у 2020). Такі незначні трендові відхилення зазвичай були спричинені підняттям ставок податку за викиди та скиди шкідливих речовин. Водночас така ситуація не стимулює суб'єкти господарювання обмежувати свій шкідливий вплив на довкілля, адже дані ставки є досить символічними.

Тому виникає необхідність в перегляді ставок екологічного податку за викиди найбільш шкідливих для здоров'я людей та навколишнього середовища речовин, а також за скиди небезпечних речовин безпосередньо у водні об'єкти, передусім за скиди азотовмісних сполук. Виходячи з цього, з підняттям ставок з'явиться можливість використовувати екологічні податки як бюджетонаповнюючий механізм, особливо на місцевому рівні, де це буде дуже доцільним та пріоритетним.

Як бачимо, на рис. 2 зображена динаміка надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів, і тут цілком добре простежується зниження цих надходжень. У 2017 дані надходження складали 2979 млн грн, тоді як у 2021 – 2073 млн грн (різниця складає 906 млн грн). Виходячи з цієї тенденції надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів буде доцільним інституціонально закріпити можливість за органами місцевого самоврядування використовувати кошти спеціальних фондів охорони навколишнього середовища для фінансування проєктів природоохоронного спрямування, які здійснюються на умовах публічно-приватного партнерства.

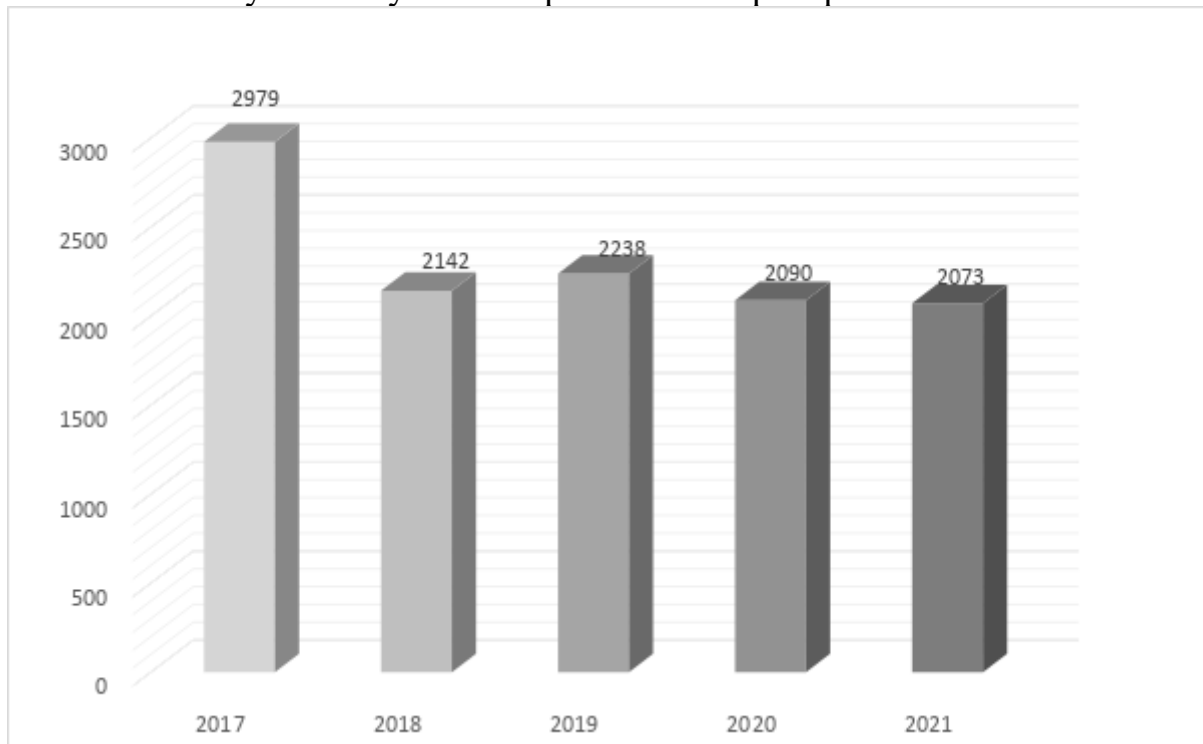

Рис. 2. Надходження екологічного податку до місцевих бюджетів України у 2017-2021 рр., млн грн

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

Варто зазначити, що лише збільшення ставок екологічного податку не вирішить проблему, оскільки суб'єкти господарювання на сьогодні, сприймають це як додаткове фіскальне навантаження. Необхідний комплексний підхід та вивчення зарубіжного досвіду, де у більшості країн цей податок виконує компенсаційну функцію надходження податку у кілька разів перевищують державні видатки на природоохоронні заходи), так і фіскальну (екологічний податок формує до 10 % усіх податкових надходжень).

Виходячи з цього, можна підсумувати, що за сьогоденних умов значного техногенного впливу на навколишнє середовище, актуальності набуває вирішення проблеми удосконалення інституціонального забезпечення екологічного оподаткування. Екологічні податки мають виступати важливим інститутом стимулювання процесів активізації природоохоронної діяльності як у публічному, так і в корпоративному секторах, а також у секторі домашніх господарств. Як свідчать дані щодо динаміки надходжень екологічного податку до місцевих бюджетів та Зведеного бюджету України за 2017-2021 роки, реального збільшення поступлень даного виду фіскальних платежів у публічні фінансові фонди не спостерігається, що вимагає перегляду ставок екологічного оподаткування та екологічної політики загалом з акцентом на місцеві бюджети, що дасть змогу ефективно використовувати надходження та мінімізувати шкідливий техногенний вплив на навколишнє середовище.

Список використаних джерел:

1. Рибачок Н. П. Сучасні теоретичні та законодавчі основи екологічного оподаткування в Україні. *Фінансове право*. 2013. № 4. С. 15-18.
2. Нікітішин А. Податкове регулювання як інструмент державної екологічної політики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 2. С. 126-137.
3. Дутова Н. В., Меджоріна В. С. Екологічний податок як механізм стимулювання ведення природоохоронної діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 1255-1259. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/187.pdf.
4. Поліщук Л. М. Екологічне оподаткування в умовах децентралізації: пріоритети та інституціональне забезпечення. *Агросвіт*. 2019. № 23. С. 73-78.
5. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.

Булавінець Вікторія Михайлівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВОЇ ПОЛІТИКИ

Обраний Україною курс на євроінтеграцію вимагає утвердження гендерної рівності та недопущення гендерної дискримінації. Однак, згідно досліджень Світового банку, досягти гендерної рівності вдалося лише шістьом країнам: Швеції, Люксембургу, Данії, Бельгії, Латвії та Франції. Загалом гендерна рівність у світі оцінюється у 68%. Найбільша гендерна нерівність існує у сфері політики (77%). У сфері економіки вона складає 42% і найменший розрив спостерігається у сфері охорони здоров'я (4,6%) і освіти (4,4%) [1].

Про динаміку руху у напрямку досягнення гендерної рівності свідчить індекс гендерного розриву, який вимірюється з 2006 року і розраховується нині у 156 країнах за показниками: економічної участі; розширення прав і можливостей у політиці; рівня освіти та доступу до системи охорони здоров'я; тривалості життя. У 2021 році за показником індексу гендерного розриву Україна посіла 74 місце, втративши 15 сходинок, порівняно з 2020 роком [2].

Аналіз показників гендерної рівності в Україні засвідчив, що найкраща ситуація щодо рівності прав і можливостей чоловіків і жінок спостерігається нині у сфері освіти (26 місце), а найгірший результат – у політичній сфері (105 місце). І хоча в Україні жінки становлять більшу частину населення, однак вони займають менше керівних посад у владі та бізнесі. Поряд з цим, їхні зарплати на 25% менші, у порівнянні із заробітними платами чоловіків. %) [3]. Тому, утвердження демократичних ідей в Україні потребує формування гендерно-чутливої політики, основою якої є принципи Концепції прав людини щодо протидії нерівності та дискримінації, що створює можливості чоловікам і жінкам брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Діюча в Україні нормативно-правова база закладає підґрунтя та відображає потребу у впровадженні гендерного підходу. Однак практика його втілення має чимало проблемних аспектів, пов'язаних з високою гендерною чутливістю суспільства, що особливо проявляється на рівні територіальних громад, де сьогодні спостерігається втілення гендерно-орієнтованого врядування, започатковане Національним Демократичним Інститутом (НДІ) у рамках програми USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» [4]. Послідовна інтеграція гендерного підходу в діяльність органів місцевого самоврядування відбувається через залучення членів громади до процедури прийняття рішень (в т.ч. бюджетних) з урахуванням різноманітних інтересів та потреб чоловіків і жінок.

Сучасні реалії вимагають забезпечення рівних прав та можливостей як чоловіків, так і жінок у всіх сферах суспільного життя. В цьому контексті важливого значення набуває розподіл фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів

за гендерним принципом, тобто запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування, яке є відносно новим напрямком діяльності фінансових органів і потребує професійно підготовлених фахівців. Гендерно-орієнтований бюджет ґрунтується на гендерному аналізі і фінансовій обізнаності фахівців щодо підготовки та управління бюджетними програмами. Нині в європейській та вітчизняній практиці відбувається активна підготовка таких спеціалістів, здатних враховувати гендерні аспекти при розробці цільових програм стосовно їх інноваційності, чіткості встановлених цілей, вимірюваності результатів та гендерно-чутливого контролю використання ресурсів. Вони мають володіти навичками гендерного аналізу фактичного матеріалу, виявлення та усунення гендерного розриву, а основою їх діяльності повинна стати гендерна чутливість щодо прозорого та справедливого розподілу ресурсів.

Вже більше сорока років понад дев'яносто країн світу використовують гендерно-орієнтоване бюджетування як сучасну управлінську технологію, яка є складовою їх національної політики та економіки, і включає різноманітні механізми, інструменти та інститути, об'єднані загальною метою. В Україні дана технологія офіційно закріплена Методичними рекомендаціями Міністерства фінансів у 2019 році. Згідно даного документа «гендерно-орієнтований підхід у бюджетному процесі – це врахування гендерних аспектів на усіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності)» [5]. Технологія гендерно-орієнтованого бюджетування впроваджується як на різних рівнях (державному, регіональному, місцевому), так і в окремих сферах (наука, освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, соціальний захист, менеджмент тощо). Основною сферою її застосування є соціальні послуги, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, де найбільш відчутна відмінність між гендерними потребами жінок та чоловіків.

Стратегія гендерно-чутливого бюджетування зорієнтована на взаємозв'язок між політикою рівноправ'я чоловіків та жінок і виділенням ресурсів на її реалізацію, що дозволить більш справедливо та ефективно використовувати бюджетні кошти. Гендерний аналіз допомагає виявити вплив бюджету на становище різних соціальних груп (жінок і чоловіків, молодих та літніх людей, сільського і міського населення, забезпечених та малозабезпечених тощо) шляхом оцінки бюджетної програми на предмет її гендерної чутливості чи нейтральності, що передбачає проведення аналізу:

- структури, доступності та якості послуг, що фінансуються з бюджету;
- надавачів послуг та їх користувачів;
- фінансових чинників, що породжують та посилюють гендерну нерівність.

Наступним етапом гендерного аналізу є виокремлення гендерно-специфічних видатків (фінансових ресурсів, спрямованих на представників чоловічої та жіночої статі). Для їх розрахунку використовують показники загальної вартості послуг та вартості послуги в розрахунку на одну особу, а

також здійснюють оцінку бюджетних видатків на дані послуги в контексті їх розподілу за гендерною ознакою. Якщо бюджетна програма виявляється гендерно-нейтральною, тоді розробляються рекомендації для усунення гендерних розривів та вносяться відповідні зміни для підвищення якості надання соціальних послуг споживачам чоловічої та жіночої статі. За результатами проведеного гендерного аналізу бюджетної програми розраховуються показники економічної та соціальної ефективності використання бюджетних ресурсів з урахуванням гендерної складової.

Зокрема, аналіз гендерних аспектів фінансування Програми сприяння розвитку підприємництва у м. Львів продемонстрував нерівномірний розподіл бюджетних ресурсів за гендерною ознакою (60% – на чоловіків і 40% – на жінок, а за деякими заходами, відповідно, 90% і 10%). Серед учасників щорічної виставки «Львівський товаровиробник» значно переважають власники та керівники бізнесів чоловічої статі (близько 80%). У виставках інноваційних проектів у м. Львів брали участь у 10 разів більше чоловіків-підприємців, ніж жінок. Кількість жінок-підприємниць, зацікавлених у реалізації даних проектів складає 9,2%, а чоловіків – близько 30%. Однак, інвестувати кошти у розвиток власного бізнесу виявили бажання вдвічі більше жінок, ніж чоловіків. За результатами проведеного гендерного аналізу зроблено висновок про необхідність врахування гендерного підходу при розробці наступної Програми сприяння розвитку підприємництва шляхом запровадження гендерної статистики у підрозділах Львівської міської ради та розширення переліку послуг для підприємців (чоловіків і жінок) [6].

Отож, основою гендерно-чутливої політики України є міжнародні зобов'язання, які слугують підставою для врахування можливостей, потреб та інтересів представників різних соціальних груп. Це потребує підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечити поступове впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в бюджетний процес як на державному, так і на місцевому рівнях, що дозволить вирішити проблеми нерівності між чоловіками і жінками у різних сферах життєдіяльності.

Гендерно-орієнтоване бюджетування є технологією, котра допомагає визначити області потенційної економії бюджетних коштів і поліпшити узгодження державних витрат зі стратегічними і політичними пріоритетами розвитку країни та регіонів. З одного боку воно використовується як основний важіль для гендерної рівності, а з іншого – з метою задоволення національних економічних та соціальних потреб.

Список використаних джерел:

1. Тільки шість країн у світі досягли гендерної рівності — Світовий банк. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2650784-tilki-sist-krain-u-sviti-dosagli-gendernoi-rivnosti-svitovij-bank.html>
2. Глобальний індекс гендерного розриву: Україна втратила 15 позицій. URL: radiosvoboda.org/a/news-global-gender-gap-index/31179599.html

3. Гендерна рівність в Україні: досягнення та виклики. URL: <https://explainer.ua/genderna-rivnist-v-ukrayini-dosyagnennya-ta-vikliki/>
4. Програма USAID DOBRE продовжить працювати в Україні до 2025 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12536>
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>
6. Програма сприяння розвитку підприємництва у місті Львові на 2020–2022 роки. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/business/3802-prohrama-spriannia-rozvytku-pidpriemnytstva-u-misti-lvovi-na-2020-2022-roky>

Валігура Володимир Андрійович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

АНТИКРИЗОВЕ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

Податок на додану вартість (далі ПДВ) є податком на споживання, який зачіпає інтереси виробників продукції, суб'єктів господарювання, які представляють оптові та роздрібні ланки її реалізації, осіб, які надають послуги (у випадку віднесення до категорії платників цього податку) та споживачів, що є його носіями. Тому, у кризові періоди функціонування держави реформи в частині справляння ПДВ є особливо актуальними.

Впродовж останніх трьох років економіка України знаходиться у кризовому стані, що зумовлено наслідками карантинних обмежень, які були прийняті у відповідь на поширення пандемії COVID-19, та війною Російської Федерації проти України. У відповідь на поширення кризових явищ було прийнято чимало законодавчих змін в частині справляння податків загалом та ПДВ – зокрема. Розглянемо основні з них з позиції присутності антикризової складової та тривалості прийнятих змін.

У 2020 р. було продовжено дію нульової ставки ПДВ для підприємств та організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю до 2025 року. Ставка 0% застосовується до постачання всіх товарів, окрім підакцизних (п. 8 підрозд. 2 розд. Перехідних положень ПКУ). Дана зміна частково отримала антикризовий характер оскільки її введення в дію співпало із економічною кризою, спричиненою наслідками карантинних обмежень, зумовлених пандемією COVID-19. Загалом зміна носить більшою мірою соціальний та стимулюючий характер, адже сприяє формуванню зайнятості осіб з інвалідністю. Дія пільги передбачена до 1 січня 2025 року. У ситуації, що складається внаслідок військових дій на території України, ймовірність створення підприємств та організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю збільшується, що створює передумови продовження дії такої пільги.

Також у 2020 р. було звільнено до 01.01.2023 р. від оподаткування ПДВ операції банків та інших фінансових установ з постачання (продажу, відчуження в інший спосіб) товарів, що були отримані ними від боржників, поручителів (майнових поручителів – заставодавців, іпотекодавців) за операціями з постачання товарів, що звільнені від оподаткування згідно з вищезазначеною нормою. Звільнення від оподаткування операцій банків та інших фінансових установ стосується тієї частини вартості товарів, за якою вони були набуті у власність у рахунок погашення зобов'язань за договором кредиту (позики) (оновлено п. 46 підрозд. 2 Перехідних положень ПКУ). Наведена норма законодавства частково містить антикризову складову. Її суть полягає в підвищенні ліквідності майна, яке переходить у власність фінансових установ від боржників у вигляді застави. В умовах кризи, спричиненої

наслідками карантинних обмежень зумовлених пандемією COVID-19 збільшилася кількість неплатоспроможних позичальників, що актуалізувало питання відчуження і реалізації їх майна, що перебувало у заставі. Таким чином, прийнята норма сприяла забезпеченню фінансової стійкості банківської системи. Норму передбачено застосовувати до 1 січня 2023 року. На нашу думку є доцільність її продовження з метою зниження ризиків для кредиторів на фінансовому ринку.

Ключовими змінами у сфері справляння ПДВ у 2021 році були:

1. Запровадження ставки ПДВ 7% на для операцій з постачання послуг, пов'язаних зі сферами культури й туризму. Так Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій» від 04.11.2020 № 962-IX [1] встановлено ставку ПДВ у розмірі 7% для послуг з показу вистав, культурно-мистецьких заходів, проведення екскурсій у музеях, зоопарках і заповідниках та їхнього відвідування. Знижена ставка ПДВ застосовується і щодо послуг з розповсюдження, демонстрування, публічного сповіщення й публічного показу фільмів, адаптованих в україномовні версії для осіб з порушеннями зору та порушенням слуху. Зазначеним законом також передбачено, що протягом 2021-2022 років застосовуватиметься знижена ставка ПДВ у розмірі 7% до операцій з постачання послуг з тимчасового розміщення (проживання), що надаються готелями та подібними закладами. Наведені зміни у законодавстві не містять антикризової складової, а покликані стимулювати розвиток сфер культури та туризму. Основними суб'єктами, на які спрямовані нововведення є заклади культури, ціна на послуги яких має знизитись для популяризації таких сфер.

2. Разом із цим згідно з Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції» від 17.12.2020 № 1115-IX [2] знижено ставку ПДВ до 14% для реалізації більшості видів зерна, молока та м'яса. Натомість Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції» від 01.07.2021 р. №1600-IX відновлює ставку ПДВ у розмірі 20% при ввезенні на територію України та постачанні великої рогатої худоби, свиней та овець, молока, жита, вівса, насіння льону, олійних культур, цукрових буряків.

Зниження ставки ПДВ до 14% на згадану вище продукцію було здійснено для підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які постраждали після скасування спеціального режиму справляння ПДВ для сільського господарства, який передбачав зарахування ПДВ на спецрахунок з подальшим його використанням на потреби суб'єкта господарювання. З 1 січня 2017 року сільськогосподарські підприємства-платники ПДВ перейшли на загальну систему нарахування і сплати цього податку, тобто всі суми зобов'язань повністю сплачуються до Державного бюджету України. Основною проблемою, з якою зіштовхнулись сільськогосподарські підприємства, стало

зростання сум податкових зобов'язань з ПДВ, що є відчутним тягарем на розмір обігових коштів підприємств. Виникнення додаткових витрат, пов'язаних із зростанням розмірів податкових зобов'язань, призвело до зменшення рентабельності сільськогосподарської діяльності та часткового зростання цін на продукцію. Також з'явилося серйозне підґрунтя для «тінізації» частини аграрного сектору задля уникнення (зменшення) оподаткування ПДВ. Тобто, держава ліквідувала пільгову систему оподаткування ПДВ для аграрного сектору, не запропонувавши нічого нового взамін.

Однак, з моменту введення ставки ПДВ 14% відбулася адекватна реакція ринку зниженням ціни на продукцію, до якої було застосовано таку ставку. Це відбулося внаслідок того, що експортери не доотримали відшкодування податку внаслідок нижчої величини вхідного ПДВ. Тому в кінцевому випадку місія прийнятого закону в частині підтримки сільськогосподарських товаровиробників не була досягнута. Порахувати фіскальні втрати для держави не видається можливим, оскільки знижена ставка ПДВ не була кваліфікована як податкова пільга та не включена до довідника пільг.

Вважаємо за доцільне вдатися до практики дотування сільськогосподарських товаровиробників, за аналогом практики країн-членів ЄС. Натомість скасувати знижену ставку ПДВ для аналізованих товарів.

Ключовим нормативним актом у сфері податкових правовідносин, який був прийнятий у відповідь на ризики та загрози, спричинені війною, був Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-IX [3].

Основними змінами, які стосуються справляння ПДВ є:

1. Пунктом 32¹ підрозділу 2 розділу Х «Перехідні положення» Податкового кодексу України встановлено, що не є постачанням товарів та послуг випадки (крім випадків, коли такі операції з постачання товарів та послуг оподатковуються за нульовою ставкою ПДВ), коли товари та послуги передаються/надаються для: Збройних Сил України; Національної гвардії України; Служби безпеки України; Служби зовнішньої розвідки України; Державної прикордонної служби України; Міністерства внутрішніх справ України; Управління державної охорони України; Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; добровольчих формувань територіальних громад; тощо.

Отже, такі операції згідно з п.185.1 Податкового кодексу України не є об'єктом оподаткування ПДВ. Представлена норма містить антикризову складову, адже покликана усунути податкові наслідки для суб'єктів господарювання, які виявили бажання допомогти Збройним силам України та іншим структурам, які задіяні у військовому захисті України від російських окупантів. Представлена норма не має часового обмеження. Вважаємо, що її чинність доцільно зупинити після припинення військових дій на території України.

2. Пунктом 197.23 ст.197 Податкового кодексу України оновлено норму,

що передбачає звільнення від оподаткування операцій із ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту товарів, визначених ч. 8 ст. 287 Митного кодексу України, та з першого постачання цих товарів на митну територію України для їх використання у виробництві продукції оборонного призначення, визначеної згідно із законом, та якщо замовником такої продукції є державний замовник, визначений Кабінетом Міністрів України.

Наведена норма теж містить антикризову складову оскільки стосується звільнення від оподаткування ПДВ імпорту товарів, які використовуються у виробництві продукції оборонного призначення. Вона покликана сприяти виробництву зазначеної продукції і спрямована на платників ПДВ, що виробляють продукцію оборонного призначення на замовлення державних органів. Норма не містить часових обмежень, що є доцільним, оскільки потреба у її застосуванні регулюється недискреційними механізмами фіскальної політики і зникне після відсутності попиту в Україні на продукцію оборонного призначення.

3. Відповідно до п.198.5 Податкового кодексу України у разі, якщо товари, придбані з ПДВ, починають використовувати в негосподарській діяльності або у звільнених чи неоподатковуваних операціях, то необхідно нарахувати податкові зобов'язання на суму податкового кредиту, який сформований при придбанні таких товарів. Однак, згаданим уже Законом № 2120-IX встановлено, що не вважаються такими, що використані в неоподатковуваних операціях або не в господарській діяльності, товари:

- придбані в оподатковуваних ПДВ операціях, знищені (втрачені) внаслідок дії обставин непереборної сили у період дії воєнного, надзвичайного стану;

- придбані в оподатковуваних ПДВ операціях та передані в державну чи комунальну власність, у тому числі на користь добровольчих формувань територіальних громад, а також надані на користь інших осіб для потреб забезпечення оборони України у період дії воєнного, надзвичайного стану.

Ця норма безпосередньо є антикризовою оскільки врегульовує питання необхідності нарахування податкових зобов'язань по ПДВ за товарами, які реально не реалізовувались оскільки були знищені чи передані в державну або комунальну власність для підтримки обороноздатності країни. Застосування цієї норми обмежено періодом воєнного стану, що відповідає її економічній суті.

4. Ще однією важливою зміною, яка введена на період воєнного стану є ставка ПДВ в розмірі 7% за операціями постачання на митній території України та ввезення на митну територію України бензинів моторних, важких дистилатів та скрапленого газу, що класифікуються за кодами УКТ ЗЕД, визначеними пп. 215.3.4 Податкового кодексу України, на які згідно із Законом № 2120-IX встановлено нульову ставку акцизного податку, а також нафти або нафтопродуктів сирих, одержаних з бітумінозних порід (мінералів), що класифікуються за кодами УКТ ЗЕД 2709 00 10 00 та 2709 00 90 00.

При цьому за такими операціями не надається бюджетне відшкодування.

Сума від'ємного значення зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податковий) періоду.

Представлена норма є повністю антикризовою і покликана знизити ціну на паливо, яке з початком війни різко зросло у ціні. Це пов'язано із відмовою від закупівлі палива в країн агресорів – Російської Федерації та Білорусі і високим попитом на нього, спричиненим потребами Збройних сил України. Норма стосується постачальників пального і обмежена періодом воєнного стану.

6. Окрема норма, яка стосується справляння ПДВ на період воєнного стану пов'язана із розширенням критеріїв функціонування платників на єдиному податку. Так, Законом № 2120-IX встановлено, що з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України платниками єдиного податку третьої групи можуть бути фізичні особи - підприємці та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 10 мільярдів гривень. Ставка єдиного податку для таких платників встановлена на рівні 2% від доходу. Такі платники звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України.

Таким чином, більшість юридичних осіб отримали право перейти на сплату єдиного податку за ставкою 2% без сплати ПДВ. Ця норма має безпосередній антикризовий характер і покликана знизити податкове навантаження на бізнес в Україні у період війни. Частина платників ПДВ почали переходити на цю систему оподаткування і призупинили реєстрацію як платники ПДВ. Однак така практика не є масовою.

Така норма, в частині зупинення реєстрації великої кількості платників ПДВ, може спричинити вагомі втрати бюджету від несплати цього податку. Перехід платників на особливі умови сплати єдиного податку буде залежати від тривалості воєнного та надзвичайного станів. Нині оцінити фіскальні втрати для держави практично неможливо, оскільки відсутні дані щодо кількості платників ПДВ, які перейшли на зазначену систему. Разом із цим, хочемо зауважити про ризики тривалості описаної норми. Її поширення на період надзвичайного стану, який очікується після закінчення чи скасування воєнного може створити прецедент закріплення такої чи подібної спрощеної системи на постійній основі, що нестиме непосильні втрати для бюджету.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій: закон України від 04.11.2020 № 962-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-20#Text>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції: закон України від 17.12.2020 № 1115-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-20#Text/>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

Войцещук Андрій Дмитрович

д.е.н., доцент, професор кафедри публічного управління
та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКОВОСТІ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Поява глобальних багатогранних викликів у митній справі спонукала Україну до розвитку активної міжнародної співпраці та створення ефективних каналів зв'язку для дослідження ризикового середовища, розроблення і вдосконалення інструментарію протидії митним правопорушенням та поширення кращих методик у вітчизняній практиці, адже зростання пасажирота та товаропотоків через митниці об'єктивно супроводжується управлінськими заходами щодо виявлення потенційних загроз і ризиків [1]. Запровадження системи аналізу ризиків потребує якісного інформаційного забезпечення на основі автоматизованого підходу при здійсненні оперативної митної роботи в реальному часі.

Таким дієвим інструментом є використання в Україні у практиці здійснення митного контролю та митного оформлення товарів системи управління ризиками (СУР) (рис. 1), яка за наявності обмежених людських, технічних і часових ресурсів дає змогу виявляти відправлення товарів, що мають імовірність недотримання законодавства, тобто становлять ризик. Важливим є те, що цей підхід дієвий як щодо фіскальних ризиків, які пов'язані із забезпеченням повноти надходжень митних платежів до бюджету, так і нефіскальних, що стосуються загроз людському життю і здоров'ю та безпеки навколишнього середовища.

Система управління ризиками є важливим доповненням до стратегічних векторів модернізації митної справи в Україні, в якій діє більше 100 профілів ризику та більше 87000 комбінацій індикаторів ризику. Основними напрямками контролю є: правильність визначення митної вартості товарів; правильність класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД; правильність визначення країни походження товарів; дотримання встановлених до задекларованих товарів заходів нетарифного регулювання, заборон та/або обмежень щодо переміщення через митний кордон України; дотримання законодавства з питань захисту прав інтелектуальної власності; достовірність декларування [2].

Використання системи управління ризиками регламентоване Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), яка є одним із перших міжнародних джерел, де передбачено спрощення митного контролю на основі запровадження принципу оцінювання ризику за підтримки Всесвітньої митної організації. Митним Кодексом України визначено наступні цілі застосування системи управління ризиками [3]: запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства

України з питань державної митної справи; зосередження уваги на окремих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або у підвищенні його ефективності; забезпечення захисту національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів; прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон країни. Принцип оцінювання ризику фактично замінив принцип вибіркового контролю, який полягав у вивченні та здійсненні поглибленого митного огляду товарів, що становили певну частку міжнародних товарних транзакцій. Таким чином, розпочалося формування такої системи митного контролю, яка дасть змогу попередньо отримувати дані про товари та напрямки їхнього переміщення, де існує загроза ризику. Відповідно вони й підлягають першочерговій перевірці. Такий підхід суттєво спростив процедури митного контролю, зокрема відбулося зменшення кількості митних оглядів.

Рис. 1. Напрямки застосування системи управління ризиками
Джерело: побудовано автором за даними Державної фіскальної служби України.

Процедура та форми проведення митного контролю є законодавчо регламентованими в Україні. Проте система управління ризиками (СУР) є суттєвим їхнім доповненням і забезпечує виконання важливих завдань. У нашій країні ця система використовується на всіх етапах контролю: від аналізу попередньої інформації про товари, транспортні засоби, які перетинають кордон і не подані до митного оформлення, для вжиття превентивних заходів, так і безпосередньо під час здійснення митного контролю й процедур митного оформлення, при плануванні проведення документальних планових виїзних перевірок. Останні здійснюються після завершення

митного оформлення, тому формуються на основі результатів аналізу зовнішньоекономічних операцій підприємств із використанням системи управління ризиками [3].

В Україні управління ризиками в митних органах охоплює три рівні: стратегічний, тактичний та оперативний. Завдання управління ризиками залежать від рівня, зокрема:

- на стратегічному рівні – визначення пріоритетних напрямів розробки та реалізації заходів з управління ризиками та затвердження реєстру цих ризиків;

- на тактичному рівні – управління ризиками за результатами їхнього аналізу, виявлення та оцінювання; розроблення відповідно до реєстру ризиків заходів з управління цими ризиками. На тактичному рівні використовують такі інструменти: профілі ризику; орієнтування; індикатори ризику (у разі, коли немає доцільності формування профілів ризиків, застосовуються індикатори ризику, якими є критерії з певними параметрами, що дають змогу обрати ті об'єкти контролю, які становлять ризик); методичні рекомендації щодо діяльності посадових осіб митниць з аналізу, виявлення та оцінювання ризиків; випадковий відбір;

- на оперативному рівні – застосування митницями (митними постами) інструментів з управління ризиками у конкретних випадках здійснення митного контролю товарів, транспортних засобів, зокрема при проведенні контролю з використанням СУР [2].

Основними способами контролю із застосуванням СУР є неавтоматизований, автоматизований і комбінований. Зважаючи на розвиток інформаційних технологій, акцентується на автоматизованому способі, в тому числі з використанням АСАУР. АСАУР – це автоматизована система аналізу та управління ризиками, яка є ефективним інструментом їхнього оцінювання на основі опрацювання профілів ризику (рис. 2). За допомогою АСАУР здійснюється оцінювання ризиків близько 200 тис. митних декларацій, 290 тис. комерційних і 1,26 млн пасажирських переміщень транспортних засобів у наземних пунктах пропуску через державний кордон України [5]. До комбінованих методів контролю належить таргетинг, з яким «...попередньо проаналізовані зовнішньоекономічні операції підлягають додатковій оцінці на предмет наявності ризиків із використанням доступних джерел інформації» [2]. Зазначимо, що таргетинг – це новий напрямок в організації управління митними ризиками, хоча світова практика має багатий досвід використання цього методу, а митні адміністрації отримують від цього, за висновками Всесвітньої митної організації, значні переваги, що за створення такої платформи підвищують ефективність управління ризиками [4].

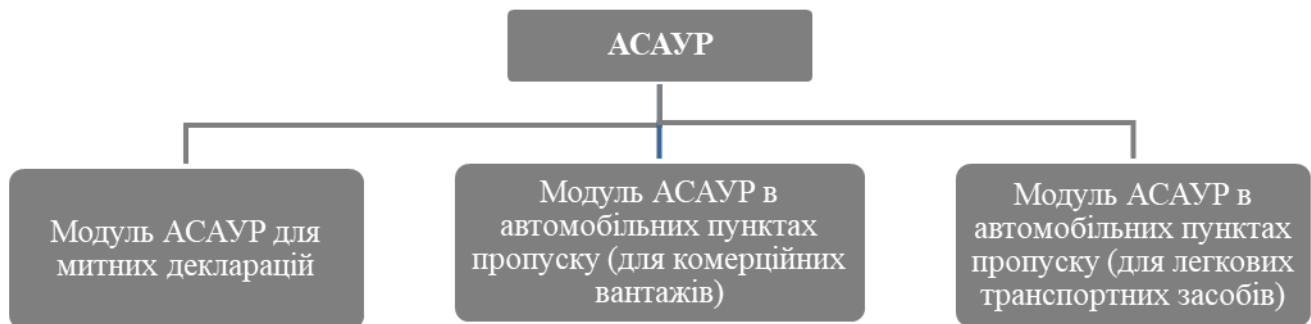

Рис. 2. Модульна структура автоматизованої системи аналізу та управління ризиками

Джерело: побудовано автором.

Профілі ризику класифікують за такими ознаками: залежно від можливості автоматизації (документальні або електронні); за способом наповнення (центральні – профіль наповнюють структурні підрозділи ДМС або органи ДМС; регіональні – профіль наповнюють митниці); щодо потреби наповнення профілів індикаторами ризику (звичайні – не передбачають наповнення профілю ризику під час його застосування, рамкові – передбачають наповнення профілю ризику під час його застосування, фонові – не передбачають формування митних формальностей) (рис. 3).

Рис. 3. Класифікація профілів ризику

Джерело: побудовано автором.

Профілі ризику охоплюють різні напрями, зокрема контроль за класифікацією товарів, що переміщуються, країни їхнього походження, контроль митної вартості, контроль за переміщенням об'єктів інтелектуальної власності, відстеження нелогічних маршрутів, запобігання переміщенню через митний кордон тютюнових виробів, наркотичних речовин, прекурсорів, товарів подвійного використання та військового призначення.

Забезпечення безпеки міжнародної торгівлі та національних інтересів країн у процесі міжнародного співробітництва, пришвидшення товарів і послуг через митний кордон потребують розробки новітніх підходів до організації митної справи. Важливими напрямками вирішення таких завдань в Україні є

модернізація системи управління ризиками та адаптація її не лише до світових стандартів, а й до особливостей вітчизняної економіки. Це, зокрема, чинники як економічного та соціального характеру, так і географічно-територіального й технічного, адже Україна має вигідне для нелегальних перевезень розташування та є фактично транзитною територією у ланцюгу переміщення товаропотоків.

Таблиця 1

Класифікатор сфер ризику [161]

Розділ	Код	Назва сфери ризику
1. Митний режим	101	Імпорт
	102	Реімпорт
	103	Експорт
	104	Реекспорт
	105	Транзит
	106	Тимчасове ввезення (вивезення)
	107	Митний склад
	108	Спеціальна митна зона
	109	Магазин безмитної торгівлі
	110	Переробка на митній території України
	111	Переробка за межами митної території України
	112	Знищення або руйнування
	113	Відмова на користь держави
2. Можливий характер порушення	201	Неправильна класифікація товару
	202	Неправдиві дані про походження товару
	203	Заниження/завищення митної вартості товару
	204	Недекларування товару
	205	Контрабанда/приховування від митного контролю
	206	Неправильні дані про підстави надання пільг зі сплати митних платежів
	207	Неправильні дані про характеристики/властивості товару
	208	Декларування товару не за своїм найменуванням
3. Можлива мета порушення	301	Ухилення від сплати/зменшення розміру ввізного мита
	302	Ухилення від сплати/зменшення розміру вивізного мита
	303	Ухилення від сплати/зменшення розміру особливого виду мита (антидемпінгового, спеціального, компенсаційного)
	304	Відшкодування ПДВ
	305	Ухилення від сплати/зменшення розміру акцизного збору
	306	Використання митних пільг
	307	Ухилення від нетарифних обмежень
4. Вид товару, щодо якого може бути вчинене порушення	401	Товари сільськогосподарського виробництва
	402	Метали та брухт
	403	Товари, які містять об'єкти права інтелектуальної власності
	404	Отруйні, радіоактивні, вибухові речовини, небезпечні відходи
	405	Наркотичні засоби, психотропні речовини
	406	Зброя та боєприпаси
	407	Історичні та культурні цінності
	408	Міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин, що перебувають під загрозою зникнення

Для запобігання поглибленню такої ситуації актуалізується питання модернізації сучасної системи управління ризиками, які виникають при переміщенні товарів, предметів, осіб через митний кордон країни, з урахуванням основних сфер формування цих ризиків.

Побудова ефективної системи управління ризиками при здійсненні митного контролю та митного оформлення неможлива без врегулювання складних процесів обміну інформацією, формування та практичної реалізації заходів щодо оцінювання майбутніх ризиків. Враховуючи багатовекторність потенційних ризиків при формуванні системи аналізу й селекції чинників ризику, основними сферами визначено такі:

- розроблення та впровадження переліків групи критеріїв ризику для товарів групи «ризик» і товарів групи «прикриття»;
- інформаційне забезпечення контролю за товарами, повнота стягнення податків і зборів;
- країна походження товарів;
- декларування митної вартості товарів; класифікація товарів згідно з УКТ ЗЕД;
- удосконалення процедур митного контролю та митного оформлення;
- порядок застосування митних режимів й удосконалення митного оформлення товарів у митних режимах; дотримання вимог законодавства щодо переміщення вантажів;
- дотримання законодавства у сфері нетарифного регулювання;
- правомірність застосування обраних форм митного контролю;
- аналіз нормативно-правової бази на предмет виявлення потенційних ризиків та аналіз судових рішень;
- спільна реалізація інформації за групами і профілями ризику; проведення підготовки та перепідготовки персоналу митних органів України;
- аналіз матеріалів службових розслідувань і перевірок у митних органах України з метою визначення основних чинників та кола посадових осіб, причетних до порушень законодавства.

Важливим аспектом ефективного застосування системи управління ризиками є переведення у дискретні величини результатів виконання митних формальностей, сформованих за використання цієї системи. На сьогодні ці дані передаються митницями ДМС до Управління профілювання митних ризиків у вигляді щомісячних звітів (СУР-1) з розбивкою за напрямками. Окремим напрямом є створення та актуалізація регіональних профілів ризику, а також результатів їхнього спрацювання. Такі дані надаються щоквартально у формі звітності (СУР-2) [6].

Суттєвим кроком на шляху вдосконалення та пришвидшення формування даних для аналізу результатів застосування системи управління ризиками, в тому числі щодо обмеження впливу людського чинника, було створення в Автоматизованій системі митного оформлення «Інспектор» відповідних

посилань у розділі «Звіти», що забезпечує автоматизоване формування зведених даних.

Для виявлення ризиків органи ДМС (їхні структурні підрозділи) в межах своїх компетенцій здійснюють значний комплекс заходів, що, зокрема, містить аналіз зовнішньоекономічних операцій, виявлення та оцінювання ризиків, розроблення і реалізацію практичних заходів з управління цими ризиками, а також один із найважливіших етапів проведення аналізу результатів вжитих заходів та за потреби коригування відповідних заходів для підвищення їхньої ефективності у подальшому.

Таблиця 2

**Напрями передачі показників виконання митних формальностей
із застосуванням СУР**

Напрямок передачі	Кількісні показники
Контроль правильності класифікації товарів згідно з УКТЗЕД	Кількість рішень про визначення коду товару, загальна кількість товарів, сума збільшення митних платежів
Контроль правильності визначення країни походження товару	Кількість випадків визначення країни походження, відмінної від задекларованої, сума збільшення митних платежів
Контроль правильності визначення митної вартості	Кількість прийнятих рішень про коригування митної вартості, сума збільшення митних платежів
Виявлення порушень митних правил	Постатейний аналіз, суб'єкт ПМП, вартість предметів ПМП

Джерело: побудовано автором.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що ризики митного простору слід розглядати набагато ширше, ніж це визначено у науковій літературі. Однак беззаперечним є той факт, що митні ризики є їхньою основою. Відповідно необхідність управління ризиками митного простору актуалізує питання розробки його ризикоорієнтованої парадигми – концептуальної моделі розвитку митного простору в умовах невизначеності, практична реалізація якої спрямована на структурне та функціональне збалансування з урахуванням ризиків, пов'язаних із суперечністю інтересів суб'єктів цього простору, обмеженістю ресурсів, альтернативами рішень, природними чинниками, викликами глобального середовища, яка виконуватиме такі функції: регулятивну; інноваційну; соціальну.

Ризикоорієнтована парадигма митного простору базується на еволюціонованому під впливом глобалізації підході до ризику як імперативу глобального економічного розвитку. Спільна риса існуючих теоретичних підходів присвячених дослідженню природи ризиків полягає у ефекті невизначеності процесу досягнення цілей. Рушійною силою цього ефекту є дефіцит інформації, що зумовлює необхідність прогнозування – розрахунку імовірності настання події. В умовах сучасного динамічного інформаційного суспільства, яке перманентно глобалізується, ефективне функціонування митного простору повинне бути спрямоване на ідентифікацію ризиків, що

ускладнено постійною змінністю і невизначеністю глобального середовища. Теоретико-методичні підходи до формування ризикоорієнтованої парадигми митного простору передбачають формування інституційної компоненти управління ризиковістю національного митного простору, проведення оцінки фіскальних та нефіскальних ризиків і визначення пріоритетних напрямів зменшення ризиковості і збалансування національного митного простору в контексті глобального сталого розвитку.

Процеси глобалізації зумовили активне залучення України у системі світогосподарських зв'язків, проте деструктивні екзогенні й ендегенні чинники економічного й політичного характеру позбавляють можливості здійснення економічного прориву й забезпечення сталого економічного зростання. Зокрема, корупційна складова й тіньова економіка є як основними стримуючими факторами економічного розвитку, так і передумовами формування ризиків митного простору України. До викликів для збалансування розвитку митного простору України відносяться очікування низхідних трендів у рівні споживання домогосподарств, нерозвиненість методології статистики зовнішньоекономічної діяльності України і значне навантаження на працівників митниць при перевірці транспортних засобів. Найбільш загрозливими глобальними ризиками є ті, що пов'язані із розвитком інформаційних технологій, в т.ч. й кібератаки, природними катаклізмами, зміною клімату і станом екосистеми.

Виникнення багатогранних викликів у митній справі зумовлених полярними ендегенними й екзогенними факторами впливу на митний простір України зумовлює необхідність запровадження актуальних організаційно-управлінських підходів до оцінювання ризиковості. Дієвим інструментом в контексті управління фіскальних і нефіскальних ризиків України є система управління ризиками (СУР), яка регламентована Кіотською конвенцією, є ресурсоефективною і функціонує на основі автоматизованого підходу. Подальша еволюція СУР призвела до виникнення автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСУАР), яка дає змогу здійснювати митний контроль шляхом опрацювання профілів ризику. Передовим напрямком організації управління митними ризиками є комбінований підхід, таргетинг, який передбачає здійснення додаткової оцінки попередньо проаналізованих зовнішньоекономічних операцій.

Список використаних джерел:

1. Iacobc C., Zaharia S. Risk management – a new priority system customs and its consequences. URL: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/39352/1/Risk_management.pdf.
2. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: Наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1021-15>.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

4. Risk Assessment/Targeting Centres – Study Report 2011. URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/research/research-paper-series/15_rac_en.pdf.

5. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року: Розпорядження КМУ від 27.12.2017 р. № 978-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-%D1%80>.

6. Про затвердження форм звітності за напрямом застосування системи управління ризиками та Порядку їх заповнення: Наказ Державної фіскальної служби України від 20.04.2017 р. № 283.

Герасимюк Павло Валерійович

к.е.н., докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

МИТНА ПОЛІТИКА ПОМІРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИЦТВА

Класичними формами митної політики є ліберальна (повна відкритість внутрішнього ринку для іноземних товарів) та протекціоністська (обмеженість доступу іноземних товарів до внутрішнього ринку). Досвід застосування протекціонізму у сфері митної політики експорту насіння соняшнику в Україні продемонстрував його ефективність у цілях становлення самостійного промислового комплексу, націленого на переорієнтацію експорту з сировини на готову продукцію. Одночасно, враховуючи сучасні тенденції інтеграції національних економік у світову, існує міжнародна система обмежень можливості застосування протекціонізму, а саме – зобов'язання держав щодо забезпечення відкритості кордонів та вільної торгівлі товарами.

Внаслідок повної відсутності митної стратегії розвитку окремих галузей сільського господарства, промисловості України або не визначення в розроблених стратегіях критеріїв оцінки та конкретних ефектів в цільовій і суміжних з нею галузях господарства, ефективність розвитку національної економіки України залишається низькою. Заходи в рамках митної політики, що вживаються для стабілізації кризових явищ в галузях, носять здебільшого точковий або хаотичний характер. Тому виникає необхідність розробки універсальної системи критеріїв оцінки реалізації митної політики України в окремій галузі економіки, що затверджуватимуться на етапі її формування та будуть виконувати функцію цільового показника й індикатора розвитку.

Вищевказане кореспондується з твердженнями П. Пашка та І. Бережнюка щодо необхідності чіткого уявлення про напрями й майбутні показники економічного розвитку для досягнення динамічної рівноваги в умовах інтеграції національних економік [1, с. 106-107].

Погоджуємось з авторами щодо існування зворотного зв'язку між державою, світовим та національним ринками при реалізації митної політики, що зі свого боку сприяє коригуванню урядом такої політики [1, с. 109].

Наприклад, політика фритредерства в галузі торгівлі насінням соняшнику наприкінці 90-х років XX століття призвела до зміщення акценту з переробки на експорт сировини і це засвідчило державі факт того, що проста реалізація насіння соняшнику є вигіднішою для суб'єктів господарювання (сигнал від ринку до держави). Шляхом застосування високих ставок вивізного мита, тобто митної політики протекціонізму, держава здійснила заходи щодо підвищення накладних витрат підприємств-експортерів сировини та зменшення конкурентоспроможності українського соняшнику на світовому ринку (сигнал від держави світовому й вітчизняному ринкам). Скорочення експорту соняшнику та його надлишок у країні сприяли розвитку обробної

промисловості (сигнал національного ринку державі), а впродовж 10 років потому – Україна стала топ-експортером готової продукції, а саме – продуктів переробки соняшнику (сигнал світового ринку державі та національному ринку) та в подальшому знизилася рівень захисних механізмів (сигнал держави світовому ринку).

Отже, держава встановлює правила гри (тарифні та нетарифні обмеження або пільги) для учасників національного ринку шляхом застосування митно-тарифної системи, тобто інструменту митної політики України, для захисту економіки. Враховуючи той факт, що обмеження свободи зовнішньоекономічної діяльності може призвести і до негативних наслідків у формі контрзаходів від іноземних партнерів або повного занепаду галузі економіки, держава реагує на зворотну реакцію даних ринків з метою адекватного коригування міри захисту ринку.

Погоджуємось з П. Пашком та І. Бережнюком щодо активного впливу інструментарію митної політики на наступні взаємопов'язані процеси [1, с. 111]:

- прискорення або стримування іноземної конкуренції;
- стимулювання або перешкоджання іноземному інвестуванню;
- підвищення або зниження рівня захисту вітчизняного виробника.

Відтак, ліберальна митна політика, як правило, передбачає прискорення іноземної конкуренції, стимулювання іноземного інвестування та зниження рівня захисту національного товаровиробника. Протекціонізм за своїми характеристиками є прямо протилежним. Варто зазначити, що дані типи митної політики в умовах глобалізації в класичному вигляді майже не зустрічаються. Вимоги наднаціональних об'єднань щодо спрощення міжнародної торгівлі одночасно з необхідністю захисту власного економічного суверенітету призвели до створення сучасної форми митної політики – помірного протекціонізму.

Іншими словами кожна країна при здійсненні кроків щодо захисту пріоритетних і стратегічних галузей економіки повинна мати резерв торговельно-політичних поступок для інших країн [1, с. 118]. Етапу реалізації захисної митної політики певної галузі має передувати проведення консультацій з іноземними партнерами щодо пошуку балансу між рівнем такого захисту й аналогічним з боку іншої країни. Головною ідеєю сучасного застосування митної політики в межах наддержавних об'єднань є забезпечення глобалізації виробничих процесів з одночасним збереженням збалансованого розвитку національних економік.

Вищезазначене корелює з результатами дослідження Бережнюка І.Г. щодо особливостей системи захисту національних інтересів зарубіжними країнами, а саме:

1. чітке акцентування пріоритетів економіки;
2. затвердження принципу взаємності в пільгах і поступках з іноземними партнерами;
3. можливість адміністративного регулювання експорту;

4. чітке формування процедур митного регулювання [2, с. 455].

Українська економіка на шляху інтеграції до європейської в загальних рисах отримала і взаємність у пільгах, й адміністративні можливості у виключних ситуаціях, і чітке формулювання процедур, що зафіксовано в положеннях Угоди про Асоціацію [3].

За результатами аналізу структури експорту та імпорту України можна стверджувати, що пріоритетним напрямом розвитку економіки залишається відмова від простого експорту сировини на користь її подальшій обробці та експорту готової продукції, що матиме більшу додану вартість.

Водночас погоджуємось із А. Мещеряковим та С. Сопотян щодо відсутності прямого зв'язку між інтеграцією країни до світового господарства та покращення її економічної ситуації [4]. Дійсно, економічне зростання можливо виключно за умови наявності ефективної стратегії розвитку національного господарства та оперативного реагування на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Як зазначають автори, головними проблемами, що підлягають вирішенню, є підвищення техніко-технологічного рівня економіки, а також забезпечення економіко-правового протекціонізму національних виробників, які повністю відповідають завданням протекціоністської митної політики держави, що вважаємо найбільш актуальною для сучасного стану розвитку української економіки.

Захисна митна політика у формі помірнього протекціонізму, що має на меті переорієнтацію простого експорту сировини на експорт готової продукції, передбачатиме:

1. обмеження експорту сировини, що може бути перероблена в країні;
2. у разі відсутності виробничих потужностей для переробки, нарощуванню інвестицій для розвитку такої обробної промисловості;
3. обмеження імпорту продуктів переробки для прискорення розвитку обробного комплексу галузі;
4. сприяння експорту готової продукції.

Зазначені завдання відповідають виділеним П. Пашком національним економічним інтересам, що мають першочергове значення для України, а саме:

- нарощування експортного потенціалу;
- підтримка вітчизняних експортерів;
- захист національного ринку [5, с. 8].

Необхідність переорієнтації митної політики саме на помірний захист вітчизняних виробників підтверджується та дослідженням В. Сабадаш й А. Казбан щодо рівня відкритості українського ринку. Дослідження науковців свідчить, що українська економіка є більш відкритою для іноземних підприємств (за тарифною складовою – 37 місце у світі, за нетарифною – 29 місце), ніж іноземні економіки для доступу українських експортерів (за тарифною складовою – 49 місце, за нетарифною – 44 місце) [6, с. 127].

Тобто, дисбаланс у рівнях захисту українського та іноземних ринків призводить до послаблення позицій вітчизняних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також до зростання імпортової

складової в товарообігу держави. Даний факт додатково підтверджує необхідність перегляду ліберальної митної політики на користь митної політики помірною протекціонізму.

Як зазначає П. Пашко, держава захищає свого виробника за рахунок використання тарифних та нетарифних обмежень в рамках митної політики [5, с. 9]. Водночас погоджуємось із І. Софіщенко та М. Руба, що надмірне зниження таких обмежень може призвести до перенасичення українського ринку імпортованими товарами та зменшення відповідного внутрішнього виробництва, а надмірне підвищення – до міжнародної ізоляції за рахунок використання контрзаходів іноземними партнерами [7, с. 168].

Одночасно зазначаємо про необхідність управління українським імпортом, як можливості регулювання конкуренції для вітчизняних виробників [8, с. 121]. Відсутність конкуренції є настільки ж негативною для розвитку українського виробника, як і її надмірний рівень. Виробництво продукції без конкурентної боротьби призведе до простої орієнтації на зниження вартості продукції за рахунок зниження якості, що призведе до неможливості виходу такої продукції на світові ринки, а також поступове витіснення її на внутрішньому ринку іноземною продукцією вищої якості, більша вартість якої вже не сприйматиметься критично з огляду на незадовільну якість вітчизняної. Програш позицій товару як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках призведе до повернення стану реалізації митної політики на висхідні позиції.

Митна політика повинна передбачати узгодження своїх завдань як з представниками національного господарства, так і з іноземними партнерами. Проведення взаємних консультацій на етапі планування митної політики конкретної галузі дозволить розробити гнучку політику, що дозволить уникнути як внутрішнього, так і міжнародного спротиву її реалізації.

Водночас вважаємо, що найменшого впливу на її формування повинні мати експортери сировини, яка на державному рівні переорієнтовується з експорту на переробку. Позиція держави стосовно правок проєкту митної політики галузі зі сторони іноземних партнерів також повинна передбачати непорушний мінімум національних вимог, тобто забезпечувати національний та державний економічний суверенітет [9, с. 219].

Список використаних джерел:

1. Пашко П. В. Митна політика та митна безпека України: монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. 338 с. (Митна справа в Україні. Т. 24).
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами– членами, з іншої від 21.03.2014 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984–011>. (дата звернення: 04.11.2022)

4. Мещеряков А. А., Сопотян С. В. Регуляторна політика як складова забезпечення економічної безпеки в Україні. *Вісник Академії митної служби України*. Сер. Економіка. 2011. № 1. С. 34–39.
5. Пашко П. В. Митна складова в системі економічної безпеки держави. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 7–12.
6. Сабадаш В. В., Казбан А. Ю. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово–економічної інтеграції. *Mechanism of Economic Regulation*. 2014. № 2. С. 123–133.
7. Софіщенко І. Я., Руба М. О. Митна політика України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Сер. Економічні науки. 2016. № 1. С. 165–171.
8. Стоянець Н. В. Митна політика в контексті євроінтеграційного вибору України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Сер. Економіка і менеджмент. 2013. Вип. 12. С. 120–123.
9. Задихайло Д. В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 214–221.

Герчаківський Святослав Дем'янович
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ОЦІНКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Вторгнення Росії та війна принесли багатомільярдні збитки економіці України внаслідок зруйнованої інфраструктури, знищених підприємств, основних фондів, цивільних об'єктів тощо. В контексті майбутнього повоєнного відновлення науковці та практики будуть знаходитись в активному пошуку механізмів та інструментів, які б дозволили стабілізувати макрофінансову ситуацію, залучити іноземні інвестиції та простимулювати промисловий, технологічний, територіальний розвиток. Одним із таких податково-інвестиційних інструментів, який активно використовувався в багатьох країнах світу є концепт «індустріальних парків».

Окремі теоретико-методичні засади становлення та функціонування індустріальних парків в Україні та світі представлені в працях українських учених, зокрема Л. Беневської, В. Галасюка, С. Гриценко, М. Ільяшова, І. Єгорова, Ю. Кіндзерського, І. Морозової, В. Панченка та ін. Разом із тим, не в повній мірі розкрито проблематику оцінки ефективності функціонування індустріальних парків та їх перспективи в Україні на етапі повоєнного відновлення.

Дефініцію «індустріальні парки» прийнято розглядати як спеціальні промислові території, з підготовленою інженерно-транспортною інфраструктурою, набором необхідних сервісів, спрощеними регуляторними процедурами та пакетом інвестиційних стимулів та преференцій для виробничих та науково-дослідних підприємств. Такі податково-інвестиційні інструменти в світовій фіскальній практиці вважаються ефективним засобом індустріалізації економіки, залучення інвестицій, збільшення зайнятості населення, збалансованого територіального розвитку, підтримки місцевих виробників, сприяння малому та середньому підприємництву тощо. Індустріальні парки (ІП) не лише в розвинутих, але й країнах, що розвиваються, стають невід'ємною компонентою соціально-економічної системи.

На сьогодні у світі функціонує 15 тис. ІП. Вони стали фактором прискореного економічного розвитку Західної Європи та США 50-100 років тому, країн Азії 30-50 років тому, країн Східної Європи та інших успішних сусідів України, таких як Туреччина, 10-20 років тому. Зокрема, в Польщі успішно функціонує 14 спеціальних економічних зон, 77 індустріальних та технологічних парків [4, с. 42]. У Китаї перші ІП створили ще в 1980 роки. Наразі їх 375, там акумулюється близько 25% всіх прямих іноземних інвестицій. У свою чергу, парки дають Китаю приблизно 15% товарного експорту і понад 4 млн робочих місць. У Південній Кореї діють 1200 ІП. Вони забезпечують 80% національного експорту, 70% промислового виробництва і 50% зайнятості в

промисловості. У Туреччині за останні 30 років створено 346 ІП, понад 80% прямих іноземних інвестицій зосереджені саме в них [5].

Застосування в Україні податкових інструментів стимулюючого характеру, за допомогою яких намагались залучити на визначених територіях іноземні та українські інвестиції мало місце у вигляді спеціальних економічних зон (СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (ТПР). Однак практика функціонування таких інструментів була доволі дискусійною, оскільки мали місце не тільки спроби оптимізувати оподаткування, а й використовувати СЕЗ і ТПР для контрабанди окремих товарів, обладнання, ухилення від сплати податків. Врешті 31 березня 2005 року механізм податкового стимулювання у вигляді СЕЗ і ТПР було припинено.

Починаючи з 2005-2006 років, в Україні почало формуватися нормативно-правове регламентування нового податкового інструменту територіального розвитку – індустріальних парків. Одним із перших документів в 2006 р. стала Концепція створення індустріальних (промислових) парків в Україні, яка передбачала прийняття профільного закону та супровідних підзаконних актів із створення пілотних проектів-індустріальних парків в АР Крим, Київській, Одеській, Львівській, Харківській областях [1].

Підходи, що були визначені в цій Концепції практичного втілення майже не знайшли, хоча у деяких областях такі пілотні проекти були створені. Зокрема, ІП розпочали свою діяльність в Житомирській області (м. Коростень, м. Новоград-Волинський), Закарпатській області (с. Соломоново), Сумській області (м. Шостка). А для ІП «Свема» в м. Шостка в 2011 р. навіть було затверджено Державну цільову програму його розвитку на 2012-2015 рр. [2] з визначеним фінансуванням з Державного бюджету України – 15 млн грн.

Переломним щодо підвищення ефективності роботи ІП в Україні мав стати 2012 р., коли Верховною Радою України ухвалено профільний Закон України «Про індустріальні парки» [3]. Проте на жаль, прийняте законодавство про ІП «надає вкрай незначні переваги їх учасникам, явно недостатні для того, щоб цей механізм зміг стати каталізатором розвитку вітчизняної економіки» [4]. Зокрема, відповідно до цього нормативно-правового акту серед преференцій резидентам парків передбачено лише цільове фінансування на безповоротній основі та надання безвідсоткових кредитів для облаштування індустріальних парків, а також звільнення учасників парків від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту.

Відповідно до Закону України «Про індустріальні парки» та Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459, формування та реалізацію державної політики щодо створення і функціонування індустріальних парків в Україні здійснює Міністерство економіки України. Згідно із зазначеним законом «індустріальний парк (ІП) – це облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники ІП можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості; науково-дослідну (науково-технічну) діяльність; діяльність у сфері інформації і телекомунікацій» [3].

Ініціаторами створення ІП можуть бути: органи державної влади щодо земельної ділянки державної власності; органи місцевого самоврядування щодо земельної ділянки комунальної власності; юридичні або фізичні особи – власники земельної ділянки приватної власності; юридичні або фізичні особи – орендарі земельної ділянки щодо земель державної, комунальної та приватної власності.

Потрібно наголосити, що учасники ІП отримують певні вигоди від участі. Вигоди для учасників – мінімізація витрат матеріальних, фінансових, трудових і часових ресурсів, необхідних для започаткування господарської діяльності, можливість отримання послуг, пов'язаних із забезпеченням господарської діяльності, від керуючої компанії. Вигоди для керуючих компаній – отримання доходів за рахунок надання в користування учасникам ІП земельних і виробничих площ, обладнання, а також послуг, пов'язаних із забезпеченням їх господарської діяльності. Вигоди для керуючих компаній – отримання доходів за рахунок надання в користування учасникам ІП земельних і виробничих площ, обладнання, а також послуг, пов'язаних із забезпеченням їх господарської діяльності.

З 2013 року відповідно до Закону України «Про індустриальні парки» до Реєстру індустриальних парків включено 52 парки (ІП «Центральний» у 2018 році – виключено з Реєстру). Найбільша кількість зареєстрованих ІП знаходяться у Київській (10) та Львівській (9) областях. Водночас є області, де не створено жодного ІП (Запорізька, Харківська, Херсонська, Чернівецька). Піковими показниками щодо створення ІП є 2014 (12) і 2017 (13) роки. В 2021 році в Україні зареєстровано ще 7 ІП.

Станом на 11.11.2022 року до Реєстру індустриальних парків занесли 59 промислових майданчиків. Навіть в умовах воєнного стану уряд «для підтримки приватного сектору й української економіки» ухвалив рішення про запуск ще двох індустриальних парків – у Львівській і Тернопільській областях. Це еко-смайт парк «Галіт» у Львівській області, де на площі 19 га буде створено понад тисячу робочих місць у сфері переробної промисловості. А в Тернопільській області буде створено Західноукраїнський промисловий хаб, де також буде понад тисячу нових робочих місць у сфері легкої, харчової і переробної промисловості [6].

Потрібно відзначити, що до початку війни господарська діяльність провадилась лише у 3-5 ІП, при цьому загальна кількість суб'єктів господарювання-учасників парків складає 8, а керуючі компанії обрані лише у 23 ІП. Враховуючі наведені дані Міністерства економіки України, ефективність функціонування ІП складає менше ніж 7%. Перелічені факти демонструють недосконалість чинного законодавчого поля як з точки зору організації створення парку, відбору учасників, так і подальших переваг функціонування в рамках такого ІП.

Варто звернути увагу на фактичну нежиттєздатність механізму «керуючих компаній», який за наявних результатів діяльності ІП демонструє невиконання покладених на них завдань в частині належного, ефективного відбору учасників

ІІ та залучення нових учасників. Крім цього, практично відсутній механізм державної підтримки індустріальних парків, відповідно до якого кошти місцевих та Державного бюджету України можуть використовуватися на чітко визначені напрями: розроблення концепції парку; розробка проєктної, землепорядної документації, тощо; створення інфраструктури інженерних мереж та комунікацій на території індустріального парку для подальшого підключення учасників тощо. Ще один важлива компонента, внаслідок якої ефективність ІІ є дуже низькою – це фінансова значимість податкового стимулювання для ІІ. Пільги щодо місцевих податків і зборів, ввезення основних засобів без сплати ввізного мита (відповідно до статті 287 Митного кодексу України) та ін. мають швидше декоративний характер, аніж суттєву допомогу учасникам ІІ.

Переконані, що на етапі повоєнного відновлення потрібно окрему увагу приділити питанню державної підтримки у вигляді здешевлення кредитів. Вона здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів. Така субсидія передбачає надання кредитних ресурсів для:

- придбання засобів виробництва (техніка, обладнання та інших, що визначені Кабінетом Міністрів України);
- здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією або капітальним ремонтом виробничих об'єктів.

Отже, в умовах масштабної післявоєнної відбудови саме концепт «індустріальних парків» може стати ефективним механізмом відновлення промислових підприємств, реновації інфраструктурних об'єктів, розбудови територій, що найбільше постраждали від воєнних дій. В майбутньому важливо буде переформатувати теперішню роль держави в розбудові індустріальних парків з пасивної (створення декларативних законодавчих норм та надання інфраструктури), на активну (надання комплексу дієвих податкових/митних стимулів та преференцій учасникам індустріальних парків на місцевому і загальнонаціональному рівнях).

Доцільно звернути увагу на ті базові стимули, що наразі використовуються в міжнародній практиці для індустріальних парків, а саме:

- 1) кредити за спеціальними пільговими ставками;
- 2) звільнення від податків та мит, які формуються основне податкове навантаження на суб'єктів господарювання;
- 3) субсидіювання оренди або мінімізація орендних виплат;
- 4) надання земельних ділянок на пільгових умовах;
- 5) субсидіювання тарифів на електроенергію, водопостачання або ж введення спеціальних знижених тарифів;
- 6) мінімальні тарифи на телекомунікаційні послуги;
- 7) спрощені регуляторні та реєстраційні процедури через створення єдиних вікон;
- 8) створення преференцій у сфері житлової та комунальної інфраструктури для працівників індустріальних парків тощо.

Одночасно із активним наданням учасникам ІІ комплексу пільг та преференцій, потрібно забезпечити «превентивні заходи», які зроблять неможливими перетворення ІІ в інструменти для фінансових, податкових, митних девіацій. Такі «превентивні заходи» прописані як норми законодавства багатьох країн, де функціонують ІІ. Наприклад, знижку при нарахуванні податкових зобов'язань можна отримати лише на суму, яку учасник ІІ вклав в розвиток виробництва на території ІІ. Така прив'язка розміру стимулів до суми інвестицій є в Південній Кореї, Польщі, Чехії, Словаччині, Туреччині [5]. Ще більш жорсткіші норми є в Китаї. Там ІІ функціонують як закриті території, на в'їзді/виїзді з яких розташовуються митні пости. Це складніше з точки зору оперативного управління ІІ, але дозволяє уникнути можливих фіктивних операцій.

У Польщі для отримання податкових преференцій учасник ІІ повинен вкласти в проєкт не менш за 100 тис. євро, до того ж 100% цієї суми повинно використовуватися на закупівлю обладнання. У Чехії мінімальні інвестиції в нове обладнання визначені як 50% від їх загального обсягу, у Словаччині – 40%. «Превентивні заходи» в Південній Кореї полягають в тому, що для надання стимулів вимагають, щоб не менше 50-80% продукції, яку виготовляє резидент індустріального парку, експортувалося надалі.

Вважаємо, що формування в повоєнній Україні локальних «точок зростання» за допомогою індустріальних парків дозволить ефективно та швидко відновити території, які найбільше постраждали від російської воєнної агресії. Паралельно доцільно також здійснювати імплементацію екстериторіального підходу розвитку повоєнної економіки України, що передбачає наближення інвестиційної привабливості вітчизняних умов господарської діяльності до рівня країн-сусідів (Туреччини, Польщі). Це сприятиме інвестиційному прориву, що подолає існуючі тенденції знищення окупантами промислового потенціалу, і забезпечить низку позитивних системних ефектів, серед яких: зростання рівня зайнятості і зменшення відтоку кваліфікованих кадрів за кордон; ріст реальних доходів населення, збільшення експорту; зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів та фінансування соціальних ініціатив; повноцінне входження України до євроспільноти на основі довгострокової макрофінансової стабілізації.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції створення індустріальних (промислових) парків в Україні Розпорядження КМУ від 01.08.2006 р. № 447-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/447-2006-%D1%80> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку індустріального (промислового) парку «Свема» в м. Шостці Сумської області на 2012-2015 рр. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/865-2011-%D1%80> (дата звернення: 09.11.2022).
3. Про індустріальні парки: Закон України віж 21.06.2012 р. № 5018-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5018-17> (дата звернення: 09.11.2022).

4. Галасюк В. В. Індустріальні парки: світовий досвід та перспективи створення в Україні. *Економічний аналіз*. 2018. № 1. С.40-50.

5. Індустріальні парки: який міжнародний досвід може застосувати Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/1/675532>. (дата звернення: 09.11.2022).

6. Кабмін створив ще два індустріальні парки – у Львівській і Тернопільській областях. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/money/kabmin-stvoriv-shche-dva-industrialni-parki-u-lvivskij-ta-ternopilskij-oblastjah-1635651.html> (дата звернення: 09.11.2022).

Горин Володимир Петрович

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Характерною особливістю функціонування сектору житлово-комунального господарства України впродовж останніх десятиліть є перманентний дефіцит фінансових ресурсів на реалізацію проєктів розвитку. Нестача бюджетного фінансування, збитковість постачальних підприємств ускладнюють перехід підприємств галузі на новий інноваційний рівень розвитку, що передбачатиме впровадження новітніх технологій при наданні житлово-комунальних послуг та ощадливе споживання природних ресурсів. Особливо важливими питання технічної модернізації є щодо сфери енергоспоживання. Це пояснюється не лише високим рівнем енерговитратності вітчизняного комунального господарства, але й соціальними та безпековими чинниками. По-перше, низька енергоефективність сектору комунального господарства через надмірні технологічні втрати є причиною підвищення витрат населення на оплату комунальних послуг, що негативно сприймається суспільством. По-друге, в умовах військової агресії проти України енергетична інфраструктура серед перших потрапляє під ризик атак та руйнування, що може спричинити нестачу енергії та дестабілізувати життєдіяльність цілих регіонів країни. Тому підвищення енергоефективності житлово-комунального господарства у контексті зниження енерговитрат і забезпечення його адаптивності до зовнішніх «шоків» є питанням соціальної стабільності та національної безпеки.

Одним із найважливіших питань реалізації проєктів енергоефективності в Україні є пошук джерел фінансування. В сучасних реаліях орієнтуватись на бюджетний ресурс як джерело фінансового забезпечення цих проєктів практично не можливо, оскільки концентрація ресурсів на забезпеченні обороноздатності країни змусила призупинити більшість інвестиційних програм. Складною проблемою є також фінансування проєктів модернізації за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання комунального господарства, що пояснюється низкою формальних та неформальних бар'єрів: закладення значних витрат на енергомодернізацію підприємств у тарифи може спричинити їх різке зростання (адже інфраструктура деградувала впродовж багатьох років) та спровокувати соціальне невдоволення; збереження методики формування тарифів на комунальні послуги «COST+», внаслідок чого самі підприємства комунального сектору не завжди зацікавлені у реалізації проєктів енергоефективності. Проте, утвердження ринкових відносин у комунальному господарстві природно посилює конкуренцію між постачальниками послуг, що сприятиме зростанню інтересу до реалізації проєктів енергоефективності. За цих обставин найбільші перспективи має залучення для проєктів енергомодернізації у сфері житлово-

комунального господарства зовнішніх фінансових ресурсів, застосування інноваційних механізмів їхнього використання.

У світовій практиці напрацьовано значний перелік механізмів залучення фінансових ресурсів у проєкти енергоефективності, що передбачають, серед іншого, досягнення основної мети – забезпечення раціонального та економного споживання обмежених енергоресурсів при впровадженні ринкових елементів конкуренції та комерційного інтересу. У житлово-комунальному господарстві ключовими функціональними завданнями залучення фінансових ресурсів в проєкти енергоефективності можна окреслити такі:

- енергозбереження, що передбачає раціональне й економне споживання енергоресурсів завдяки впровадженню сучасних технологій та модернізації основних фондів постачальних підприємств та споживачів;

- енергоефективність, або максимізація корисного результату (підвищення кількісно-якісних показників надання комунальних послуг без збільшення обсягів споживання енергоресурсів). Найбільший потенціал щодо зменшення потреби в енергоресурсах мають термомодернізація будівель і теплотрас, що можуть дати значно вищий ефект, ніж інвестиції у технологічну модернізацію теплогенеруючих потужностей;

- впровадження дієвих систем обліку, контролю та обміну інформацією про споживання енергоресурсів усіма категоріями споживачів, що створить передумови для розробки заходів з підвищення енергоефективності в різних секторах економіки та суспільного життя.

Серед усього спектру механізмів залучення інвестиційних ресурсів у проєкти модернізації житлово-комунального сектору значні перспективи у нашій країні мають механізм ЕСКО (енергосервісних компаній), фонди револьверних (поновлюваних) кредитів на енергопроєкти, а також муніципально-приватне партнерство. Діяльність ЕСКО має комплексний характер – вони надають споживачам послуги з підвищення енергоефективності, в тому числі цільове фінансування, проєктні роботи, управління енергоефективними проєктами, обслуговування устаткування, моніторинг і оцінювання. В основі діяльності ЕСКО покладений енергосервісний перформанс контракт (ЕРС), за умовами якого відшкодовує витрати на реалізацію проєкту енергоефективності за рахунок коштів, зекономлених від зниження вартості енергоспоживання. У практиці роботи ЕСКО застосовують кілька методів розподілу економії від зниження енергетичних витрат між нею та замовником:

- перший метод передбачає фіксацію частки доходів від економії для кожної зі сторін контракту. ЕСКО бере на себе ризики недосягнення планової економії, тобто фактично гарантує для замовника зниження витрат на електро- і теплоенергію та/або надання такого ж рівня енергетичних послуг за нижчою вартістю. Зазвичай, частка ЕСКО у доходах від економії енерговитрат складає близько 80%, з урахуванням витрат на обслуговування кредитів та інших витрат при реалізації проєкту;

– метод швидкої окупності, який передбачає, що ЕСКО отримує увесь обсяг додаткових доходів від економії енерговитрат від проєкту до досягнення його окупності;

– метод гарантування економії, за яким замовник упродовж усього строку дії ЕРС сплачує ЕСКО фіксовану суму в розмірі 80-90% від енерговитрат до реалізації проєкту енергозбереження. Натомість, ЕСКО бере відповідальність за оплату рахунків замовника за спожиті енергоресурси від постачальних компаній [6, с. 90-91].

Незважаючи на особливості кожного із методів розподілу додаткових доходів від економії енерговитрат, вони не передбачають фінансової участі замовника у реалізації проєкту енергоефективності. Це відкриває перспективи широкого застосування ЕРС у публічному секторі економіки, а також при енергомодернізації житлового сектору. Проте, тривалий час розвиток ЕСКО в Україні у публічному секторі стримували правові бар'єри, які фактично забороняли перерахування ЕСКО бюджетних коштів у формі економії від зниження собівартості послуг. Проте, на сьогодні у законодавство введено поняття «довгострокового зобов'язання за ЕРС», що передбачає зобов'язання за ЕРС розпорядника бюджетних коштів, в управлінні чи господарському віданні якого перебуває будівля; відповідно до якого потрібно здійснити платежі протягом майбутніх та/або поточного бюджетних періодів у межах суми скорочення видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв (порівняно з видатками, які були б здійснені за відсутності енергосервісу). Така норма є гарантією для інвестора, що його витрати на оплату послуг ЕСКО закладатимуть до бюджету протягом усього строку договору [1, с. 62]. Завдяки вирішенню цієї правової колізії розвиток ринку ЕСКО значно прискорився. Якщо у 2018 році загальний обсяг ЕРС оцінювався на рівні 200 млн грн, то наприкінці 2020 року – уже в понад 1,2 млрд грн [6, с. 96]. Проте, такі об'єми ринку ЕРС залишаються вкрай незначними, оскільки ємність ринку енергозбереження в Україні, на думку галузевих експертів, оцінюється на рівні від 25 до 60 млрд дол. США.

Іншим аспектом діяльності ЕСКО є координація фондів револьверних кредитів, які надають позики муніципалітетам для реалізації енергоефективних проєктів. В основу функціонування револьверних фондів покладений принцип накопичення, коли надходження від погашення раніше виданих кредитів є джерелом ресурсів для нових угод кредитування проєктів енергоефективності. Базовий капітал цих фондів може бути наданий державою або міжнародними фінансовими організаціями (NEFCO, ЄБРР тощо). На думку О. Кіндзюр, дешевизна кредитних ресурсів МФО дасть можливість забезпечити швидку окупність інвестиційних проєктів та повернення коштів [2, с. 135]. Револьверний принцип роботи таких фондів дає можливість об'єднувати дрібні інвестиційні проєкти енергоефективності, що стимулює скорочення операційних витрат та зниження ризиків кредитування. Однак, успішність діяльності фондів з надання револьверних кредитів залежить від вдало обраної маркетингової політики, а також від складності процедурних аспектів кредитування. Незважаючи на ці моменти, залучення МФО до револьверного кредитування дає можливість

вирішити проблему складності залучення приватного капіталу до фінансування проєктів енергоефективності через їх достатньо високу ризиковість (через державне регулювання тарифної політики, тривалий строк окупності проєктів та високу вартість, інші чинники).

Окремий інтерес у контексті залучення приватних ресурсів для проєктів енергоефективності у житлово-комунальному господарстві, пов'язаний з рідкими і побутовими відходами складає розвиток муніципально-приватного партнерства. Окупність таких інвестицій забезпечують додаткові доходи від комерційної експлуатації об'єкта або оплати послуг, а також у вигляді економії енерговитрат від реалізації проєкту. За оцінками фахівців Світового банку, найбільші перспективи в Україні мають такі форми муніципально-приватного партнерства, як сервісні контракти; контракти на управління; лізингові (орендні) контракти; концесійні угоди тощо [3]. Попри існування певних організаційних та інших особливостей, спільною ознакою для зазначених форм МПП є розподіл відповідальності між замовником (територіальною громадою, комунальним підприємством) та приватним інвестором.

Розвиток МПП у житлово-комунальному господарстві має комплексний соціально-економічний ефект. Як зазначають В. Прядко, Я. Гуцул, поряд із притоком приватного капіталу для виконання соціально та економічно важливих проєктів енергоефективності, МПП дає змогу залучити кваліфікованих експертів з великим міжнародним досвідом, будівельні компанії, проєктні організації, фінансові установи, юристів тощо. Цей досвід має передаватися від бізнесу до місцевої влади як в процесі діяльності комунальних служб, так і у вигляді консультування при передачі передових технологій (будівництво, системи експлуатації, менеджмент проєктів, фінансова та інституційна інженерія) [5, с. 295].

Сучасним методом залучення приватних інвестицій у житлово-комунальну сферу є концесія. Відповідно до Закону України «Про концесії», концесія – це «надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі права на створення (будівництво) та/або управління об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття концесіонером на себе зобов'язань зі створення та/або управління об'єкта концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику» [4]. За оцінками галузевих фахівців, концесія має найбільший потенціал для застосування у сфері комунального господарства, зокрема при модернізації інфраструктури надання комунальних послуг та реалізації енергоефективних проєктів [7].

Особливістю концесії як форми МПП є те, що вона має багатоцільовий і довгостроковий характер, дає інвестору свободу у прийнятті інвестиційних та управлінських рішень, сприяє диверсифікації ризиків між усіма учасниками. За оцінками МФО, на основі концесійних механізмів в світову економіку щорічно інвестується більше 80 млрд дол. Разом з тим, в Україні концесія як інструмент залучення приватного капіталу в реалізацію енергоефективних

проектів використовується слабо. Більш того, наявні приклади, що концесійні угоди були достроково розірвані через невиконання інвесторами зобов'язань. Це дає підстави стверджувати, що базова модель концесії, згідно якої необхідно вкладати кошти в модернізацію і отримувати дохід від зниження собівартості послуг, в нашій країні недостатньо дієва. Причина цього – в інституційній нестабільності, оскільки сфера тарифоутворення в Україні значно політизована та зазнає постійного втручання з боку органів влади. Непоодинокими є також випадки неналежного виконання державою взятих зобов'язань по проєктах розвитку спільно з інвесторами. Це підвищує ризики фінансових втрат від участі приватного бізнесу у концесійних проєктах та є причиною недостатнього розвитку цієї форми МПП в Україні.

Успіх впровадження енергоощадних проєктів значною мірою залежить від налаштованості органів влади на місцях на співпрацю з інвесторами. Адже вони визначають принципи і форму взаємодії з інвесторами, які є найбільш прийнятними для обох сторін. Органи управління територіальними громадами вимушені шукати засоби впливу на підприємства комунальної енергетики, які не зацікавлені у зниженні витрат, адже кількісні характеристики поставленої енергії безпосередньо споживачам здебільшого не вимірюються, і завжди є можливість списати непомірні втрати за рахунок споживачів.

До сфери відповідальності органів місцевої влади належать такі важливі питання, як проведення енергоаудиту і енергопаспортизації будівель, визначення реальних потреб населених пунктів у постачанні енергії з врахуванням реалізації заходів енергоефективності, а також стимулювання до економного споживання енергії. Серед першочергових завдань, без яких неможливо задіяти заходи стимулювання до енергоефективності, є забезпечення повного обліку енергії і можливості регулювання споживання безпосередньо споживачами в залежності від їх потреб.

Важливими питаннями, які необхідно вирішувати органам влади на місцях при реалізації енергоефективних проєктів є забезпечення відкритості й прозорості роботи регіональних енергетичних ринків, залучення громадськості до процесів формування енергетичної регіональної політики та проведення заходів з підвищення рівня культури ощадливого використання енергоресурсів серед населення.

Список використаних джерел:

1. Ільчук М., Ремінська О., Шаповаленко В., Киричок О. Енергосервісні контракти. Можливості та перспективи в Україні. Київ: Проєкт «Створення енергетичних агентств в Україні», Адвокатське об'єднання Arzinger, GIZ, 2015. 116 с.
2. Кіндзюр О. С. Регулювання інвестиційного розвитку житлово-комунальної сфери України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2018. 229 с.
3. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://vww.worldbank.org/>

4. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. № 997-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-14>
5. Прядко В. В., Гуцул Я. В. Проблеми інвестування підприємств житлово-комунального господарства в умовах мінливого середовища. *Інвестиції, інновації в економіці*. 2014. Вип. 1 (53). С. 289-297.
6. Пуцентейло П. Р., Ляхович Г. І. Формування ринку енергосервісних послуг в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. Вип. IV (80). С. 83-100.
7. Українська концесія – нові правила гри. Чи стане вона прозорою та продержавницькою? Укрінформ. 14.12.2015. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/1929150-ukrajinska-kontsesiya-novi-pravila-gri-chi-stane-vona-prozoroyu-ta-proderjavnitskoyu-zala-2.html>
8. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: Монографія / За ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. 376 с.

Гуцул Інна Анатоліївна
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ПРАГМАТИЗМ МИТНОГО СУПРОВОДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Однією з обов'язкових складових сучасної незалежної держави є наявність самостійної митної системи, яка б забезпечувала виконання важливих внутрішніх і зовнішніх політичних та економічних завдань. Істотне зростання обсягів зовнішньої торгівлі України впродовж останніх років та збільшення кількості суб'єктів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, зумовлюють підвищення ролі функціонування митних підрозділів Державної митної служби України як важливого елементу регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України.

Переміщення через митний кордон України культурних цінностей здійснюється у відповідності із законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» №1068-XIV, який регулює відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури.

Культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме [1]:

- оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;
- предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією, науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;
- предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;
- складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;
- старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;
- манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції;
- унікальні та рідкісні музичні інструменти;
- різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;

- рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції;
- рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;
- зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;
- рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології [2, с. 146].

Контроль за вивезенням, ввезенням і поверненням культурних цінностей здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, виконує покладені на нього завдання у взаємодії з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи, діловодства, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, правоохоронними органами.

Не підлягають вивезенню з України наступні культурні цінності:

- культурні цінності, занесені до Державного реєстру національного культурного надбання;
- культурні цінності, включені до Національного архівного фонду;
- культурні цінності, включені до Музейного фонду України.

Родинні цінності, які не перебувають на постійному зберіганні в державних музеях, установах, бібліотеках та інших державних сховищах культурних цінностей, вивозяться відповідно до законодавства України.

Правовою основою імпортно-експортних операцій у царині культурних цінностей слугують вимоги Митного кодексу України [3]. Зокрема, відповідно до статті 69 зазначеного кодексу товари при їх декларуванні підлягають класифікації, тобто у відношенні товарів визначаються коди класифікаційних групувань, зазначених в українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. До стадії декларування культурні цінності мають пройти процедуру оформлення дозволу на їх вивезення. Ця процедура регламентована Міністерством культури України. Стан правового забезпечення процесу ввезення та вивезення уже розглядався в контексті аналізу державної політики у сфері надання послуг з експертизи культурних цінностей [4, с. 14].

Загалом імпортно-експортні операції на ринку культурних цінностей пов'язані із потребою поповнення колекцій або їх реалізації з метою отримання прибутку як в Україні так і на закордонних ринках. Хоча деякі дослідники стверджують, що інвестування у твори мистецтва є найбільш ефективним і практично відповідає грошовим інвестиціям, все ж доведено, що таке уявлення про потенціал колекціонування культурних цінностей є хибним. Тільки для незначної частки творів можна очікувати ефективності від інвестування, і у довготривалій перспективі [5, с. 88].

У сегменті контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон нормативна база державних відомчих установ що здійснюють цей процес неузгоджена та функціонує відокремлено та не утворює систему.

За кодом 9701 до якого відносяться картини, малюнки та пастелі, повністю виконані вручну і колажі у 2020 році було імпортовано культурних цінностей на суму 672 тис. дол. США (коефіцієнт зростання становив 1,12 по відношенню до попереднього періоду), а експортовано на 316 тис. дол. США. (коефіцієнт зростання становив 0,96 відносно до попереднього періоду) (рис. 1).

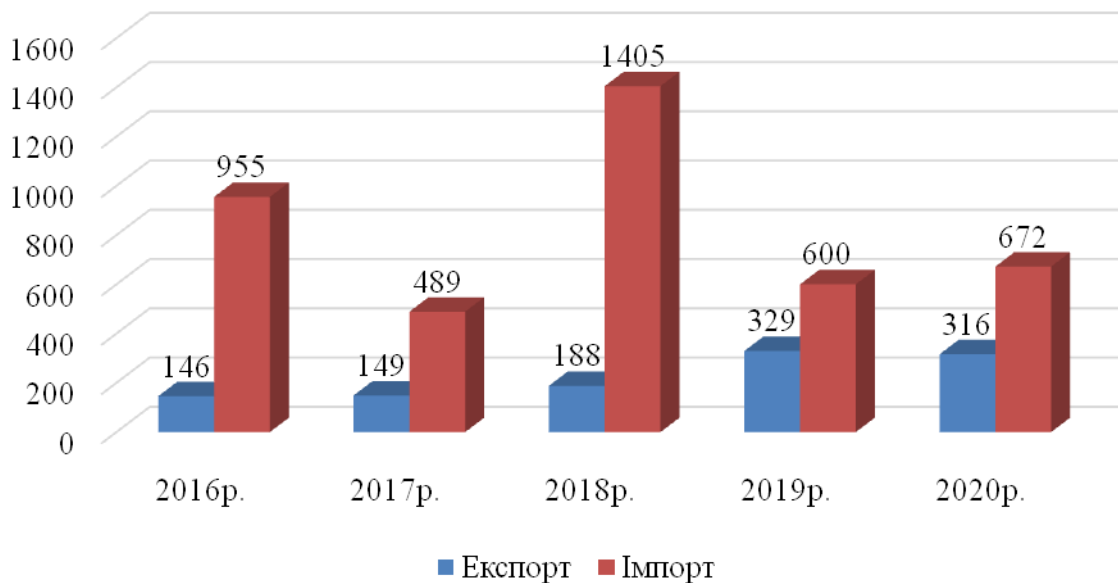

Рис. 1. Динаміка показників експорту та імпорту картин, малюнків та пастелей, виконаних вручну, тис. дол. США (код 9701) [6]

Колекцій та предметів колекціонування у 2020 році було завезено на суму 277 тис. дол. США (в 1,026 рази більше ніж у попередньому році), а експорт цих об'єктів у 2017-2020 рр. був відсутній. Це стосується й предметів антикваріату віком понад 100 років, вони у аналізованому періоді тільки завозилися (рис. 2).

Функціонування ринку культурних цінностей є складовою частиною державної політики в галузі культури і стосується приватної її частини. У правовому полі ринок культурних цінностей не має належного нормативного забезпечення. Діяльність органів влади у секторі імпортно-експортних операцій з культурними цінностями в частині класифікації предметів не узгоджена. Динаміка таких операцій залежить від попиту на предмети колекціонування, який, у свою чергу, формується не тільки під впливом культурно-мистецьких тенденцій, а й залежить від суспільно-політичних та економічних процесів розвитку суспільства. Очевидно, що різке зростання кількості вивезених картин пояснюється попитом на українське мистецтво за кордоном та лібералізацією політики щодо експорту культурних цінностей з боку центрального органу виконавчої влади у сфері культури.

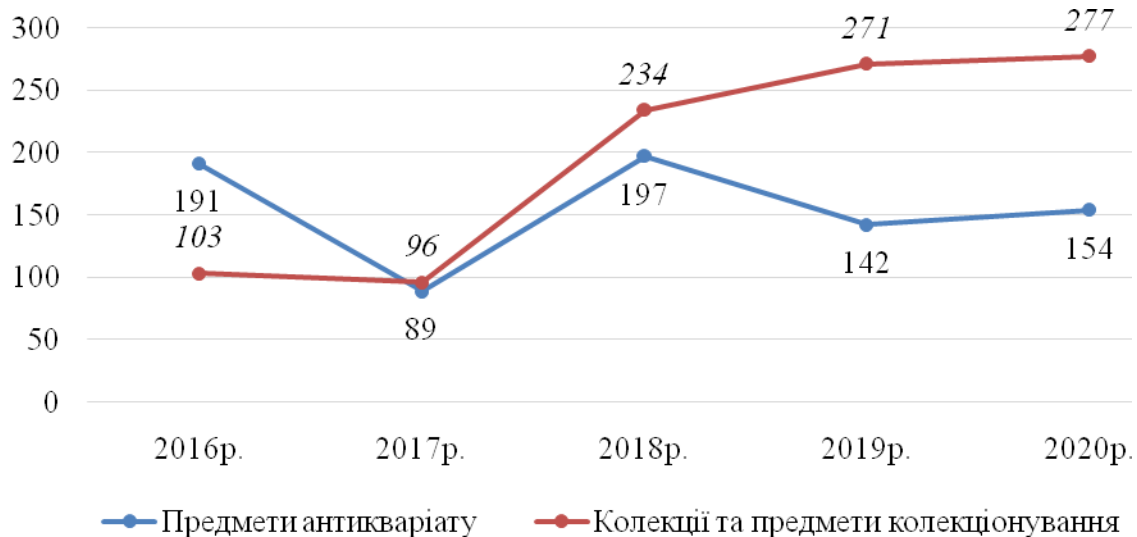

Рис. 2. Динаміка показників імпорту предметів антикваріату та колекціонування, тис. дол. США (код 9705 та 9706) [6]

Отже, інформація про культурні цінності, які можуть бути об'єктом переміщення через митний кордон держави, має винятково важливе значення для працівників митної галузі. Адже саме від них залежить те, як такі цінності будуть вивозити з території України, а також на яких підставах. Крім цього, фахівці митних органів повинні бути ознайомлені з міжнародними договорами в галузі культури, оскільки ними також передбачаються дії, пов'язані з незаконним ввезенням культурних цінностей з-за кордону. Важливою ланкою роботи працівників митних органів є ідентифікація експонатів після тимчасового вивезення чи ввезення для виставок, ярмарок, форумів чи наукових конференцій.

Список використаних джерел:

1. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>
2. Митна справа: Підручник / Крисоватий А. І. та ін.; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 766 с.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
4. Карпов В. В. Імпортно-експортні операції на ринку культурних цінностей. *Вісник НАККИМ*. 2017. № 3. С. 12-16.
5. Платонов Б. Аналіз прибутковості творів мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2017. № 1. С. 86-90.
6. Офіційний веб-сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/>

Дем'янишин Василь Григорович

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

Наукова спадщина знаного українського вченого, доктора економічних наук, професора, академіка Академії економічних наук України, заслуженого діяча науки і техніки України С. І. Юрія є спрямованою на розв'язання дуже багатьох сучасних питань фінансової теорії і практики, які в сьогоденні умовах є дуже актуальними. Одним з важливих напрямів його наукових пошуків особливе місце займають проблеми управління публічними фінансами в умовах інтеграції економіки України до ЄС.

С. І. Юрій вважає реформування управління публічними фінансами важливою сферою економічної політики держави, яка спрямована на прискорення темпів соціально-економічного розвитку країни, забезпечення зростаючих потреб громадян відповідно до європейських стандартів. Фінансова політика, будучи складовою економічної політики держави, та фінансове законодавство «... несуть на собі відбиток суб'єктивних дій певних груп населення, їхніх інтересів і пов'язані з процесом прийняття рішень у сфері політики, економіки та фінансів. За допомогою фінансів і фінансової політики, стратегія і тактика якої змінюється залежно від характеру їх спрямованості, панівної економічної доктрини, здійснює багатосторонній регулюючий вплив на ринкові відносини й процес розширеного відтворення. Саме державні фінанси є основою економічного благополуччя держави й народу, серцевиною економічної політики країни» [1, с. 6].

Система управління публічними фінансами в Україні, починаючи з 1991 року базувалася на традиціях управління фінансами в СРСР. Протягом 1991 р. – початку 2013 р. українське законодавство розроблялося та приймалося на основі російського законодавства. Окремі закони та нормативні акти України практично дублювали аналогічні правові акти РФ, в результаті чого дана система віддалялася від європейської і наближалася до російської, в результаті чого Російська Федерація мала підстави втягувати Україну в різні економічні і політичні союзи. Починаючи з 2013 р. уряд України почав розробляти власні підходи до управління публічними фінансами, які знайшли відображення у відповідних нормативних актах. Заслуговує особливої уваги розпорядження Кабінету міністрів України від 1.08.2013 р. № 774-р «Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами» [2]. Реалізація засад цієї стратегії сприяла: розвитку системи державних закупівель; розвитку системи незалежного зовнішнього фінансового контролю; забезпеченню доступу громадськості до інформації з питань бюджету; удосконаленню податкової системи; розвитку системи управління державними інвестиціями.

Кабінет Міністрів України 8.02.2017 р. своїм розпорядженням № 142-р схвалив «Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки», метою якої була побудова сучасної та дієвої системи управління державними фінансами України, здатної забезпечувати суспільство якісними публічними послугами, акумулюючи достатні обсяги фінансових ресурсів та розподіляючи і спрямовуючи їх відповідно до пріоритетів розвитку Української держави у середньостроковому та довгостроковому періодах.

Найважливішими завданнями вказаної стратегії були:

- «повноцінне впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, що забезпечить розподіл ресурсів відповідно до визначених пріоритетів держави та посилення загальної бюджетно-податкової дисципліни;
- запровадження дієвої системи планування і оцінювання виконання державного бюджету, підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо визначення пріоритетів своєї діяльності та ефективного використання таких коштів для їх досягнення;
- підвищення ефективності державних видатків завдяки проведенню комплексного аналізу доцільності та ефективності видатків і зміни підходів до їх здійснення шляхом переходу від утримання установ до надання якісних державних послуг;
- підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів та рівня дотримання вимог податкового законодавства;
- посилення контролю за фіскальними ризиками та здійснення заходів для їх мінімізації, зокрема щодо державних підприємств, державних гарантій та інших умовних боргових зобов'язань;
- забезпечення стратегічного розподілу та проведення моніторингу державних інвестицій;
- підтримка процесу бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів;
- підвищення рівня управлінської підзвітності та ефективності внутрішнього контролю та аудиту в органах влади на центральному та місцевому рівні» [3].

Виконання намічених стратегією заходів мало сприяти забезпеченню розвитку таких важливих складових модернізованої системи управління публічними фінансами:

1. За напрямом забезпечення дотримання загальної фінансової дисципліни та її посилення у середньостроковій перспективі:
 - модернізація податкової системи;
 - запровадження макроекономічного та бюджетного прогнозування відповідно до економічної стратегії держави;
 - використання практики середньострокового бюджетного планування та складання бюджетів на три роки;

- вдосконалення управління фінансовими ризиками;
- реформування практики управління державним боргом з метою його скорочення у майбутньому;

- вдосконалення управління ліквідністю.

2. За напрямом підвищення ефективності розподілу публічних фінансових ресурсів при розробці важливих напрямів формування державної економічної політики:

- запровадження обов'язкової практики стратегічного планування на всіх рівнях управління публічними фінансами;

- обов'язкове використання програмно-цільового методу бюджетування у всіх ланках бюджетної системи;

- модернізація міжбюджетних відносин та розширення фінансової децентралізації.

3. За напрямом забезпечення ефективного та якісного виконання бюджетів усіх рівнів:

- модернізація системи публічних закупівель;

- перебудова системи управління державними інвестиціями;

- вдосконалення бухгалтерського обліку у державному секторі відповідно до європейських та міжнародних стандартів;

- перегляд підходів до організації державного внутрішнього фінансового контролю;

- підвищення ефективності державного фінансового контролю;

- підвищення якості та результативності незалежного зовнішнього фінансового контролю та посилення координації суб'єктів цього контролю.

4. Підвищення рівня прозорості у процесі складання і виконання державних фінансових планів та підзвітності в управлінні державними фінансами:

- розширення прозорості показників доходів і видатків бюджету у всіх ланках бюджетної системи та участі громадян у бюджетному процесі;

- запровадження практики застосування інформаційних технологій в управлінні всіма ланками державних фінансів.

Здійснення структурних економічних реформ, вирішення окремих важливих завдань соціально-економічного розвитку суспільства дали можливість провести протягом 2015-2019 рр фінансову консолідацію, яка сприяла прискоренню темпів зростання ВВП, скороченню боргового навантаження з 80,9 відсотка ВВП у 2016 р до 50,3 відсотка ВВП у 2019 р. [3].

Починаючи з 2020 р. перед Україною значно ускладнилися масштабні виклики, пов'язані поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, посиленням триваючої збройної агресії РФ проти України. Основними проблемами, які виникли у цій ситуації і обумовили прийняття нової стратегії реформування системи управління публічними фінансами, можна вважати:

- «відсутність цілісної системи стратегічного планування, слабкий зв'язок між стратегічним плануванням, бюджетним плануванням і плануванням державних інвестицій;
- відсутність повноцінного впровадження середньострокового бюджетного планування;
- неналежна якість бюджетного планування з боку головних розпорядників бюджетних коштів, що призводить до частих перерозподілів цих коштів та їх неефективного використання;
- недосконале управління ліквідністю єдиного казначейського рахунка та валютних рахунків державного бюджету в процесі виконання державного бюджету;
- відсутність чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- недостатня прозорість та підзвітність щодо використання коштів місцевих бюджетів;
- формальний підхід розробників нормативно-правових актів до здійснення фінансово-економічних розрахунків впливу виконання актів на надходження та втрати державного та/або місцевих бюджетів;
- обмежена кадрова спроможність щодо реалізації реформи на центральному та місцевому рівні;
- недостатня інституційна і управлінська підзвітність у сфері управління державними фінансами» [4].

У зв'язку з цим Кабінет міністрів України 29.12.2021 р. схвалив Розпорядження № 1805-р «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки» [4]. Метою такої стратегії була побудова «... сучасної, стійкої та ефективної системи управління державними фінансами, спрямованої на забезпечення збереження фінансової стабільності держави та створення умов для сталого зростання соціально-інклюзивної економіки через підвищення результативності мобілізації та витрачання державних коштів. Результатом її реалізації повинна стати більш ефективна система управління державними фінансами, яка разом з реформованою системою державного управління сприятиме сталому соціально-економічному розвитку держави, конкурентоспроможності економіки та динамічній інтеграції України в міжнародні ринки, зокрема в спільний ринок держав – членів ЄС» [4].

У вказаній постанові Кабінет міністрів України зазначає, що досягнення цієї мети буде здійснено за такими стратегічними цілями:

- забезпечення дотримання загальної фінансової дисципліни на всіх стадіях управління у середньостроковій перспективі;
- підвищення ефективності розподілу й використання публічних фінансових ресурсів у процесі розробки державної фінансової політики;
- забезпечення ефективного та якісного виконання державного і місцевих бюджетів;

- підвищення рівня прозорості показників бюджетів усіх рівнів та підзвітності в управлінні державними фінансами;
- модернізація системи управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів.

Перша ціль реформування системи управління публічними фінансами передбачає забезпечення дотримання загальної фінансової дисципліни на всіх стадіях управління у середньостроковій перспективі. Основними показниками досягнення цієї стратегічної цілі передбачено:

1. Реформування податкової системи та гармонізація податкового законодавства із законодавством ЄС. Метою такого реформування є створення модернізованої справедливої податкової системи України, яка могла б забезпечити рівність всіх платників податків перед державою та економію фінансових витрат і часу цих платників на податкове адміністрування.

2. Перебудова митної системи України відповідно до сучасних вимог. Метою такої перебудови є усестороннє сприяння міжнародній торгівлі та фінансовій безпеці за рахунок скорочення рівня незаконного переміщення експортованих й імпортованих товарів через митний кордон України, а також фінансових втрат та часу проведення митних операцій для доброчесного бізнесу.

3. Вдосконалення управління фіскальними ризиками та державними активами в умовах посилення внутрішніх та зовнішніх фінансових викликів. Метою такого вдосконалення є попередження можливих фактів фіскальних ризиків, своєчасне їх виявлення та вжиття дієвих заходів з метою уникнення або мінімізації їхнього впливу на показники доходів і видатків бюджетів.

4. Реформування системи управління внутрішнім та зовнішнім державним боргом України. Метою такого реформування є створення належних умов для забезпечення боргової стійкості держави, підвищення ефективності управління державним боргом, який гарантує держава та органи місцевого самоврядування.

5. Модернізація механізму управління ліквідністю з метою забезпечення надійності прогнозів руху бюджетних коштів. Метою такої модернізації є підвищення якісних показників прогнозованості та доступності публічних коштів для виконання державою своїх конституційних функцій.

Друга ціль реформування системи управління державними фінансами передбачає підвищення ефективності розподілу й використання публічних фінансових ресурсів у процесі розробки державної фінансової політики. Досягнення цієї цілі передбачає застосування таких стратегічних показників.

1. Запровадження макроекономічного і бюджетного прогнозування та стратегічного планування як невід'ємної складової державної економічної політики. Метою такого запровадження є побудова такої системи державного стратегічного планування у якій елементи є взаємопов'язаними і взаємоузгодженими, базуються на науково обґрунтованих і реальних результатах макроекономічного й бюджетного прогнозування, спрямовані на

досягнення окреслених на довгостроковий період і підтриманих суспільством цілей.

2. Запровадження середньострокового бюджетного планування у всіх ланках бюджетної системи України. Метою такого запровадження є забезпечення передбачуваності та збалансованості усіх показників і напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, а також посилення стратегічного підходу до бюджетного планування.

3. Поширення практики програмно-цільового методу бюджетування на рівні державного та усіх місцевих бюджетів. Метою такого поширення є підвищення ефективності, якості, результативності використання бюджетних ресурсів а також якості надання суспільних послуг державою й органами місцевого самоврядування.

4. Модернізація міжбюджетних відносин та фіскальної децентралізації відповідно до сучасних вимог. Метою такої модернізації є створення належних умов для забезпечення повної фінансової спроможності усіх територіальних громад України та удосконалення міжбюджетних відносин відповідно до нової моделі адміністративно-територіального поділу й відповідної організації влади, а також оновлених функцій і повноважень органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Третя ціль реформування системи управління державними фінансами передбачає забезпечення ефективного та якісного виконання державного і місцевих бюджетів. Досягнення відповідної цілі буде здійснюватися за допомогою таких показників: модернізації системи публічних закупівель в умовах підвищення ефективності використання державних коштів та розвитку конкурентоспроможної економіки; удосконалення управління державними інвестиціями на основі стратегічних пріоритетів та середньострокової бюджетної перспективи держави; вдосконалення бухгалтерського обліку і звітності у державному секторі відповідно до вимог європейського законодавства та європейських стандартів; модернізації казначейського обслуговування бюджетних коштів з метою забезпечення ефективності та прозорості у процесі виконання бюджетів; вдосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю; розвитку системи державного фінансового контролю; запровадження сучасних підходів до організації незалежного зовнішнього фінансового контролю відповідно до світових стандартів.

Четверта ціль реформування системи управління державними фінансами полягає у підвищенні прозорості показників бюджетів усіх рівнів та підзвітності в управлінні державними фінансами. Стратегічними показниками досягнення даної цілі є: підвищення прозорості та доступності інформації про бюджет та активізація участі громадян у бюджетному процесі; побудова сучасної та ефективної системи управління інформаційними технологіями для розвитку прозорої системи управління державними фінансами.

П'ята ціль реформування системи управління державними фінансами передбачає модернізацію системи управління людськими ресурсами у сфері

державних фінансів. Метою такої модернізації є посилення кадрового потенціалу для забезпечення належного рівня та наукової обґрунтованості державної фінансової політики.

У результаті реалізації стратегічних напрямів реформування системи управління державними фінансами суспільство очікує важливі економічні результати, які сприятимуть прискоренню темпів соціально-економічного розвитку країни та підвищенню рівня добробуту населення в умовах інтеграції економіки України до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Буздуган Я. М. Антологія бюджетного механізму: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 250 с.
2. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 774-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p/conv> (дата звернення: 1.11.2022).
3. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p> (дата звернення: 1.11.2022).
4. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-reformuvannya-sistemi-upravlinnya-derzhavnimi-finansami-na-20222025-roki-ta-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-i291221-1805> (дата звернення: 1.11.2022).

Дмитрів Володимир Ігорович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

ВПЛИВ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна росії проти України призвела до глибокої кризи, що матиме далекосяжні наслідки для фінансового сектору як України та світу. Однак, фінансова система успішно протистоїть викликам війни: банки працюють безперебійно, зберігають ліквідність та продовжують кредитувати, митні та податкові інституції працюють та наповнюють бюджет. Це стало можливим завдяки злагодженим зусиллям всіх фінансових інституцій, своєчасній реакції Національного банку та рокам спільної роботи з Державною податковою службою України і Державною митною службою України. У результаті національна економіка підійшла до кризи зі значним запасом капіталу та ліквідності.

Унаслідок війни ВВП впаде більш як на третину, а інфляція в рази перевищуватиме цільовий рівень. Неконтрольованої девальвації вдалося уникнути завдяки тимчасовій фіксації обмінного курсу. Водночас НБУ вимушений був запровадити жорсткі обмеження на валютні операції та транскордонні потоки капіталу. Для збалансування валютного ринку НБУ проводить значні інтервенції з продажу іноземної валюти. Рекордно великий дефіцит бюджету частково покривається шляхом прямого викупу Національним банком ОВДП у Міністерства фінансів. Такий підхід є тимчасовим, і поступово обсяги монетизації Національним банком дефіциту бюджету мають бути мінімізовані та заміщені ринковими залученнями.

Фінансування потреб бюджету та поповнення міжнародних резервів НБУ можливі завдяки масштабній фінансовій допомозі країн-партнерів. Вона переважно надходить у вигляді довгострокових позик за низькими ставками та меншою мірою грантів. Доступ на міжнародний приватний ринок капіталу для українського уряду та емітентів наразі закритий. Водночас для банків закриття зовнішніх боргових ринків не є проблемою, адже вони фондуються переважно всередині країни і не залежать від зовнішніх запозичень.

З початку війни ситуація із залученням фінансових ресурсів в Україну суттєво погіршилася. За даними НБУ, за січень-серпень 2022 року дефіцит сальдо платіжного балансу країни або, іншими словами, чистий відплив валюти з України становив –5,2 млрд дол США. Так, за цей період обсяг залучення іноземних інвестицій зменшився майже в 100 разів (з 4,4 млрд дол 2021 року до 0,047 млрд дол у 2022 році), обсяг експорту товарів і послуг скоротився майже в 1,5 разу (з 38,7 млрд дол до 22,6 млрд дол). При цьому виплати за зовнішніми боргами не зупинялися. Незважаючи на багатомільярдну допомогу від західних партнерів, чистий відплив капіталу, в тому числі з метою повернення попередньо взятих боргів, досягнув майже 2 млрд дол [1].

Очевидно, що за таких реалій буде дуже складно розпочати відновлювати економіку, а на бюджетні кошти взагалі не варто розраховувати. В держбюджеті на 2023 рік майже 50% витрат заплановано на безпеку та оборону країни, 35% – на зарплати й пенсії. Тому всі сподівання тільки на зовнішню підтримку. Таку підтримку можна поділити на три групи:

- гроші урядів і міжнародних організацій (фінансова допомога від донорів);
- гроші компаній і корпорацій (прямі іноземні інвестиції);
- гроші населення (грошові перекази мігрантів і діаспори).

Країни G7 і міжнародні організації багато років фінансово допомагають Україні з реформами, а з початку війни збільшили допомогу заради перемоги у цій непростій війні. Варто зазначити, що основна частина цих ресурсів надходить не в грошовій, а в матеріально-технічній формі. Але досвід попередніх років доводить, що така допомога завжди є обмеженою та спрямована виключно на здійснення реформ і сприяння поверненню раніше отриманих кредитів.

Необхідно враховувати, що міжнародні донори дають виділяють стільки грошей Україні, щоб утримати нашу економіку і мотивувати владу здійснювати реформи. З метою розвитку економіки України, та її зростання інші уряди не надаватимуть грошей, бо в них є своє населення, своя опозиція та проблеми в своїх економіках. Що може призвести до зростання податків у цих країнах, чим може спровокувати невдоволення платити більше коштів із своїх бюджетів.

У 2023 році уряди очікують економічної кризи і резервують ресурси для підтримки своїх економік. Зокрема, МВФ уже прогнозує рецесію економік Німеччини, Італії та Швеції 2023-го. Як наслідок, обсяг донорської підтримки буде обмеженим і спрямованим лише на сприяння перемозі України над агресором і повернення раніше отриманих позик [2].

Варто зазначити, що донорські кошти не є ключовим ресурсом наповнення золото-валютних резервів України. За останні дванадцять років вони лише тричі сприяли їхньому поповненню. Іноземні інвестиції також меншою мірою допомагають їх наповнювати. Найбільшим джерелом наповнення золото-валютних резервів є грошові перекази населення. Вони на 60-80% забезпечували стабільність їх зростання. Також завдяки грошовим переказам мігрантів в Україні був стабільний валютний курс у 2016-2021 роках.

Дуже актуальним для української економіки є, коли ж в умовах війни Україна зможе почати залучати значні обсяги інвестицій. Адже війна з країною-окупантом може тривати ще довго. Тому необхідно вивчати досвід Південної Кореї (війна розпочалася 1950-го) та Ізраїлю (війна з 1948 року). Саме у цих країнах уже понад 50 років є військово-визвольні конфлікти. Досвід обох країн доводить, що має минути багато десятиліть, перш ніж інвестори переконуються в безпеці здійснення своїх інвестицій. Південна Корея почала стабільно отримувати близько 10 млрд дол на рік лише у 2000-х, а Ізраїль – у 2010-х роках. Тобто країни, які давно реформовані і мали найкращу військову підтримку від донорів, були змушені ще 40 і 50 років, відповідно, отримувати

невеликі інвестиції та думати над залученням інших ресурсів для розвитку їхніх економік [3].

Унаслідок цього міжнародний перетік капіталу суттєво скоротиться в найближчому майбутньому і залишиться доступним тільки більш розвиненим країнам. У зв'язку з цим значне зростання обсягів інвестицій в Україну, можливо, розпочнеться лише у 2030-2032 роках зі вступом країни до Євросоюзу.

Україна просунулася на шляху євроінтеграції 28 лютого підписано заявку на членство України в ЄС, яка вже підтримана Європарламентом та Єврокомісією. Після висновку ЄК країни-члени можуть надати Україні статус країни-кандидата. Після цього почнеться процес переговорів з ЄК про вступ. Вступ до ЄС передбачає приведення вітчизняного законодавства, інституцій та стандартів до вимог ЄС для досягнення «4 свобод» ЄС: руху товарів, капіталу, осіб, заснування компаній та надання послуг. Це забезпечить прозорі умови ведення бізнесу в Україні, відкриє економіку до європейського капіталу, а ЄС – для вітчизняних товарів. Досвід нових країн – членів ЄС свідчить про те, що членство в ЄС сприяє швидшому зростанню економіки та доходів громадян, зниженню вартості запозичень. Для підтримки необхідних реформ ЄС надає технічну і фінансову допомогу країні-кандидату. В Україні вона ймовірно поєднуватиметься з допомогою у відбудові економіки. За оцінками ЄК, може знадобитися понад 500 млрд євро для відбудови економіки України. ЄК запропонувала створити новий механізм під назвою «Відбудувати Україну» (Rebuild Ukraine) як основний інструмент підтримки відновлення України після війни. До реалізації цього проєкту можуть залучатися країни G7 та G20, МФО. Україна та деякі партнери закликають фінансувати відбудову за рахунок арештованих активів росії.

Повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Втрати ВВП у 2022 році становитимуть не менше третини. Макрофінансова стабільність значно залежить від міжнародної підтримки. Очікувані надходження від міжнародних партнерів знизять ризики для фінансування дефіциту бюджету та дадуть змогу надалі підтримувати міжнародні резерви на прийнятному рівні. Невизначеність залишається високою. Темпи відновлення економіки України залежатимуть від тривалості війни, швидкості деокупації територій та від міжнародної підтримки.

Макроекономічні та фіскальні ризики нині є найвищими за всю історію через широкомасштабне вторгнення росії. Упродовж лютого – березня бойові дії тривали на території областей, що формували близько половини ВВП України. Відтак виробництво там тимчасово майже припинилося, а споживання різко впало практично в усіх регіонах. З квітня економіка поволі відновлюється від шоку перших тижнів війни. Це відбувається завдяки звільненню територій ЗСУ, поступовому поверненню працівників, налагодженню виробництва та постачання.

Величезну роль у мотиваційній політиці повернення українців має відіграти економічний блок влади. Необхідно запропонувати податкові

канікули/пільги, митні пільги на ввезення обладнання для малого бізнесу, який запускається на доходи у формі грошових переказів мігрантів. Найбільше в цьому має бути зацікавлена місцева влада: вона може запропонувати податкові знижки й канікули при оплаті місцевих податків для тих мігрантів-інвесторів, які запускають нові проєкти в їхніх регіонах. Однак, на макрорівні необхідно приймати рішення щодо бюджетоутворюючих податках на рівні держави.

Надалі ключовим ризиком є затягування війни навіть у разі локалізації бойових дій. Це визначатиме необхідність тривалої роботи економіки в екстремальних умовах, загрожуватиме поглибленням її падіння та збільшуватиме потребу в допомозі від партнерів. Посилюватиметься вплив війни і на світову економіку.

Таким чином, з 2014 року економіка України функціонувала в умовах гібридної війни, яку російська федерація вела проти України, проте широкомасштабні військові дії країни-агресора на території України, які почались у лютому 2022, створили нові надзвичайні виклики. Повномасштабна військова агресія з боку російської федерації призвела до:

- руйнації значної частини виробничої, транспортної та житлової інфраструктури. Так, станом на 1 серпня 2022 року обсяг прямих збитків економіки України від пошкодження та руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури (у грошовому еквіваленті) збільшився до 108,3 млрд дол США, або 2,9 трлн. гривень (оцінка KSE Institute та органів державної влади) [4];

- розширення дефіциту бюджету внаслідок високої потреби у покритті значних витрат бюджету, у зв'язку із зростанням видатків на забезпечення оборони та підтримку населення й економіки, суттєвим скороченням доходів;

- посилення цінової та курсової волатильності. У розрахунку червень до червня минулого року споживчі ціни зросли на 21,5%. Станом на 09.08.2022 р. порівняно із станом на 23.02.2022 р. офіційний курс гривні до долару США девальзував на 26,2%;

- погіршення збалансованості зовнішніх рахунків, що пов'язане із скороченням експортних валютних надходжень через заблоковані морські порти та руйнування об'єктів транспортної і виробничої інфраструктури, зростанням відтоку валюти за картковими операціями, що здійснюють мігранти з України за кордоном. Так, від початку повномасштабної війни НБУ заборонив більшість операцій із транскордонного руху капіталу. Однак дуже значним був вплив коштів через розрахунки з нерезидентами за торговими операціями та зняття готівки населенням за кордоном. Його частково пом'якшили надходження кредитів від МФО та країн-партнерів.

За оцінками Міжнародної організації праці, в умовах поточних воєнних дій станом на початок квітня порівняно із довоєнним періодом вже було втрачено 4,8 млн робочих місць, що складає близько 30% від всіх робочих місць країни. Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України оцінює, що повністю закрито 2 млн робочих місць. У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України кардинально змінилися

умови функціонування економіки. Також війна змінила традиційні форми та підходи до процесу аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку країни. За інформацією Міністерства економіки України у поточному році та 2023 році існуватимуть наступні фінансові ризики, які впливатимуть на стан державних фінансів [5]:

- невизначеність тривалості та інтенсивності військового конфлікту між Україною та російською федерацією, що може позначитись на збільшенні людських втрат та подальшій вимушеній міграції населення, суттєвому зменшенні обсягу зовнішньої торгівлі, продовженні руйнування важливих інфраструктурних об'єктів, збільшенні втрат у економічному та виробничому потенціалах, збільшенні витрат на логістику промисловими та агропідприємствами, зниженні рівня їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості;

- недоотримання фінансової допомоги від міжнародних фінансових організацій та країн – донорів може призвести до додаткової грошової емісії, скорочення бюджетних витрат, відповідно споживання сектору загального державного управління, скорочення бюджетної підтримки бізнесу, що негативно вплине як на обсяги попиту в економіці, так і на обсяги виробництва, що додатково вплине на динаміку цін;

- недотримання досягнутої домовленості щодо розблокування трьох портів на Чорному морі з боку російської федерації, що призведе до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі та може спровокувати світову продовольчу кризу;

- суттєве скорочення штатних працівників у сфері державного управління може призвести до зростання рівня безробіття, додаткового тимчасового тиску на фонд оплати праці державних установ через значні одномоментні грошові виплати працівникам, відтік високоінтелектуальної робочої сили за кордон, дефіцит людського капіталу;

- отримання більш низького врожаю зернових культур внаслідок, зокрема втрат врожаю через знищення з боку країни-агресора як культур на полях, так і місць зберігання зібраного врожаю, що призведе до зменшення експортної спроможності аграрного сектору та відповідно валютних надходжень від експорту, падіння виробництва у переробній промисловості, дефіциту продовольчих товарів на внутрішньому ринку та зростання споживчих цін на харчові продукти, що займають значну частку у споживчому кошику.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України: звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
2. Проект Закону про Державний бюджет на 2023 рік. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472>
3. Гайдучий А. Де взяти гроші для економіки України. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/mihranti-ta-diaspora-kljuchovi-investori-ukrajini-tak-rozshirte-jikhni-mozhливosti.html>

4. Науково-дослідний KSE Institute. URL: <https://kse.ua/ua/kse-department/kse-institute>
5. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

Жадан Олена Володимирівна
к.е.н., головний спеціаліст із закупівель,
Головне управління Державної казначейської
служби України у Запорізькій області, м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ БЮДЖЕТНОЇ СФЕРИ

Одним із дієвих інструментів активізації людського чинника є заробітна плата, рівень якої дозволяє оцінити ринок праці в країні. Оплата праці в бюджетній сфері відображає рівень винагороди за виконання працівником функцій держави.

Виплати із заробітної плати є суттєвою частиною бюджетних видатків. Своєчасність і повнота здійснення виплат та їх розмір впливають на показники економічної діяльності держави та місцевого самоврядування, а саме: рівень освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг тощо. У зв'язку із загостренням економічної ситуації в Україні необхідним стало скорочення бюджетних видатків в усіх напрямках. Не стали винятком й видатки на оплату праці, однак це призводить до негативних наслідків для економіки країни. Наприклад, низька оплата праці працівника закладу освіти може стати причиною зниження рівня надання освітніх послуг населенню. З метою забезпечення належного виконання функцій, покладених на державні та місцеві органи влади, актуальним є пошук шляхів удосконалення розрахунку мінімального рівня оплати праці та його підвищення.

Для проведення аналізу виплат працівникам бюджетної сфери варто розглянути формування оплати праці на прикладі працівників освіти. За даними Державної служби статистики щодо оплати праці працівників бюджетних установ слід проаналізувати розмір фонду оплати праці у співвідношенні до загальних видатків за видом економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення фонду оплати праці та загальної суми видатків на освіту за 2018-2021 рр.

Показник	Роки			
	2018	2019	2020	2021
Фонд оплати праці, млн грн	118314,3	131498,2	146770,6	164049,9
Загальна сума видатків, млн грн	210032,3	238758,7	252283,1	312914,6
Частка, %	56,3	55,1	58,2	52,4

Джерело: складено на підставі даних [1]

Як видно з таблиці, фонд оплати праці працівників освіти у загальній сумі видатків на освіту протягом аналізованого періоду становив близько 60%. Проте у 2021 р. цей показник у порівнянні з попереднім роком зменшився на 10 в.п., що вказує на уповільнення темпів зростання витрат на оплату праці працівників освіти у порівнянні зі зростанням інших видатків на освіту.

Важливу роль у формуванні оплати праці відіграє структура заробітної плати. Згідно із положеннями Закону України «Про оплату праці» [2] структура заробітної плати складається з: основної, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних і компенсаційних виплат. Основною заробітною платою є винагорода, яка призначається за виконану роботу у відповідності до визначених норм праці (норми часу, виробітку, посадових обов'язків тощо) та може встановлюватись у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

При встановленні розміру заробітної плати працівників бюджетної сфери за основу береться до уваги мінімальна заробітна плата (далі – МЗП), яка визначається законодавством України з урахуванням потреб працівників та їх сімей для забезпечення нормального життя працездатної людини [2]. Мінімальний рівень оплати праці встановлюється на відповідний бюджетний рік у розмірі більше прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Зміна законодавчо встановленого рівня МЗП може відбуватися один або декілька разів на рік (табл. 2) [3].

Таблиця 2

Динаміка рівня МЗП в Україні станом на початок року за 2018-2022 рр.

Період	МЗП на місяць, грн	Зміна показника		МЗП погодинна, грн	Зміна показника	
		грн	%		грн	%
На 01.01.2018	3723	+523	+16,3	22,41	+3,07	+15,9
На 01.01.2019	4173	+450	+12,1	25,13	+2,72	+12,1
На 01.01.2020	4723	+550	+13,2	28,31	+3,18	+12,7
На 01.01.2021	6000	+1277	+27,0	36,11	+7,80	+27,6
На 01.01.2022	6500	+500	+8,3	39,26	+3,15	+8,7

Джерело: складено на підставі даних [3]

Як видно з даних таблиці, найбільше зростання МЗП спостерігалось у 2021 році, а найменше – у 2022 році. Протягом всього аналізованого періоду МЗП у порівнянні з динамікою підвищення цін на споживчі товари відбувалося досить повільно.

Порівняння рівня МЗП в Україні з країнами Європейського Союзу (далі – ЄС) показує, що найвищу МЗП (близько 1800-2300 євро на місяць), мають Бельгія, Німеччина та Люксембург, а на нижчий – Болгарія (363 євро), однак це значення у 2,2 рази перевищує розмір МЗП в Україні. У 21 із 27 країн ЄС МЗП встановлюється законодавством, а в інших (Австрія, Данія, Кіпр, Італія, Фінляндія та Швеція) – визначається у колективних договорах про оплату праці [4].

Одним із орієнтирів для встановлення МЗП є прожитковий мінімум, тобто вартісна оцінка споживчого кошика, до якого входить мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що необхідні для підтримання здоров'я людини та забезпечення її життєдіяльності.

В країнах ЄС значення прожиткового мінімуму на людину та сім'ю розраховується за аналітичним показником, який враховує вартість 50 видів

товарів та послуг, а також вартість житла, обслуговування власного транспорту та суму непередбачуваних витрат. При цьому уряд збирає інформацію про ціни на продукцію шляхом застосування онлайн-опитувань. Так, мінімальний прожитковий мінімум у 2020 році в Болгарії на одну особу складав 346 євро, а на сім'ю – 554 євро, у Хорватії на людину – 930 євро, а на сім'ю – 1391 євро [5, с. 119].

Отже, аналітичні дані свідчать, що в європейській країнах прожитковий мінімум майже у 2 рази більший ніж МЗП в Україні. Прожитковий мінімум в країнах ЄС встановлюється на достатньому рівні, тому що його розрахунок враховує більш розширений перелік товарів і послуг, ніж в Україні. При цьому важливою також є купівельна спроможність населення, яка може значно різнитися за регіонами країни, адже, наприклад, ціни на купівлю житла можуть в окремих регіонах відрізнятись у 1,5-2 рази, а на оренду – навіть у 2-3 рази.

МЗП впливає на розмір заробітної плати працівників, зокрема, і в бюджетній сфері. Для визначення розміру посадового окладу працівника освіти враховується МЗП. Крім цього посадовий оклад залежить від посади, розміру тарифного розряду, а також надбавок та різних видів доплат.

Працівникам освіти заробітна плата нараховується на основі єдиної тарифної сітки (далі – ЄТС) [6], яка представляє собою сукупність тарифних коефіцієнтів, що застосовуються до найнижчого рівня посадового окладу. ЄТС включає 25 розрядів, кожному з яких відповідає тарифний коефіцієнт для розрахунку окладу. Для вчителів загальноосвітніх закладів встановлюються розряди з 9-го по 11-й. Слід зазначити, що тарифні коефіцієнти з 1-го (найнижчого розряду) по 25-й (найвищий розряд) суттєво різняться (табл. 3).

Таблиця 3

Посадові оклади за ЄТС для окремих тарифних розрядів у 2021-2022 рр.

Тарифний розряд	Тарифний коефіцієнт	Посадові оклади		
		2021	2022	
		січень-грудень	січень-вересень	жовтень-грудень
1	1	2893	2893	2982
9	1,73	5005	5005	5159
10	1,82	5265	5265	5427
11	1,97	5699	5699	5875
25	4,51	13047	13047	13449
МЗП		6000	6500	6700

Джерело: складено на підставі даних [6]

Дані таблиці свідчать, що посадовий оклад працівника 1-го тарифного розряду майже у 2 рази менший ніж МЗП, а для 25-го розряду у 2 рази більше. У випадку коли посадовий оклад за ЄТС нижче МЗП, то нараховується доплата.

Наприклад, оклад за ЄТС працівника 11-го тарифного розряду у березні 2022 року є меншим ніж МЗП на 801 грн (6500 грн – 5699 грн), то в такому випадку йому буде нараховано доплату в такому ж розмірі. Такий підхід до встановлення посадових окладів призводить до того, що для категорій працівників, посади яких тарифікуються за посадовим окладом, нижчим за

МЗП, і до якого нараховується доплата, базовий посадовий оклад буде однаковим. Це призводить до зниження стимулювання працівника до кращого виконання своїх обов'язків та негативно позначається на ефективності його праці.

Окрім окладу працівникам освіти нараховуються такі доплати й надбавки: за стаж педагогічної роботи більше 3 років – 10% від окладу, більше 20 років – 20% та більше 30 років – 30%; доплата за класне керівництво, перевірку письмових робіт та інші [6].

Наприклад, оклад у березні 2022 року вчителя першої категорії, стаж роботи якого більше 5 років, а навантаження – 18 годин на тиждень, становив 7223,70 грн. Враховуючи суми доплат за стаж (10%), престижність (20%) та перевірку письмових робіт (20%), сума заробітної плати склала 10385,55 грн без вирахування податків. Після сплати податків працівник отримав 8722,62 грн [6]. Приблизно таку суму або менше переважно отримують працівники, які тільки починають свою кар'єру. Натомість, в країнах ЄС коефіцієнт початкової заробітної плати вчителів до МЗП становить: від 1,1 (Польща) до 2,8 (Німеччина). У більшості країн ЄС цей показник перевищує 1,8, а в Україні він дорівнює 1,3 [7].

Стосовно розміру загальної суми заробітної плати працівників освіти, то в окремих країнах ЄС, наприклад, Німеччині, він є більшим ніж в Україні майже у 10 разів [7], що свідчить про досить низький рівень оплати праці вчителів в Україні в порівнянні з іншими країнами. Низький рівень оплати працівників у сфері освіти негативно позначається на якості надання їх послуг та зацікавленості підвищувати результати своєї роботи, а також рівні освіти населення, як одного з головних чинників соціально-економічного розвитку країни.

Таким чином, для удосконалення виплат працівникам бюджетної сфери необхідно:

- розширити перелік товарів і послуг, ціни яких беруться за основу для визначення розміру прожиткового мінімуму, зокрема враховувати вартість житла, оплати комунальних послуг, обслуговування транспортного засобу тощо;
- враховувати відмінність цін на необхідні для достатнього рівня життя товари й послуги за регіонами країни;
- розширити перелік доплат до заробітної плати вчителів нижчої категорії, за рахунок яких можливо було заохочувати їх до підвищення ефективності праці.

Запропоноване дозволить покращити підходи до оплати праці працівників бюджетної сфери та підвищити рівень освіти населення.

Список використаних джерел:

1. Інформація про фонд оплати праці працівників за видами економічної діяльності у 2018-2021 рр. (2021). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.10.2022).

2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (в редакції від 29.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2022).

3. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 року по 2022 року. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 01.11.2022).

4. Minimum wages, July 2022 and July 2012 (EUR per month and %). (2022). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14644599/3-16062022-AP-EN.pdf/8a679b23-e418-dc2e-8f33-c7db46cca211> (дата звернення: 01.11.2022).

5. Libanova, E. Minimum subsistence level in the social policy of the poor countries of Europe: the case of Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 2020, vol. 182(3-4), pp. 117–125.

6. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 р. № 1298 (в редакції від 07.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

7. Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. (2022). URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/teachers-and-school-heads-salaries-and-allowances-europe-20202021> (дата звернення: 01.11.2022).

Іванова Анна Миколаївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

ВПЛИВ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Система оподаткування безпосередньо впливає на фінансово-господарську діяльність підприємств. Рівень оподаткування, витрати часу на нарахування та сплату податків, податкові пільги та преференції – це все, з одного боку, може стимулювати розвиток підприємництва, а з іншого, навпаки, його загальмувати, якщо податкова система працюватиме неефективно.

З метою встановлення взаємозв'язку між системою оподаткування та показниками фінансово-господарської діяльності підприємств проаналізуємо зміни надходжень окремих податків у структурі зведеного бюджету України та окремі показники фінансово-господарської діяльності підприємств (табл. 1)

Таблиця 1

Динаміка темпу зміни податкових надходжень та фінансово-господарських показників діяльності підприємств, % [1; 2; 4]

Показники	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Податок на доходи фізичних осіб	133,0	138,8	133,8	123,8	119,8	107,1
Середньомісячна заробітна плата	120,7	120,9	140,1	124,8	118,4	110,4
Податок на прибуток підприємств	97,1	154,2	121,9	144,7	110,5	101,0
Прибуток підприємств, які отримали прибуток	174,1	112,4	129,9	113,4	132,1	77,6
Бюджетне відшкодування податку на додану вартість	136,3	138,0	127,2	109,7	115,3	94,2
Експорт	70,7	95,5	119,0	109,2	105,9	98,2

У 2015, 2016 та 2019 рр. доходи від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) зростали динамічніше, ніж середньомісячної заробітної плати, що свідчить про зростання фіскальної ролі цього податку. У 2017, 2018 та 2020 рр. спостерігаємо обернену ситуацію, коли «розмір середньомісячної заробітної плати зростає швидше, ніж частка надходжень від ПДФО». Це може свідчити про погіршення кон'юнктури справляння даного податку. У 2016 р. відбулася трансформація ставки даного податку з 15% та 20% до запровадження єдиної базової ставки у розмірі 18% з одночасним розширенням бази оподаткування по даному податку. Це спричинило зростання темпів його надходження на 5,8% ВВП у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. Окрім цього, інтенсивне зростання розміру середньомісячної заробітної плати в поєднанні з розширенням бази оподаткування ПДФО зумовили посилення його фіскальної ролі відносно ВВП, і, як наслідок, зростання в структурі витрат підприємств.

Найбільш бюджетоутворюючим податком, і таким, який чинить вагомий вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств є податок на додану

вартість (ПДВ), зокрема, через формування податкового кредиту та бюджетне відшкодування. Можливість бюджетного відшкодування ПДВ позитивно впливає на експортні операції в Україні однак, з іншого боку, містить у собі багато ризиків пов'язаних із неправомірним відшкодуванням. При цьому, в період з 2016 по 2020 рр. відбувається «переважання частки надходжень від ПДВ з ввезених на територію України товарів, над часткою ПДВ з вироблених в Україні товарів наслідком якого є переважання імпорту на експортом, тобто негативне сальдо платіжного балансу» [1].

Протягом аналізованого періоду «рівень надходжень від податку на прибуток підприємств (ПнПП) є нестабільним порівняно з ПДФО, що свідчить про значні коливання в фінансово-господарській діяльності підприємств» [1]. Це зумовлено значеннями показників прибутковості / збитковості підприємств, а також їхніми розмірами, оскільки фіскальну ефективність від даного податку можемо спостерігати лише за результатами господарської діяльності в кінці календарного року. Тому зростання рівня прибутковості підприємств у 2015 р. зумовило зростання обсягів надходжень від податку на прибуток підприємств у 2016 р., але у темпах, що є меншими, ніж темпи зростання прибутковості підприємств. У 2020 р. ми спостерігаємо аналогічну ситуацію, однак скореговану на наслідки пандемії та карантинних обмежень. У 2020 р. відбулося скорочення темпів надходжень від ПнПП порівняно із 2019 р. на 9,5%. Причиною цього є збитковість багатьох підприємств у період карантинних обмежень та низька спроможність у достатній кількості сплачувати податок через введення урядом податкових канікул, для певної групи підприємств з метою їх підтримки у період пандемії.

Для визначення впливу системи оподаткування на фінансово-господарську діяльність підприємств проаналізуємо зміну прибутковості підприємств до та після оподаткування (табл. 2).

Таблиця 2

Прибуток підприємств до та після оподаткування, млрд грн [3; 4]

Показники	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Прибуток до оподаткування	387,7	443,0	593,2	668,9	869,6	264,5
Чистий прибуток (збиток)	-373,5	29,7	168,8	228,3	523,8	-54,9
Динаміка:						
- абсолютна	-761,2	-413,3	-424,4	-440,6	-345,8	-319,4
- відносна, %	196	93	72	66	40	121

З табл. 2 випливає, що чинна система оподаткування чинить значний вплив на фінансово-господарські результати діяльності підприємств, який може не лише зменшити прибутковість підприємств, але й зумовити збитковість підприємств. Це відбувається через те, що сплата більшості податків, окрім ПнПП, є відносно сталою величиною і не залежить від результативності фінансово-господарської діяльності підприємств. Саме тому існують значні відмінності фінансових результатів до та після оподаткування.

Так, у 2015 р. абсолютне відхилення між прибутком до оподаткування та чистим прибутком становить 761,2 млрд грн, або 196%, що свідчить про посилення податкового тиску на фінансово-господарську результативність підприємств. З 2016 по 2019 рр. спостерігаємо зменшення показника варіації на 67,5 млрд грн з 413,3 млрд грн або 93% до 345,8 млрд грн або 40% відповідно, що на нашу думку, в першу чергу пов'язано зі зниженням ставки ЄСВ, який є сталим платежем відносно прибутковості підприємств. За показниками 2020 р., ми знову спостерігаємо зростання відношення прибутку до оподаткування та чистим прибутком до 120%, що, на нашу думку, у більшій мірі пов'язано із карантинними обмеженнями та світовою пандемією, ніж із рівнем оподаткування.

Таким чином, чинна система оподаткування в Україні здійснює безпосередній вплив на фінансово-господарські показники діяльності підприємств, результатом яких є отримання чистого прибутку.

Високий рівень податкового навантаження є одним із чинників, що негативно впливають на чистий прибуток підприємств. Зокрема, зниження рівня податкового навантаження у 2016 р. на 5,5% у поєднанні з іншими факторами сприяло поліпшенню показника «чистого прибутку» на 107,6%, що є позитивним явищем. Цю тенденцію спостерігаємо до 2019 р., однак, у зв'язку зі світовою пандемією COVID-19, у 2020 р. спостерігається загальна збитковість підприємств в Україні, що пов'язано з карантинними обмеженнями та закриттям значної частини підприємств. Тому, на наш погляд, взаємозв'язок між рівнем оподаткування та показником дохідності підприємств в даних умовах є некоректним [3; 4].

Здійснивши кореляційний аналіз між рівнем оподаткування та чистим прибутком підприємств, ми встановили, що коефіцієнт кореляції становить - 0,8843, (без урахування показників 2020 р.) що свідчить про тісний обернений зв'язок між цими показниками, тобто, чим вищий рівень оподаткування в країні, тим нижчою є прибутковість підприємств, і навпаки.

Отже, зменшення рівня оподаткування позитивно впливає на фінансово-економічну діяльність суб'єктів господарювання, однак, з іншого боку, може негативно вплинути на рівень виконання державою своїх повноважень через недостатню кількість податкових надходжень. Тому потрібно зменшувати рівень оподаткування не лише через зменшення податкових платежів, але й через покращення процесу адміністрування податків та зборів.

Список використаних джерел:

1. Звітність про виконання Державного бюджету за 2015-2020 рр. (за даними Державної казначейської служби України). URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
2. Основні показники соціально-економічного розвитку України (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та

мікропідприємства за 2010-2020 роки (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Кириленко Ольга Павлівна

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року в Україні, поставила нові складні завдання у сфері національної безпеки, державних фінансів, фінансової політики. Головною метою усіх заходів, які проводяться під час військового стану, стало фінансове забезпечення оборони і Збройних сил України. Поряд з цим, негативні наслідки військових дій, такі як масове переміщення громадян з тимчасово окупованих територій, втрата ними засобів для існування, майна, здоров'я, а також зменшення доходів у інших груп населення країни в умовах суттєвого падіння економіки, спричиненого війною, поставили перед державою завдання щодо соціального захисту і фінансової підтримки бізнесу і громадян. До зазначених новітніх загроз і викликів додалися серйозні проблеми, пов'язані із релокацією підприємств з тимчасово окупованих територій, подоланням наслідків нанесених ворогом ударів по критичній інфраструктурі тощо.

За висновками фахівців Національного банку України, для нашої держави війна має катастрофічні наслідки, основними проявами яких стало: стрімке зниження економічної активності та доходів населення; рекордне зростання дефіциту бюджету; критична залежність економіки України від міжнародної допомоги [1, с. 6]. У Звіті НБУ про фінансову стабільність за червень 2022 року зазначається, що «Повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Втрати ВВП у 2022 році становитимуть не менше третини» [1, с. 12]. Із-за військових дій та масштабних атак на мирні міста зазнали руйнувань підприємства, житловий фонд та об'єкти інфраструктури і втрати фізичного капіталу на початок травня досягли 100 млрд дол. США, що складає половину ВВП країни у 2021 році [1, с. 12].

Загальні економічні збитки України від агресії РФ важко оцінити повною мірою, оскільки до їх складу, крім втрат фізичного капіталу, які можна достатньо точно обрахувати, включають ще й втрати від: недоотриманого ВВП внаслідок загибелі населення та міграційних процесів, екологічного забруднення тощо [2]. Зазначені групи втрат можна визначити лише приблизно на основі експертних оцінок і припущень.

Забезпечення потреб оборони без масштабної підтримки країн-партнерів було би неможливим. Основні вектори такої міжнародної підтримки, наприклад, у жовтні 2022 року включали: додаткову антикризову допомогу Міжнародного валютного фонду, допомогу Європейського інвестиційного банку в межах Екстрених заходів солідарності; позики, фінансові гарантії, гранти і фінансову допомогу від Світового банку; військову допомогу від США, Європейського Союзу, Великої Британії, Норвегії, Данії, Фінляндії та інших країн [3]. Загалом з лютого по жовтень 2022 року до Державного

бюджету України надійшло 18,9 млрд дол. США зовнішньої грантової та кредитної допомоги, з яких половину – не треба повертати [4, с. 5]. Така масштабна допомога продовжується і надалі.

У перші дні війни у функціонуванні фінансової і банківської систем України відбулися зміни, спрямовані на мобілізацію фінансових ресурсів для цілей національної безпеки та оборони, підтримку бізнесу з метою збереження робочих місць, соціальний захист населення, що постраждало внаслідок війни. Крім того, урядом вирішувалися питання щодо ефективного управління державними і, перш за все, бюджетними ресурсами, безперебійного виконання державного і місцевих бюджетів. Комплекс заходів щодо забезпечення фінансової стабільності в країні та проведення фіскальної консолідації в умовах воєнного стану охоплював:

- міри, проведені Національним банком України у сфері грошово-кредитної політики та регулювання фінансового сектору;
- активне розміщення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень для фінансування дефіциту державного бюджету;
- запровадження достатньо розгалуженого переліку податкових пільг і спеціальних режимів оподаткування для юридичних і фізичних осіб та розширення можливостей для переходу суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування і звітності;
- фінансова підтримка бізнесу з метою підсилення підприємницької активності;
- мораторій на проведення окремих видів перевірок та інших заходів фінансового контролю (застосування штрафних санкцій, пені, тощо);
- розширення прав державних та місцевих органів влади у бюджетному процесі та управлінні бюджетними ресурсами та інші заходи.

Слід зазначити, що проведені різновекторні заходи сприяли досягненню поставлених перед країною цілей. Очевидно, що застосовані підходи у фінансовій політиці воєнного стану будуть продовжуватися та одночасно відбуватиметься пошук новітніх інструментів забезпечення фінансової стабільності.

Верифікацією правильності державної фінансової політики є підсумки виконання державного і місцевих бюджетів України в умовах війни. Так, за січень – жовтень 2022 року надходження загального фонду державного бюджету в частині платежів, що контролюються Державною податковою службою України, перевищили аналогічні показники 2021 року на 17,9% і досягли 575,7 млрд грн. «Показники розпису Міністерства фінансів України за доходами загального фонду державного бюджету виконано на 101,8%, додаткові надходження склали 9,9 млрд грн» [5].

Держава забезпечує своєчасне і повне бюджетного відшкодування ПДВ, що сприяє зміцненню фінансового стану вітчизняних експортерів. Під час війни відшкодування ПДВ відбувалося трьома великими траншами: у червні, серпні та жовтні 2022 року, зокрема у жовтні 2022 року було забезпечено рекордний показник місячного бюджетного відшкодування [5].

Найбільше зростання надходжень податків за січень – вересень 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року було забезпечено суб'єктами господарювання таких галузей, як державне управління і оборона, обов'язкове соціальне страхування (у 2,2 рази); постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (у 1,4 рази); фінансова та страхова діяльність (у 1,3 рази); оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (у 1,1 рази). Поряд з цим, достатньо суттєве зменшення надходжень податків у зазначений період відбулось від платників галузей сільського, лісового та рибного господарства (на 24,1%), переробної промисловості (на 21,8%), транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (на 15,7%) [5].

Не зважаючи на труднощі у виконанні дохідної частини бюджетів в умовах воєнного стану та постійно зростаючої потреби у коштах, уряд продовжував фінансування першочергових потреб країни у сфері безпеки і оборони, соціальної підтримки населення і бізнесу, а також забезпечення інших груп бюджетних видатків. Сьогодні, як ніколи, надзвичайної актуальності набувають питання цільового та ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів як необхідної умови надання суспільних благ і послуг.

У перші тижні з початку повномасштабної агресії були випущені ринкові військові облігації, надходження від яких стали важливим внутрішнім джерелом фінансування державного бюджету та Збройних Сил України під час війни. За період березень – жовтень 2022 року за їх допомогою було залучено до державного бюджету понад 131 млрд грн [5].

Фінансова політика держави в складний період війни знайшла відображення в ухваленому Законі України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Основними пріоритетами держбюджету-2023 визначено: забезпечення макрофінансової стабільності, фінансування Збройних Сил та підтримка і соціальний захист населення.

До основних особливостей закону можна віднести: домінуючу роль податкових надходжень в доходах державного бюджету; підпорядкованість формування видаткової частини – потребам військової економіки; переважання видатків на обороноздатність країни та соціальне забезпечення населення; спрямування майже 50% видатків на армію та безпеку; створення фонду ліквідації наслідків збройної агресії у складі спеціального фонду держбюджету з метою ліквідації наслідків, спричинених війною; суттєве збільшення видатків на житлово-комунальне господарство, що зумовлено необхідністю відновлення зруйнованого фонду; скорочення видатків на загальнодержавні функції, економічну, зокрема, інвестиційну активність держави, соціальну сферу, на міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам; значне зростання державного боргу і фінансування дефіциту бюджету переважно за рахунок зовнішніх запозичень.

Серед науковців і практиків ведуться активні дискусії щодо завдань фінансової політики та інструментів їх досягнення в період війни і післявоєнної відбудови України. До числа майбутніх глобальних цілей в площині державних

фінансів слід, на наш погляд, віднести: 1) зосередження фінансових ресурсів, необхідних для національної безпеки і оборони та 2) фінансове забезпечення відбудови економіки. Що стосується другої цілі, то її реалізація дасть змогу вирішити проблеми, які нагромадилися в інших суспільних секторах і сферах діяльності, зокрема у гуманітарній сфері, в екології тощо.

На думку Радіонова Ю. Д. «вагомими чинниками відновлення економіки країни мають бути зниження податків, відновлення споживання, запровадження мораторію на податкові ставки для бізнесу, формування «точок зростання» в реальному секторі економіки, ... просування продукції малого і середнього бізнесу на ринки країн ЄС» [6, с. 88]. Все це необхідно для поживлення економічної діяльності, в т. ч. на звільнених територіях.

В той же час, для створення фіскального простору у воєнний час не можливо обійтися без заходів обмежувального характеру. Апелюючи до зарубіжного досвіду, науковці пропонують «збільшення оподаткування високих доходів і майна високої вартості, збільшення податків та зборів на видобуток природних копалин, підвищення акцизного податку на нафтопродукти, алкоголь і тютюн, запровадження примусових позик до отримувачів високих доходів» [7, с. 26]. Така позиція є обґрунтованою, вона базується на історичних прикладах і заслуговує на підтримку, попри те, що може бути неоднозначно сприйнятою серед різних груп населення.

У післявоєнний період, за висновками вчених, необхідне залучення значних обсягів міжнародної фінансової допомоги, тимчасове призупинення операцій з обслуговування державного боргу і списання зовнішньої заборгованості України; співфінансування інвестиційних проектів державою та зарубіжними інвесторами і міжнародними організаціями; застосування примусових позик до високодохідних підприємств та спрямування цих коштів для фінансування пріоритетних видів економічної діяльності; підвищення воєнного збору [6, с. 88; 7, с. 26].

Окрім нагальної необхідності збільшення дохідної бази органів державної і місцевої влади, залишаються актуальними питання ефективного використання мобілізованих ресурсів. Попри запровадження тимчасового мораторію на проведення окремих видів контрольних заходів органами державного фінансового контролю, поточний контроль використання бюджетних коштів здійснюється у звичайному режимі.

Таким чином, фінансова політика держави у складних умовах війни трансформується відповідно до появи серйозних викликів і загроз, необхідності вирішення головного завдання – фінансове забезпечення оборони і безпеки країни; при цьому використовуються як традиційні, так і нові інструменти і методи акумуляції, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2022 р. / Національний банк України. 54 с.

2. Українська економіка через війну втратила близько \$100 млрд. Які руйнування коштували Україні найбільше. Розрахунки НБУ. URL: <https://forbes.ua/inside/ukrainska-ekonomika-cherez-viynu-vtratila-blizko-100-mlrd-yaki-ruynuvannya-koshtovali-ukraini-naybilshe-rozrakhunki-nbu-11052022-5956>

3. Моніторинг допомоги міжнародних фінансових інститутів та окремих держав Україні (11 вересня – 9 жовтня) / Національний інститут стратегічних досліджень. 14.10.2022 р. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/monitorynh-dopomohy-mizhnarodnykh-finansovyykh-instytutiv-ta-okremykh>

4. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за період 01.09 – 30.09.2022 р.). Боргова політика / Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. 5 с.

5. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за період 01.10 – 31.10.2022). Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-6>

6. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси в забезпеченні стабільності фінансової системи України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 77-98.

7. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20-28.

Кізима Тетяна Олексіївна

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Станович Мар'яна Андріївна

студентка гр. ФФзм-21, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ВІД ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ І ПРИЗУПИНЕННЯ ВИПЛАТ ЗА ЗОВНІШНІМ БОРГОМ УКРАЇНИ: МОТИВАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах повномасштабної війни РФ проти України питання погашення зовнішніх боргів для нашої держави стали надзвичайно актуальними. Це і не дивно, адже лише за січень-червень 2022 року Державний бюджет України виконано з дефіцитом у розмірі 405,2 млрд грн (або 13,9 млрд дол. США). Відтак з метою подолання негативних наслідків збройної агресії РФ проти України, іноземні партнери надають нашій державі величезну фінансову допомогу (станом на 1 серпня 2022 року її обсяги становили 12,7 млрд дол.). Нині «найбільшими фінансовими донорами України є Євросоюз та Сполучені Штати, які разом пообіцяли Україні надати фінансову підтримку на понад 10 млрд дол. кожен. Водночас з боку США допомога є на 90% грантовою, а обіцяні кошти ЄС – кредитними, хоч і за пільговими умовами» [3] (рис. 1).

**Рис. 1. ТОП донорів фінансової допомоги Україні
станом на 1 серпня 2022 року [3]**

Принагідно зазначимо, що виділеної нашими партнерами фінансової допомоги, на жаль, все ще «не достатньо: вона покриває лише дещо більше

половини (52%) потреб державного бюджету з 24 лютого. Низькі надходження фінансування у квітні, травні та першій половині червня змусили НБУ профінансувати дефіцит бюджету на 170 млрд грн» [3] (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка дефіциту бюджету, погашення боргів та іноземного фінансування в Україну січні-червні 2022 року [3]

Водночас «надходження іноземної допомоги у вересні впали більш, ніж удвічі, порівняно з 4,7 млрд дол. у серпні» [2] (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка дефіциту бюджету, погашення боргів та іноземного фінансування в Україну січні-вересні 2022 року [2]

І хоча український уряд намагається всіляко залучати фінансові ресурси з різних джерел, все ж проблема дефіцитності бюджету продовжує залишатися надзвичайно гострою для України.

Так, у червні 2022 року «фактичні державні запозичення до загального фонду бюджету від початку року становили 561,3 млрд грн, або 133,5 % від запланованих на цей період. Від розміщення ОВДП залучено 349,7 млрд грн, зокрема в іноземній валюті 28,1 млрд грн (653,5 млн дол. США та 288,3 млн євро). При цьому за рахунок випуску військових ОВДП залучено 327,6 млрд грн, з яких 225 млрд грн «надрукував» НБУ через викуп облігацій. Із зовнішніх джерел залучено 211,6 млрд грн, зокрема – 41,3 млрд грн від Міжнародного валютного фонду у рамках екстреної підтримки, 37,1 млрд грн макрофінансової допомоги від ЄС, 22,8 млрд грн позики уряду Канади та інші» [1].

Водночас слід акцентувати, що у першому півріччі 2022 року платежі з погашення державного боргу України «становили 214,8 млрд грн (99,5% плану), платежі з обслуговування – 86,6 млрд грн (99,4% плану)» [1].

Тож після початку військового вторгнення РФ до України уряд звернувся до іноземних кредиторів з проханням відтермінувати сплату державою своїх боргів, зважаючи на складну економічну та військово-політичну ситуацію в країні. Відтак у серпні 2022 року «тритижневі переговори з держателями облігацій зовнішніх державних позик та державних деривативів завершилися успішним внесенням змін до умов випуску всіх облігацій зовнішніх державних позик та державних деривативів України, а також єврооблігацій, гарантованих державою» [1]. Таким чином, група офіційних кредиторів України підтвердила свій намір призупинити виплати Україною основної суми і відсотків за двосторонніми боргами з 1 серпня 2022 року до 31 грудня 2023 року з можливістю подальшого призупинення таких виплат до кінця 2024 року. Фактично, аби не допустити дефолту України, іноземні кредитори «відтермінували виплати по зовнішньому боргу на 20 млрд дол.» [4].

При цьому зарубіжні кредитори відзначили стабільно своєчасне обслуговування Україною свого державного зовнішнього боргу й акцентували на зменшенні, внаслідок такого кроку, тиску на державний бюджет України під час повномасштабної військової агресії. На думку експертів, ще дасть змогу уряду заощадити «близько 5,9 млрд дол.» [5], які можна буде спрямувати на інші, більш важливі у період війни, цілі.

Відтак 14 вересня 2022 року Міністром фінансів України С. Марченком був підписаний Меморандум про взаєморозуміння із групою офіційних кредиторів нашої країни (це країни групи G7 та Паризького клубу кредиторів), який стосувався призупинення виплат за державним і гарантованим державою Україною боргом і спрямований на пом'якшення економічних наслідків військової агресії РФ проти України. Фахівці переконані, що «призупинення виплат за боргом Україною, підтримане цими країнами, дозволить українському уряду заощадити валютну ліквідність і таким чином забезпечити соціальні видатки, витрати на охорону здоров'я чи підтримку економіки. Загальна сума боргу, що покривається цим меморандумом становить приблизно

3,1 млрд дол.» [6]. Тож «після підписання меморандуму будуть проведені двосторонні переговори з країнами-партнерами для пошуку рішення, які дозволять Україні мати доступ до валютної ліквідності, щоб покрити щомісячний дефіцит держбюджету під час війни у короткостроковій перспективі, впоратись з фінансовими зобов'язаннями в середньостроковій перспективі та якнайшвидше відновити економіку» [6].

На нашу думку, такі заходи є надзвичайно важливими для України, адже упродовж періоду дії відстрочення платежів за державним боргом «відсотковий дохід за облігаціями продовжує нараховуватися за ставками, що передбачені в умовах випуску відповідних облігацій. Крім того, на суму нарахованого основного відсоткового доходу нараховується додатковий відсотковий дохід за ставками, що передбачені в умовах випуску відповідних облігацій (додатковий відсотковий дохід)» [5].

Насамкінець зазначимо, що для покращення ситуації у сфері державних фінансів слід максимально нарощувати обсяги фінансової допомоги для подолання наслідків збройної агресії РФ проти України, позаяк без такої допомоги залишиться лише друкувати гривню, що зрештою призведе до стрімкого зростання інфляційних процесів у державі.

Список використаних джерел:

1. Гордійчук Д. У червні доходи бюджету дещо впали, дефіцит зріс до майже 5 млрд дол. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/4/688844/>
2. Самойлюк М. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303/>
3. Самойлюк М. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 серпня. URL: <https://www.0342.ua/news/3440940/finansova-dopomoga-vid-miznarodnih-partneriv-skilki-ukraina-otrimala-na-1-serpna>
4. Україна відтермінувала виплати із зовнішнього боргу на 20 мільярдів доларів. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajina-vidterminovala-viplati-po-zovnishnomu-borgu-na-20-milyardiv-novini-ukrajina-11936796.html>
5. Україна відтермінує виплату майже \$6 млрд за держборгом. URL: <https://finclub.net/ua/news/zavdiaky-vidterminuvanniu-platezhiv-za-borhom-ukraina-zaoshchadyt-maizhe-usd6-mlrd.html>
6. Україна підписала меморандум про призупинення виплат за зовнішнім боргом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3571811-ukraina-pidpisala-memorandum-pro-prizupinenna-viplat-za-zovnisnim-borgom.html>

Коваль Світлана Любомирівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В основу фінансової політики будь-якої демократичної держави покладено захист інтересів та задоволення потреб громадян, забезпечення гідних умов їх життя. Досягнути підвищення рівня життя населення та покращення його якості можливо лише при наявності розвинутої соціально-культурної сфери. Сучасна соціальна політика України реалізується в умовах децентралізації, для якої характерними є перенесення витрат соціально-культурної сфери на місцевий рівень, зокрема на рівень територіальних громад. Вчені економісти доводять важливу роль бюджетів територіальних громад для задоволення матеріальних та духовних потреб їх жителів, оскільки саме за рахунок їх коштів відбувається фінансування соціально-культурної сфери та забезпечується соціальний захист членів територіальної громади. Так, С. І. Мацюра вважає, що на рівні територіальних громад «...повинні бути розв'язані сучасні проблеми розвитку країни, такі, як фінансові, соціально-культурні питання» [1, с. 94].

І. З. Сторонянська та А. О. Пелехатий обґрунтували, що «...для ефективного виконання територіальною громадою покладених на неї функцій та досягнення стратегічних пріоритетів потрібне належне фінансове забезпечення як поточного функціонування, так і цілей розвитку. У такому разі територіальна громада повинна виступати одночасно і носієм соціально-економічного розвитку територій, і рушійною силою досягнення стратегічних цілей територіального утворення» [2, с. 100].

Проблематику фінансового забезпечення територіальних громад досліджувала Л. В. Сухарська, на думку якої «... наявність матеріально-фінансової бази, розвиток джерел надходжень фінансових коштів до місцевого бюджету, створення спеціальних позабюджетних фондів для забезпечення розвитку об'єктів, розташованих на території територіальної громади, налагодження взаємовигідної взаємодії суб'єктів розвитку територіальної громади в процесі фінансового забезпечення потреб її розвитку є умовою ефективного комплексного механізму його функціонування» [3, с. 94].

Вивчення існуючих напрацювань вчених дозволяє зробити висновок, що на практиці фінансове забезпечення соціально-культурної сфери територіальної громади проявляється у різних джерелах та формах фінансування розвитку соціально-культурної сфери територіальної громади, при цьому його основною матеріальною базою є бюджет територіальної громади [4, с. 276].

Іншими словами, основною формою фінансового забезпечення соціально-культурної сфери територіальних громад є бюджетне фінансування. Проаналізуємо склад та структуру видатків Чемеровецької територіальної

громади на соціально-культурні цілі, які включають видатки на сфери: освіти та охорони здоров'я, духовного та фізичного розвитку жителів громади, їх соціальний захист та соціальне забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура видатків Чемеровецького селищного бюджету на соціально-культурні цілі за 2019–2021 рр.

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	Обсяг, млн грн	Питома вага, %	Обсяг, млн грн	Питома вага, %	Обсяг, млн грн	Питома вага, %
Освіта	95,8	55,2	92,8	58,8	142,9	66,0
Охорона здоров'я	0	0,0	0	0,0	8,0	3,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,0	2,9	4,1	2,6	5,6	2,6
Культура і мистецтво	8,5	4,9	9,0	5,7	12,1	5,6
Фізична культура і спорт	1,4	0,8	2,2	1,4	2,3	1,1
Разом видатків на соціально-культ. цілі	110,7	63,8	108,1	68,5	170,9	79,0
Всього видатків	173,4	100,0	157,7	100,0	216,4	100,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі [5]

Оцінка показників табл. 1 свідчить, що видатки на соціально-культурну сферу становили основну частину видатків Чемеровецького селищного бюджету: у 2019 р. – 63,8%, у 2020 р. – 68,5%, у 2021 р. – 79,0%, причому чітко відстежується тенденція зростання їх питомої ваги.

Як бачимо, найбільшу частку видатків Чемеровецького селищного бюджету становлять видатки на освіту (55,2–66,0%). Значний обсяг даної групи видатків можна пояснити розгалуженою межею освітніх закладів на території Чемеровецької територіальної громади. Так, освітні послуги на території громади надають 2 гімназії, 3 ліцеї, 2 навчально-виховні комплекси, 6 закладів загальної середньої освіти I–III ступенів, 26 дошкільних закладів [6]. Видатки Чемеровецького селищного бюджету на фінансування закладів освіти спрямовувалися на: оплату праці працівників, енергоносії, продукти харчування, придбання матеріалів, оплату послуг, капітальний ремонт та реконструкцію закладів [6].

Духовний розвиток громадян є важливим напрямом розвитку соціально-орієнтованої держави тому, духовний та культурний розвиток жителів громади є одним із пріоритетних напрямів фінансування Чемеровецького селищного бюджету. За рахунок коштів Чемеровецького селищного бюджету утримуються школа мистецтв, 2 центральні та 23 сільські бібліотеки, історико-краєзнавчий музей, 9 сільських клубів, 20 сільських Будинків культури [7]. Питома вага видатків даної групи складала 4,9–5,7% від загального обсягу видатків.

Значна частина коштів Чемеровецького селищного бюджету щорічно виділяється на соціальний захист населення, що пов'язано із виконанням

соціальної функції держави, яка проявляється у підтримці соціально вразливих верств громадян. Кошти Чемеровецького селищного бюджету витрачались для соціального захисту пенсіонерів, ветеранів війни та праці, сімей, молоді та дітей, інших категорій незахищених верств громадян. На території громади розроблено та реалізується «Комплексна програма соціального захисту населення Чемеровецької селищної ради на 2017–2022 рр.» [8], якою передбачено підтримку «малозабезпечених громадян, здійснення заходів, спрямованих на забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, соціально-правової, трудової та медичної реабілітації інвалідів, надання раніше засудженим гарантій щодо їх адаптації до сучасних умов життєдіяльності в суспільстві, залученні їх до суспільно-корисної праці, сприяння розвитку партнерських відносин з громадськими організаціями соціальної спрямованості» [8]. Питома вага видатків даної групи складала 2,6–2,9% від загального обсягу видатків (табл. 1).

Менші обсяги видатків Чемеровецького селищного бюджету характерні для сфери фізичної культури та спорту (0,8–1,4% від загального обсягу видатків), які здійснюються в межах реалізації «Програми розвитку фізичної культури та спорту на 2021–2025 роки» [9]. У програмі зазначено, що фізична культура та спорт є «важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістового дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, одним з напрямків якого є розвиток дитячо-юнацького спорту» [9]. На території громади функціонує дитячо-юнацька спортивна школа, де займається більш як 300 дітей у секціях: важкої атлетики, футболу, боксу, тенісу, волейболу, тхеквондо.

Підсумовуючи зауважимо, що рівень фінансового забезпечення соціально-культурної сфери територіальних громад значною мірою визначає рівень та якість життя жителів громади, тому питання пов'язані із фінансуванням закладів даної сфери потребують постійної уваги та подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Мацюра С. І. Бюджетна політика органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. упр.». Київ, 2011. 277 с.
2. Сторонянська І. З., Пелехатий А. О. Напрямки модернізації фінансового забезпечення розвитку сільських територіальних громад у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 97–108.
3. Сухарська Л. В. Аналіз стану фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад у сучасній Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 92–101.

4. Коваль С. Л., Сидор І. П. Моніторинг видатків бюджету м. Тернополя на соціально-культурні цілі. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 34. С. 275–280. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/42.pdf.
5. Бюджет Чемеровецької селищної територіальної громади. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22523000000/info/indicators?year=2019&month=12>
6. Інформація про хід виконання у 2021 році Комплексної програми розвитку освіти на 2021 – 2025 роки. URL: <https://chemerovecka-gromada.gov.ua>.
7. Заклади культури Чемеровецької селищної ради. URL: <https://chemerovecka-gromada.gov.ua/zakladi-kulturi-15-32-14-30-01-2017>.
8. Інформація про хід виконання Комплексної програми соціального захисту населення Чемеровецької селищної ради на 2017–2022 рр. URL: <https://chemerovecka-gromada.gov.ua/news/1645021916/>
9. Інформація про хід виконання Програми розвитку фізичної культури та спорту Чемеровецької селищної ради на 2021–2025 роки

Kolomyychuk Nataliya Mykhalivna

PhD in Economics, Associate Professor of S. Yurii Finance Department
WUNU, Ternopil

IMPACT OF ECONOMIC RISKS ON HOUSEHOLDS' FINANCIAL DECISION MAKING

Households play an important role in the development of the national economy, providing the production process with labor, money, investment resources, creating demand for goods and services. The rationality of financial decisions affects the sustainability of the financial system; it determines the procedure for planning the family budget, the direction of income distribution and their use, the formation of savings and their investment direction, the choice of appropriate forms and financial instruments for accumulating funds.

Financial decisions influence the formation of households, ensuring their stable development in the long and short term. Correct financial decision-making by households allows avoiding financial risks and unforeseen situations, and can increase welfare by allocating available financial resources and planning future expenses. It is through financial decision-making that public interests and priorities are realized. However, households operate in an environment of economic instability. Their activities are affected by various economic risks [1].

One of such economic risks is interest rate risk. Its essence lies in unpredictable changes in interest rates in the financial market (both deposit and credit). The reason for the emergence of this type of financial risk may be a change in the financial market conditions under the influence of state regulation, growth or decline in the supply of free cash resources, etc. Negative financial consequences of this type of risk are manifested in the issuance activity of the household, in its dividend policy, in short-term financial investments and some other financial transactions. Interest rate risk is incurred by an investor who has placed his funds in medium- and long-term securities with fixed interest at the current increase in the average market interest compared to the fixed level (i.e. the investor could receive an increase in income due to the increase in interest, but cannot return his funds invested under the above conditions).

Losses related to interest rate risk are incurred by the issuer issuing medium and long-term securities with a fixed interest rate when the average market interest rate is currently decreasing compared to the fixed level (that is, the issuer could raise money from the market at a lower interest rate, but it is already related to the conditions of the issuance of securities). In an inflationary economy with rapid growth in interest rates, this type of risk is important for short-term investments in securities.

Currency risk is inherent in households engaged in foreign economic activity. It is manifested in the failure to receive the expected income as a result of the direct impact of the change in the exchange rate of the foreign currency used in foreign economic transactions. Thus, by importing raw materials and materials, the

household loses from the increase in the exchange rate of the corresponding foreign currency in relation to the national one.

A decrease in this exchange rate determines the household's financial losses when exporting finished products.

Price risk. This type of risk consists in the possibility of incurring financial losses associated with an unfavorable change in price indices for assets circulating on the financial market. Such assets can be shares, derivative securities, gold and others. That is, price risks are associated with the probability of changes in market prices and their impact on financial or physical assets. Therefore, a change in the market price of assets causes a change in the value of active, passive balance sheet items or off-balance sheet liabilities, ultimately forming gains or losses on market-sensitive positions.

The instability and unpredictability of both the international and national financial markets in recent years have greatly aggravated the problem of finding optimal methods of managing the market group of risks.

Non-systematic risks include risks of reducing the financial stability of the household (or risks of disequilibrium in financial development).

These risks are generated by the imperfection of the capital structure (excessive share of used loan funds), which is generated by the imbalance of positive and negative cash flows of the household.

The risk of insolvency (the risk of unbalanced liquidity) of the household is generated by a decrease in the level of liquidity of current assets, which creates an imbalance in the cash flows of the household over time. In terms of its financial consequences, this type of risk is also among the most dangerous.

Credit risk is a risk that arises in the financial activities of a household when it provides goods (commercial) or consumer credit to buyers. The form of its manifestation is the risk of non-payment or untimely payment for finished products loaned by the household, as well as exceeding the estimated budget for debt collection.

Investment risk characterizes the possibility of financial losses in the process of carrying out investment activities of the household. According to the types of this activity, types of investment risk are also divided – the risk of real investment and the risk of financial investment. All considered types of financial risks associated with the implementation of investment activities belong to the so-called "complex risks", which in turn are divided into their separate subtypes. So, for example, risks of untimely preparation of an investment project can be allocated as part of the risk of real investment; untimely completion of design works; untimely completion of construction and installation works; untimely opening of financing for an investment project; loss of investment attractiveness of the project due to a possible decrease in its efficiency, etc. Since all subtypes of investment risks are associated with a possible loss of capital, they are also included in the group of the most dangerous financial risks.

Innovative financial risk is associated with the introduction of new financial technologies, the use of new financial instruments that do not have retrospectively

defined standards and will reveal complexity and high professional requirements for effective analysis [2].

Deposit risk reflects the possibility of non-return of deposit contributions (non-repayment of deposit certificates). It occurs relatively rarely and is associated with an unsuccessful choice of a commercial bank for deposit operations. This type of risk occurs not only in Ukraine, but also in other developed countries. This was especially noticeable during the period of development of European countries, where commercial banking systems began to collapse due to crises, shady schemes, market oversaturation and high investment competition. There are also other risks that have low positions in terms of probability of occurrence or weight of losses. These are the so-called "force majeure" risks, emission risks, risks related to settlement and cash operations, tax, legislative, criminogenic, etc. Among them are the following: tax risk is a type of financial risk that determines the possibility of losses due to the introduction of new or an increase in the rate of existing taxes and fees. It is also related to the possibility of changing the terms and conditions of individual tax payments, the possibility of canceling current tax benefits in the field of economic activity; the risk of legislative changes is a general economic risk associated with changes in the legislative and regulatory framework governing securities registration rules, relations on the stock market. This risk can lead, for example, to the need to re-register issues, generates significant costs for issuers and investors. The issue of securities risks being invalid, the legal status of intermediaries conducting transactions with securities, etc., may change unfavorably; political, social, economic and other similar risks – risks of loss of funds invested in securities under the jurisdiction of countries with a shaky social and economic situation, or with unfriendly relations with the country of which the investor is a resident. In particular, political risk is the risk of financial losses due to a change in the political system, the placement of political forces in society, political instability; operational risk – the risk of losses arising at the time of securities purchase and sale operations, for example, due to unexpected forced delays in their implementation. They may arise in connection with problems in the operation of computer systems for processing and transmitting information related to securities, violations in the technology of operations on securities, computer fraud, etc.; settlement risk – the risk of losses on transactions with securities, associated with deficiencies and violations of technologies in the payment and clearing system [3].

Different methods of implementation are needed to level the risks. Market risk insurance tools include diversification of investments, involvement of experienced managers in investment management, and hedging.

Non-market risk insurance involves the careful selection of company managers and their inclusion in the corporate insurance system in case of bankruptcy and default.

Thus, the financial decisions of households in the conditions of economic risks should be based on their step-by-step management. There are main stages of risk management:

- identification of all possible risks that may threaten the household;

- identification of the sources of risks and the main factors that can affect the change in the financial state of the household;
- determination of the maximum permissible risk limit;
- calculation of probable losses from the occurrence of risks;
- development of a system of anti-crisis measures (preventive, restrictive, compensatory);
- calculating the economic efficiency of various options of anti-crisis measures and making a decision on their implementation in the practical activities of the household.

One of the most common ways of influencing the degree of risk among domestic households is risk aversion, which is considered the most radical and simple way. However, by applying it, the household deprives itself of the possibility of obtaining profit associated with the riskiness of the activity.

Therefore, compliance with the policy of risk avoidance can be appropriate only in the case when the risks are significant and dangerous (that is, when the level of risk is much higher than the level of possible profitability of a particular operation) or when avoiding one type of risk does not entail the occurrence of others risks.

References

1. Shuliuk, B. (2015) Osoblyvosti pryiniattia finansovykh rishen domohospodarstv v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Peculiarities of making financial decisions of households in conditions of economic instability]. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, no. 1, pp. 51-58.
2. Mints, O., Dzhambaz, N. (2017). Mekhanizmy formuvannia ta vykorystannia finansiv domohospodarstv v Ukraini. [Mechanisms of formation and use of household finances in Ukraine]. Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property, no. 15, pp. 226–231
3. Kulyna, H. (2016). Rol finansiv domohospodarstv u rozvytku strakhuvannia v Ukraini [The role of household finance in insurance development in Ukraine]. Ekonomika i suspilstvo, no. 3, pp. 406–411.

Крисовата Катерина Вікторівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНІ ДОМІНАНТИ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ

Порушення митних правил є найбільш поширеним видом правопорушень у галузі митної справи. А механізм запобігання та протидії порушенням митних правил набуває своєї актуальності у процесі формування в Україні як правової, соціальної держави. Процес здійснення комплексної боротьби із зазначеними деліктами у митній сфері є необхідною умовою інтеграції нашої країни в європейський простір.

Митна деліктність – це сукупність порушень митних правил, вчинених у певний період часу, в певному регіоні або в державі в цілому, що є самостійним, системно-структурним утворюванням, в якому окремі проступки є первинними елементами [1, с. 36].

Порушення митних правил – адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, і за які передбачена адміністративна відповідальність [2].

Варто зазначити, що головним системоутворюючим злочином, що історично заклав підвалини виникнення поняття «митна деліктологія» є контрабанда. Поняття «контрабанда» як правопорушення з'явилося в XIV столітті у період зародження капіталізму і бурхливого розвитку товарно-грошових відносин, коли країни визнали для себе не вигідним безперешкодний ввіз і вивіз товарів. Контрабанда – це злочинний прояв, відомий людству зі стародавніх часів. Термін має італійське походження й означає «проти (contra) урядового указу (bando)». Усяке порушення правил, установлених законом і іншими нормативними актами, чи провозу (проносу) товарів і цінностей через границю з прихованням їх від контролю з боку митниць, одержало назву контрабанди, а винні в здійсненні таких дій підлягали покаранню.

У середині XIX ст. за викриття контрабанди, але з порушеннями митних правил, доглядач отримував 50–66% вартості товару, а якщо це відбулося поза розташуванням митниці – 47%. За кожного контрабандиста митник отримував 45 крб. [3, с. 424]. Митники отримували винагороду не лише за виявлення контрабанди, але і за затримання контрабандистів. Під затриманням контрабанди розумілося затримання не лише самого товару, а і його власника. І лише при виконанні цієї умови виплачувалася винагорода у повному обсязі. У разі затримання контрабанди без власника, винагорода складала 15% суми штрафу і сплачувалася особі, що надала достовірні свідчення про власника товару.

Моніторинг архівних джерел дає підстави стверджувати, що розвиток митних відносин продукував зростання контрабандних явищ у кінці XVIII – на початку XIX ст. Нелегальне виробництво та торгівлю такою продукцією породжувала нестабільність ринку у державі. На правобережних губерніях процвітала споживча контрабанда, адже прикордонні території були ґрунтом для зростання незаконної діяльності. Створення багатьох структур, які захищали кордони імперії не було ефективним засобом захисту інтересів імперії. Усунення негативних явищ у зв'язку з лібералізацією митної торгівлі скеровувалося на боротьбу з порушеннями митних правил [4, с. 5].

Контрабанда як злочин передбачена законодавством практично всіх країн світу. Вона є істотною складовою економічної злочинності, пов'язана з розкраданнями, ухиленням від сплати митних платежів, вчиненням посадових злочинів. Контрабанда характеризується високим ступенем організованості, технічного забезпечення, міжнародними зв'язками. Під час фізичного приховування предмети контрабанди намагаються сховати від посадової особи митного органу, зокрема за допомогою тайників – сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані та пристосовані з цією ціллю конструктивні ємності чи предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу. Можуть бути використані й інші способи, що утруднюють виявлення: приховування в природних заглибленнях людського тіла чи тварин, у волоссі. Саме таке примітивне приховування в одязі, продуктах харчування, білизні, взутті, багажі, купе вагонів, салонах автомобілів й автобусів є найбільш поширеним способом вчинення контрабанди фізичними особами.

Незважаючи на те, що частка митних злочинів в загальній структурі злочинності в Україні досить незначна, проте рівень їх соціальної та економічної небезпеки дуже високий. Це обумовлює необхідність боротьби з цими діяннями, враховуючи усі мотиви (чинники) вчинення, загрози, що виникають та індикатори (критерії) митної злочинності.

Митні делікти визначаються такими особливостями:

- недостатній контроль з боку правоохоронних відомств за походженням та рухом капіталів через митний кордон України;
- здійснення державою протекціоністської митної політики, яка проявляється введенням непомірно високих ставок ввізного мита;
- низький рівень поінформованості громадян про митні процедури та правила здійснення зовнішньоекономічних угод;
- широкі можливості для здійснення транзитних операцій, що виникли як наслідок краху системи соціалізму та кримінального правосуддя в країнах так званого «соціалістичного табору»;
- невизначений статус кордонів між державами, які входять до СНД, та країнами Європейського Союзу;
- масова інтеграція населення, яка створює прецедент для скоєння контрабанди та митних злочинів [5].

Протидія митним деліктам економічного характеру, основною метою яких є ввезення в країну товарів з ухиленням від сплати митних платежів, може бути ефективною та результативною тільки у разі, якщо вона ведеться заходами також економічного характеру. Основним заходом економічного характеру у боротьбі з такими митними правопорушеннями є оптимізація митного та податкового законодавства як щодо оподаткування імпорту товарів, так і створення належних фіскальних умов для розвитку вітчизняного виробника, тобто формування ефективного фіскального простору в Україні [6, с. 325].

Митні органи України є одним із основних суб'єктів протидії контрабанді, основними завданнями яких є створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, здійснення разом із митними органами інших держав заходів щодо удосконалення процедури пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення. Водночас, слід акцентувати, що з метою оперативного та ефективного здійснення контролю за дотриманням правил переміщення товарів (предметів) та транспортних засобів через митний кордон України митні органи України повинні бути наділені відповідним обсягом повноважень (у тому числі щодо проведення оперативно-розшукової діяльності)

Список використаних джерел:

1. Сєрих О. В. Деліктологічні дослідження порушень митних правил: історіографія, сучасний стан та перспективи розвитку. *Митна справа*. 2014. № 6 (96). С. 32-38.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников та ін.; за ред. П. В. Пашка. К.: Знання, 2006. 606 с.
4. Махобей К. Контрабандний промисел у правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2013. Вип. 2. Ч. 2. С. 1-6.
5. Дмитрів В. І. Вектори протидії митній злочинності в Україні та світі. *Ефективна економіка*. 2018. Вип. 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf
6. Чумак В. В. Особливості діяльності митних органів щодо протидії контрабанді. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3 (91). С. 320-328.

Круп'як Ірина Йосифівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Круп'як Лідія Богданівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ІНВЕСТИЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах забезпечення сталого економічного розвитку держави зумовлює необхідність не лише впровадження соціальних новацій, зміни пріоритетів та цілей розвитку, але й залучення достатнього обсягу інвестицій, оскільки сталість економічної системи вказує на здатність зберігати рух уздовж позитивної траєкторії зростання в силу її негативних складових. Обсяг залучених в економіку держави інвестицій є одним із важливих критеріїв ефективності її функціонування. Інвестування виступає одночасно альтернативним та взаємодоповнюючим джерелом фінансового забезпечення сталого економічного розвитку країни. Відтак, належна інвестиційна спроможність як здатність держави формувати та ефективно використовувати інвестиційні ресурси забезпечує умови її виходу з економічної кризи, структурні зрушення в економіці, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності.

Інвестиційні процеси в Україні протягом тривалого періоду характеризуються суперечливими тенденціями, серед яких: диспропорційність розподілу інвестиційних ресурсів, низька ефективність використання залучених інвестицій, нерозвиненість інвестиційного ринку, наслідком якої є фактична відсутність зовнішніх джерел інвестиційної діяльності для підприємств, неефективна реалізація цільових програм, незначний економічний та соціальний результат від капіталовкладень для економіки. Підтвердженням цього є структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2017-2021 роках (рис. 1).

Так, у 2017-2021 роках основним джерелом фінансування капітальних інвестицій в державі традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких було здійснено більше половини усіх капіталовкладень. У 2017 році їх частка у загальному обсязі складала 69,9%, зросла на 1,4% у 2018 році, у 2020 році частково скоротилася до 66,5% і знову зросла на 2,1% у 2021 році в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року та складала в загальному обсязі 68,6%.

Протягом досліджуваного періоду активно скорочувався обсяг капітальних інвестицій за рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво – з 32228,1 млн грн у 2017 році до 20590,8 млн грн у 2020 році, що

склав 4,9% загального обсягу інвестицій, у 2021 році значення даного показника зросло до 5,4%.

Практично відсутнє було фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів, що зумовлене незадовільним інвестиційним кліматом у державі. Виняток становив лише 2017 рік, у якому обсяг іноземних інвестицій склав у загальному обсязі 1,4%, однак скоротився до 0,1% у 2021 році.

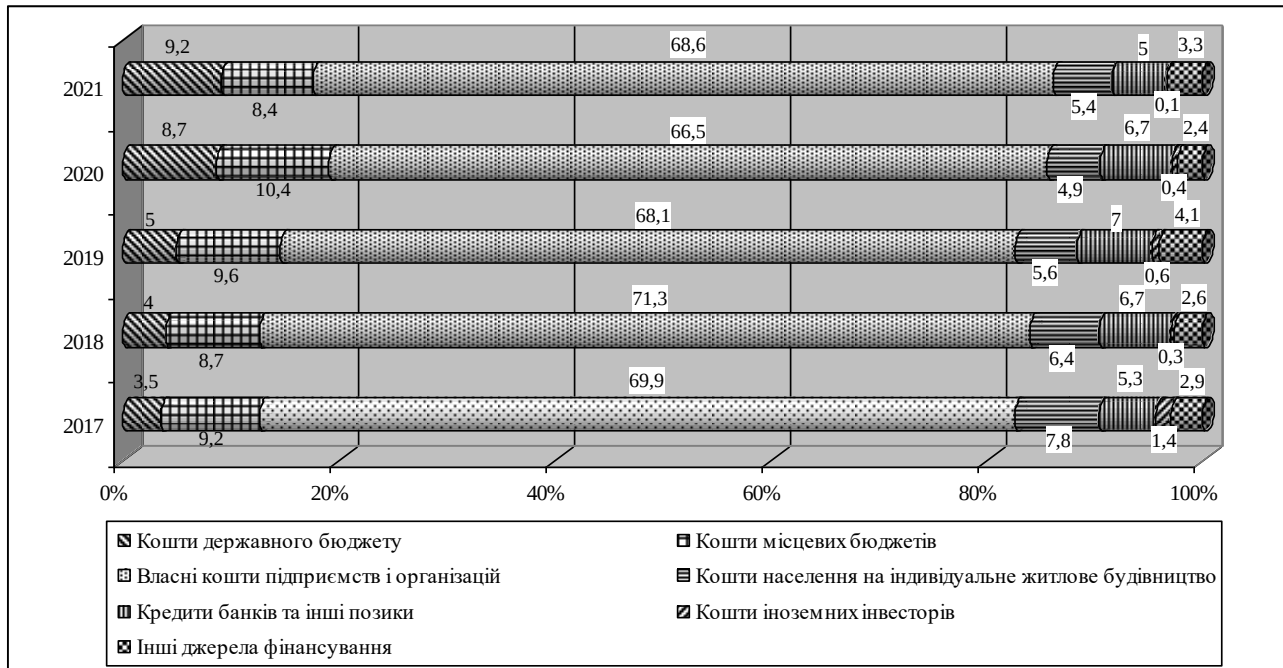

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні у 2017-2021 роках

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Кошти державного бюджету, що спрямовуються на капіталовкладення у 2017 році становили 14324,6 млн грн, у 2019 році ця сума зросла до 29536,7 млн грн або з 3,5% до 5% загального обсягу інвестицій. У 2021 році частка коштів державного бюджету суттєво зростає до 9,2% у загальному обсязі відповідних інвестиційних ресурсів. За рахунок коштів місцевих бюджетів було освоєно 9,2% загального обсягу капіталовкладень, що є досить високим показником, у 2020 році значення даного показника зросло до 10,4% та скоротилось до 8,4% у 2021 році.

Отже, в Україні при незначному бюджетному та обмеженому іноземному фінансуванні капітальних інвестицій низькою залишається інвестиційна спроможність сталого розвитку економіки країни. Така ситуація пояснюється невирішеністю питань, пов'язаних з підвищенням зацікавленості в інвестуванні вітчизняних, іноземних інвесторів, збільшенням обсягів інвестицій з усіх можливих джерел та їх спрямуванням на реалізацію стратегічних цілей сталого економічного розвитку держави.

Важливим джерелом нарощення інвестиційної спроможності держави є іноземні інвестиції. Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації

інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу держави. В умовах недостатності внутрішніх фінансових ресурсів, зовнішні інвестиції означають можливість використання акумульованих за кордоном коштів для розвитку конкретних підприємств, що сприятиме сталому розвитку економіки держави. Разом з тим, існують об'єктивні причини, які зменшують можливість залучення іноземних інвестицій. Найвагомішими перешкодами залучення інвестицій в економіку України є недосконалість законодавства стосовно іноземного інвестування та його нестабільність, нерозвиненість інфраструктури, постійні зміни в рівнях митних платежів. При цьому, іноземний інвестор хоче мати гарантію, що умови інвестування мінятися не будуть. Він повинен бути впевненим у тому, що будь-які зміни в законодавстві не погіршать комерційних результатів його діяльності, на досягнення яких він розраховував, приймаючи рішення про свої капіталовкладення у визначений ним проект.

Повернення іноземної інвестиції, а також прибутків, доходів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні, здійснюється іноземним інвестором з інвестиційного рахунку в гривнях та в іноземній валюті за прямою або портфельною інвестицією на інвестиційний рахунок іншого іноземного інвестора. При цьому, проблема вільного переказу капіталів і переміщення отриманих доходів з території однієї держави на територію іншої стосується безперешкодного вивозу поточних доходів інвестора (дивідендів, відсотків, роялті), сум, виплачуваних у погашення позик, вивозу первісних капіталовкладень; коштів, що виникають при ліквідації чи припиненні інвестиційної діяльності, частковому або повному продажу капіталовкладень; компенсації, одержуваної інвестором у випадку вилучення його власності; будь-яких інших платежів у зв'язку з капіталовкладеннями.

Необхідність залучення зовнішніх позикових коштів зумовлюють бюджетні дефіцити, залежність від імпорту енергоносіїв, від'ємне сальдо платіжного балансу, а також потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки. Такі запозичення дозволяють збільшити сукупні витрати при нижчому рівні національного доходу та обсяги інвестицій, що не забезпечуються внутрішніми заощадженнями. При цьому виконання зовнішньоборгових зобов'язань призводить до вилучення значної частки фінансових ресурсів держави зі сфер нагромадження та внутрішнього споживання, що пригнічує виробництво, сприяє неплатоспроможності країни, знижує її інвестиційну привабливість. Залучення у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій та неконтрольоване надання державних гарантій може також спровокувати кризу державної заборгованості. Водночас за умови дії ефективного боргового менеджменту державні запозичення на міжнародному фінансовому ринку можуть стати стимулом для внутрішніх капіталовкладень та інструментом сталого економічного розвитку [2].

Зростання обсягів виробництва за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій набуває особливого значення в умовах економічної кризи. Так, вища інвестиційна спроможність держави викликає ефект мультиплікатора відносно

економічного росту. В даному випадку обладнання імпортується, але виробництво в результаті потребує значного збільшення випуску продукції місцевими постачальниками, що стимулює зростання в інших галузях промисловості. Це зумовлює специфічний ефект мультиплікатора модернізації: вищі вимоги підприємств з іноземними інвестиціями змушують постачальників підвищувати якість продукції, чітко виконувати графіки поставок, як наслідок прискорюється технологічний прогрес.

Таким чином, підтримка інвестиційної спроможності економічного розвитку держави має супроводжуватися структурною перебудовою виробництва з обов'язковим дотриманням принципів сталості. Важливими аспектами розвитку є вирішення соціально-економічних та екологічних проблем, прискорення розвитку людського капіталу, впровадження інновацій, стимулювання організації високотехнологічних виробництв. Для виконання цих завдань доцільно орієнтувати інвестиційну політику держави на вибіркове стимулювання інвестиційної діяльності згідно з обраними пріоритетами, а також на створення привабливого інвестиційного клімату з урахуванням основних територіальних переваг. При цьому, покращити інвестиційний клімат країни доцільно за рахунок різноманітних заходів, зокрема забезпечення чіткого правового поля інвестиційної діяльності, макроекономічної та політичної стабільності, запровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій і бюджетних позик на розвиток пріоритетних сфер економіки, подолання бюрократичних бар'єрів, корупції, забезпечення правового захисту інвестицій, покращення інформаційного забезпечення та інвестиційної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М. П., Шапошнікова О. М., Будякова О. Ю. Економічні заходи державного управління щодо залучення інвестицій. *Державне управління*. 2020. № 1 (3). С. 53-65.
2. Круп'як І. Й., Круп'як Л. Б. Теоретичні домінанти сталого економічного розвитку держави. *Ефективна економіка*. 2020. Вип. 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/90.pdf
3. Обушний С. М., Мельник О. О. Сучасні тенденції залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. № 4 (52). С. 52-59.

Лободіна Зоряна Миколаївна

д.е.н, професор, професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Березька Катерина Миколаївна

к.т.н., доцент, доцент кафедри прикладної математики,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Кізима Андрій Ярославович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
декан факультету фінансів та обліку, ЗУНУ, м. Тернопіль

Лушней Тетяна Юріївна

студентка гр. ФБСт-22, ВСП «ФКЕПТ ЗУНУ», м. Тернопіль

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ УЧАСТІ

Учасницьке (партиципаторне) бюджетування – це «сукупність управлінських процедур, які використовуються суб'єктами публічного управління щодо формування, розподілу і використання бюджетних ресурсів, призначених для реалізації проєктів, ініційованих громадськістю. Зазначена технологія бюджетування характеризується частковою передачею права приймати рішення щодо реалізації інвестиційних проєктів, розподілу і використання частини видатків місцевих бюджетів від органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної виконавчої влади до громадян. Її основні переваги полягають у: підвищенні прозорості витрачання бюджетних ресурсів, довіри до місцевої влади, ефективності надання публічних послуг, ініціативності громадян, демократичних засад функціонування територіальної громади (регіону); зниженні соціальної нерівності і громадської байдужості» [2].

Практичне використання партиципаторного бюджетування передбачає функціонування на рівні сільської, селищної або міської територіальної громади бюджету участі. На обсяг фінансових ресурсів, які спрямовуються із бюджетів місцевого самоврядування на формування бюджету участі, впливають:

– обсяг власних доходів місцевих бюджетів, до яких належать податкові надходження, неподаткові надходження місцевих бюджетів та доходи від операцій з капіталом. Обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів залежить від видів податків і зборів, які зараховуються до зазначених бюджетів, нормативів їх зарахування до бюджетів різних рівнів, бази оподаткування (доходу фізичних осіб, прибутку, доходу суб'єктів господарювання, площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, нормативної грошової оцінки земельної ділянки тощо), податкових ставок, податкових пільг, податкової культури платників податків й інших факторів. На обсяг неподаткових надходжень, які надходять до місцевих бюджетів, впливають обсяги: плати за надання адміністративних послуг, державного мита, орендної плати, частини

чистого прибутку (доходу) комунальних підприємств, що вилучається до бюджету, плати за розміщення тимчасового вільних коштів, величини процентів за користування бюджетним кредитом, власних надходжень бюджетних установ комунальної форми власності (зокрема, платних послуг) тощо. Обсяг доходів від операцій з капіталом залежить від нормативної грошової оцінки земельних ділянок несільськогосподарського призначення, які реалізують органи місцевого самоврядування, обсягу надходжень від продажу капіталу тощо. Поряд із перерахованими факторами на власні доходи місцевих бюджетів впливають також інфляція, ВВП, взаємодія органів місцевого самоврядування із представниками підприємницьких структур, які здійснюють свою діяльність на їхній території тощо;

– частка власних доходів місцевих бюджетів, визначена органом місцевого самоврядування, яку буде спрямовано на фінансування ініційованих громадськістю проєктів-переможців. У різних територіальних громадах України цей показник коливається у межах від 0,2% до 1%.

У формалізованому записі модель обсягу фінансових ресурсів, які спрямовуються із місцевих бюджетів на формування бюджету участі (Y), подамо у вигляді формули (1):

$$Y = F(\text{PodNad}, \text{NPodNad}, \text{Dkap}, \text{PodBorg}, \text{GDP}, \text{Bezr}, \text{CPI}, \text{Zarp}, \text{Dnas}, \text{PrEnt}) \quad (1),$$

де PodNad – податкові надходження, млн. грн.; NPodNad – неподаткові надходження, млн. грн.; Dkap – доходи від операцій з капіталом, млн. грн.; PodBorg – податковий борг (на кінець відп. року), млн. грн.; GDP – ВВП, млн. грн.; Bezr – рівень безробіття, %; CPI – інфляція (індекс споживчих цін), %; Zarp – середньомісячна заробітна плата, грн.; Dnas – доходи населення, млн. грн.; PrEnt – прибуток підприємств до оподаткування, млн. грн.

Оскільки статистичних даних щодо обсягу фінансових ресурсів, які спрямовуються із місцевих бюджетів на формування бюджету участі ще недостатньо для побудови економетричної моделі, то з'ясуємо основні фактори впливу на формування фінансових ресурсів, які спрямовуються із місцевих бюджетів до бюджету участі, з вищенаведених показників.

Наша мета полягає в тому, щоб за допомогою факторного аналізу (метод головних компонент) об'єднати показники, які впливають на формування фінансових ресурсів, що спрямовуються із місцевих бюджетів до бюджету участі, у меншу кількість штучно сконструйованих факторів. Отримана система факторів буде описувати вибіркові дані не гірше, ніж початкова, і буде зручнішою за змістовою інтерпретацією.

Для реалізації поставленого завдання нами застосовано пакет STATISTICA і використано статистичні дані за 2004-2021 рр., взяті з офіційних сайтів Державної служби статистики України [1] та Міністерства фінансів України [3].

Візуальна оцінка виокремлення факторів за допомогою «критерію кам'янистого насипу» подана на рис. 1, який демонструє, що власні значення

факторів стрімко зменшуються, і лише три перших є більшими за одиницю. Тому, на нашу думку, достатньо виокремити саме ці три фактори.

Власні значення виділених факторів наведено у табл. 1. Внесок першого фактора в сумарну дисперсію показників становить 65,72%, другого – 13,43%, третього – 10,23, а разом – 89,37%, що свідчить про високий ступінь факторизації.

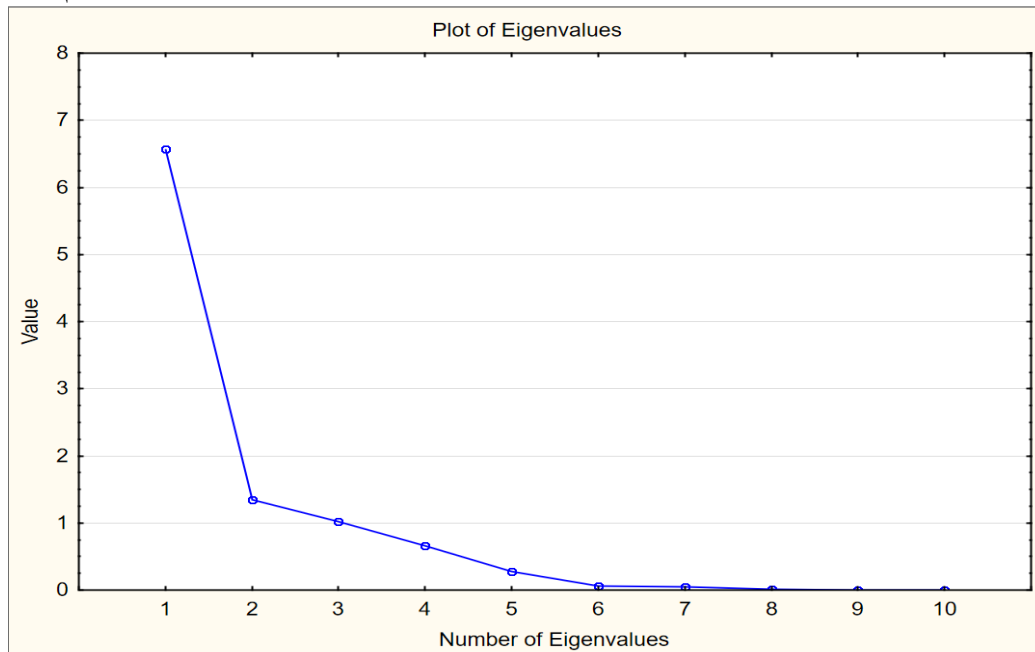

Рис. 1. Графік власних значень

Джерело: побудовано авторами за допомогою пакету STATISTICA

Таблиця 1

Власні значення виділених факторів

Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative, %
1	6,571867	65,71867	6,571867	65,71867
2	1,342628	13,42628	7,914495	79,14495
3	1,022823	10,22823	8,937318	89,37318

Джерело: розраховано та побудовано авторами за допомогою пакету STATISTICA

Проведено оцінку навантажень (міру її внеску у виділений фактор) кожної початкової змінної (табл. 2). Факторні навантаження є коефіцієнтами кореляції змінних із кожним фактором. Так, з першим фактором найтісніше пов'язані податкові надходження, неподаткові надходження, податковий борг (на кінець відп. року), ВВП, середньомісячна заробітна плата, доходи населення, прибуток підприємств до оподаткування. На другий фактор найбільше вплинули доходи від операцій з капіталом, а на третій – інфляція (індекс споживчих цін). Відтак виділені фактори можна трактувати як фактор доходів суб'єктів господарювання і оподаткування (фактор 1), фактор доходів від капіталу (фактор 2), фактор інфляції (фактор 3).

Таблиця 2

Факторні навантаження

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3
<i>PodNad</i>	0,981469	-0,070032	-0,090820
<i>NPodNad</i>	0,944170	0,141146	0,047108
<i>Dkap</i>	0,108644	-0,968302	0,038381
<i>PodBorg</i>	0,978870	0,021891	0,011037
<i>GDP</i>	0,707924	0,181476	-0,152853
<i>Bezr</i>	0,563740	0,516175	0,378834
<i>CPI</i>	-0,099233	-0,014460	0,964621
<i>Zarp</i>	0,977279	-0,070038	-0,064972
<i>Dnas</i>	0,981251	-0,030303	-0,077204
<i>PrEnt</i>	0,988439	0,023812	0,018479
<i>Expl.Var</i>	6,548476	1,268883	1,119958
<i>Prp.Totl</i>	0,654848	0,126888	0,111996

Джерело: розраховано та побудовано авторами за допомогою пакету STATISTICA

У результаті проведеного аналізу отримано таку факторну модель (формули 2–4):

$$F1 = 0,98 \cdot PodNad + 0,94 \cdot NPodNad + 0,98 \cdot PodBorg + 0,71 \cdot GDP + 0,98 \cdot Zarp + 0,98 \cdot Dnas + 0,99 \cdot PrEnt; \quad (2)$$

$$F2 = -0,97 \cdot Dkap; \quad (3)$$

$$F3 = 0,96 \cdot CPI. \quad (4)$$

Таким чином, за допомогою факторного аналізу (методу головних компонент) отримано три факторні моделі, котрі відображають систему чинників впливу на формування фінансових ресурсів, які спрямовуються із місцевих бюджетів до бюджетів участі. Для проведення факторного аналізу використано програмний продукт STATISTICA 10, який є універсальним пакетом статистичного аналізу, що реалізує основні математичні методи аналізу даних. Результати факторного аналізу свідчать про існування реального взаємозв'язку між основними показниками впливу на формування фінансових ресурсів, які спрямовуються із місцевих бюджетів до бюджетів участі. Основні завдання факторного аналізу було виконано. Зокрема, відбулося скорочення розмірності простору ознак, адже ми отримали три узагальнених фактори. По-друге, узагальнені фактори утворилися таким чином, що їх можна трактувати як фактори: доходів суб'єктів господарювання і оподаткування; доходів від капіталу; інфляції.

Результати аналізу практики партиципаторного бюджетування в Україні, проведеного за статистичними даними Е-сервісу «Громадський бюджет» на платформі електронної демократії E-DEM, відобразимо за допомогою рис. 2.

Упродовж 2017-2022 рр. партиципаторне бюджетування було запроваджено у 201 територіальній громаді, громадянами було ініційовано 7742

проекти, з бюджетів місцевого самоврядування для фінансування поданих громадянами проєктів виділено 2240,3 млн грн.

За аналізований період обсяг виділених ресурсів з бюджетів участі сільських, селищних та міських територіальних громад для фінансування поданих громадянами проєктів та кількість ініційованих інвестиційних проєктів збільшилися: середній темп приросту становив відповідно 84,9% та 67,04%. У 2022 р. практика впровадження партисипаторного бюджетування (зокрема фінансування проєктів-переможців 2021 року, подання і голосування за проєкти 2022 року для реалізації у наступному бюджетному періоді) у територіальних громадах окремих областей призупинилася у зв'язку із введенням воєнного стану та необхідності першочергового здійснення видатків бюджетів різних рівнів на національну оборону.

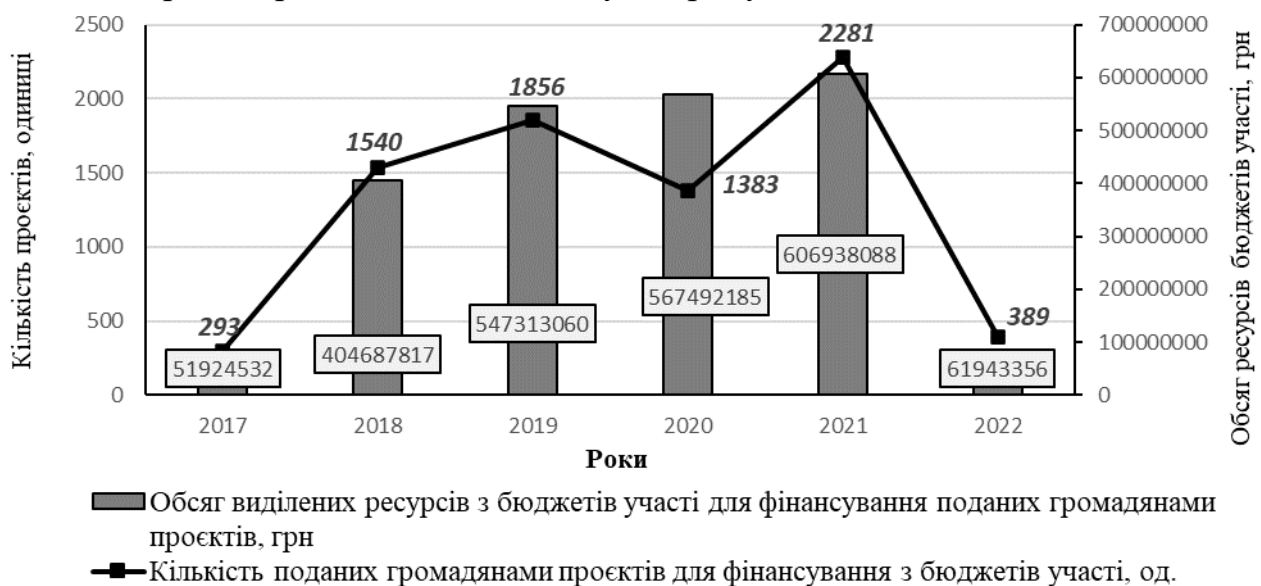

Рис. 2. Партисипаторне бюджетування на рівні сільських, селищних та міських територіальних громад в Україні у 2017–2022 рр.

Джерело: складено і розраховано авторами на основі даних [4].

Аналізуючи питому вагу виділених ресурсів з бюджетів участі сільських, селищних та міських територіальних громад окремої області у загальному обсязі видатків бюджетів участі України для фінансування поданих громадянами проєктів», зазначимо, що найбільш активно партисипаторне бюджетування впроваджувалося у Полтавській, Київській, Тернопільській, Вінницькій, Закарпатській, Дніпропетровській областях.

Отже, бюджет участі є одним із інноваційних інструментів залучення громадян до розподілу і використання бюджетних ресурсів, демократизації бюджетного процесу на місцевому рівні, а активне впровадження партисипаторного бюджетування, з огляду на переваги цієї управлінської технології, стимулюватиме розвиток територіальних громад і регіонів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Комплексна статистика щодо доходів населення, середньомісячної заробітної плати, ВВП, прибутку підприємств до оподаткування, інфляції, безробіття за 2004–2021 роки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Березька К., Кізима А. Функціонування бюджетів участі: сучасний стан, тенденції модернізації та моделювання в умовах реформування публічних фінансів. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 4. С. 8-25.
3. Міністерство фінансів України. Статистичні збірники «Бюджет України за 2011–2021 роки». URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>.
4. Платформа електронної демократії E-DEM. Модуль статистики «Громадський бюджет» за 2017–2022 роки. URL: <https://stat.e-dem.ua/budget/authors/>.

Малиняк Богдан Степанович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В Україні процес формування та виконання видатків бюджету доволі детально регламентований чинними законодавчими та нормативно-правовими актами. Втім це залишає певний простір для деталізації процедур на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями самостійного розроблення правового акту – бюджетного регламенту, спрямованого на порядкування процедур на кожній стадії бюджетного процесу для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються на місцевому рівні. В комплексі національною нормативно-правовою базою та бюджетні правила ухвалені на місцевому рівні утворюють систему правил для формування та виконання видатків місцевих бюджетів.

На нашу думку, формування видатків місцевих бюджетів доцільно розпочинати з розроблення стратегії розвитку територіальної громади (рис. 1). Фінансова складова стратегії розвитку територіальної громади виступає по суті є формою стратегічного бюджетного планування. Нормативно-правова база застосування стратегій розвитку на місцевому рівні врегульована чинною нормативно-правовою базою. Втім щодо фінансових аспектів стратегічного планування суспільні відносини залишилися нерегламентованими. На нашу думку, цьому є певні об'єктивні обґрунтування: по-перше, в Україні горизонти бюджетного планування розширюються поступово, на цьому етапі лише впроваджується середньострокове бюджетне планування; по-друге, в службовців місцевих фінансових органів обмежені знання та навички щодо перспективного бюджетного планування; по-третє, в Україні спостерігається висока мінливість зовнішніх чинників, що впливають на видатки бюджету і важко прогнозуються на місцевому рівні; по-четверте, в нашій державі не започатковано стратегічного бюджетного планування на національному рівні, що слугує чітким орієнтиром для фінансового планування місцевого розвитку.

Вдосконалення формування видатків місцевих бюджетів, на нашу думку, має передбачати також розвиток середньострокового бюджетного планування як сполучної ланки між стратегічними планами та оперативною діяльністю що передбачає використання коштів місцевого бюджету. Робота щодо середньострокового планування видатків місцевих бюджетів розпочинається з визначення пріоритетів видатків та формування орієнтовних граничних показники видатків місцевого бюджету на середньостроковий період (рис. 1).

Переконані, що вже на цьому етапі, коли визначаються основні параметри місцевого бюджету на середньостроковий період важливо створювати умови для інклюзивної участі громадськості до формування пріоритетів видатків місцевого бюджету. Для цього пропонуємо визначення середньострокових

пріоритетів здійснювати сформованою в територіальній громаді робочою групою з визначення пріоритетів формування місцевого бюджету (рис. 1). Дотримання принципів інклюзивності передбачає включення до її складу не лише керівництва місцевої ради, профільних виконавчих органів, структурних підрозділів місцевої ради, депутатських комісій, старост старостинських округів, а й представників об'єднань підприємців, громадських об'єднань, молодіжної ради тощо.

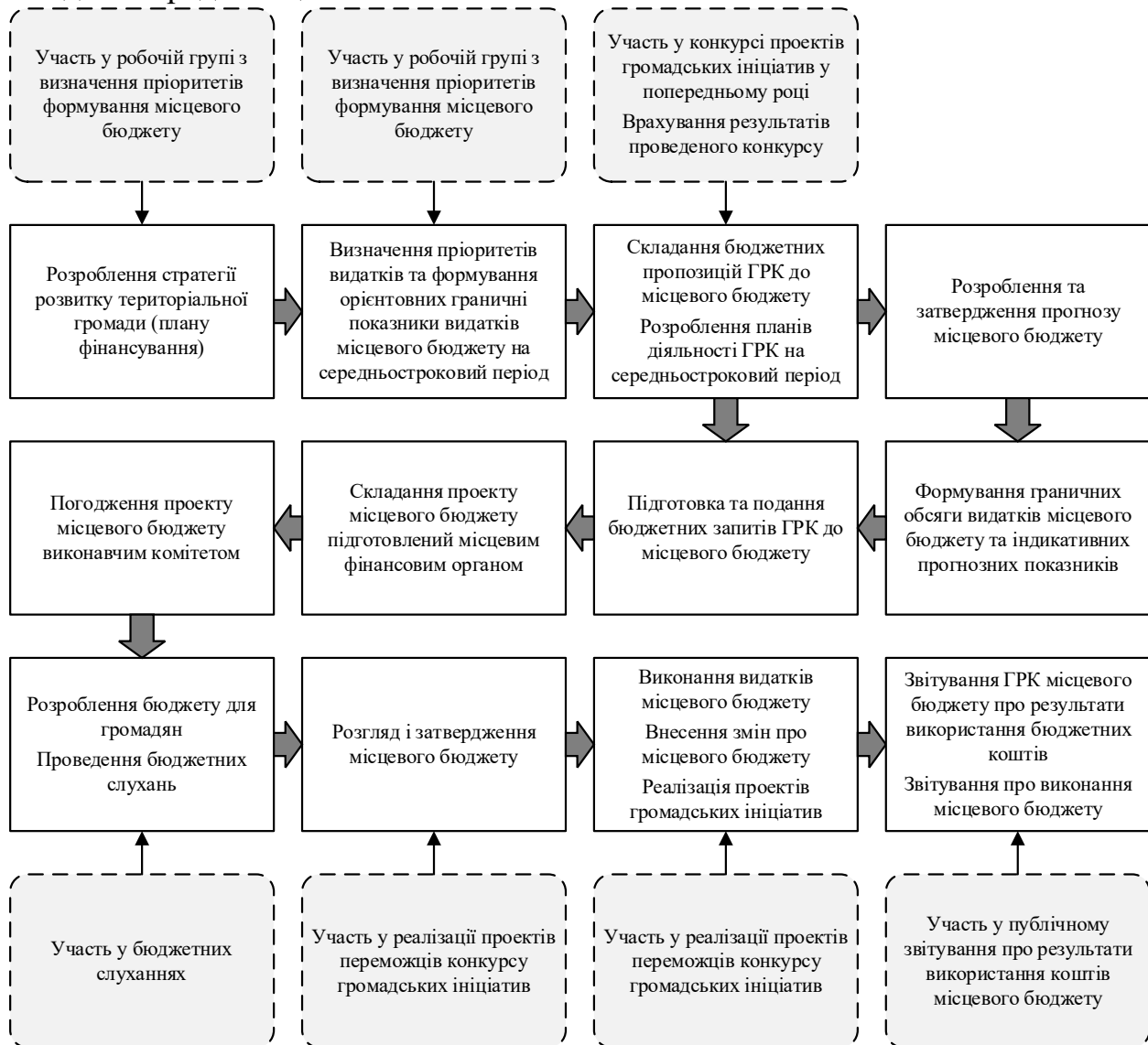

Рис. 1. Послідовність формування та виконання видатків місцевих бюджетів з урахуванням участі громадськості у цьому процесі

Джерело: побудовано автором самостійно

Виходячи з логіки планування розвитку територіальних громад та формування видатків місцевих бюджетів, на нашу думку, доцільно синхронізувати підготовку ГРК місцевих бюджетів бюджетних пропозицій до місцевого бюджету та планів діяльності на середньостроковий період. На нашу думку, роль середньострокового бюджетного планування у бюджетному процесі неможливо підвищити без активізації уваги громади на цьому елементі

формування видатків місцевого бюджету. З цією метою доцільно акцентувати увагу в інформаційних повідомленнях органу місцевого самоврядування на ключових положеннях планів діяльності ГРК на середньостроковий період та прогнозі місцевого бюджету.

В умовах зміцнення середньострокового бюджетного планування, призначення короткострокового бюджетного планування має бути націлене більше на виконання технічних завдань. Мова може йти насамперед на коригування бюджетної даних, включених у бюджетну пропозиції до прогнозу місцевого бюджету в тому разі, коли бюджетна пропозиція не була повністю врахована у затвердженому прогнозі місцевого бюджету або ж в разі відмінності граничних обсяги видатків місцевого бюджету та індикативних прогнозних показників від відповідних показників прогнозу місцевого бюджету.

Разом з тим, саме рішення про місцевий бюджет є ключовим документом формування видатків, яке власне визначає їхні параметри на бюджетний рік, які слугуватимуть підставою для використання коштів місцевого бюджету. Завданням же організації процесу формування видатків місцевих бюджетів на цьому етапі полягають, зокрема, в максимальному врахування визначених у документах середньострокового бюджетного планування пріоритетів бюджетних видатків, мінімізації корупційного політичного впливу, включення до бюджетотворення представників якомога ширшого спектру суспільних групи територіальної громади. З огляду на зазначене, вектори зусиль мають бути спрямовані також, як і на інших етапах формування видатків – з одного боку на зміцнення креативного фахового творення параметрів бюджетних видатків, з іншого – на розширення представництва населення територіальної громади у цьому процесі.

Найкращі умови для вирішення першого завдання створюються шляхом налагодження партнерської співпраці органу місцевого самоврядування з аналітичними центрами, консалтинговими організаціями, науковими установами тощо.

На вирішальному етапі формування видатків місцевого бюджету критично важливе максимальне залучення населення територіальної громади. Якомога ширше схвалення узгодженого владними суб'єктами проекту місцевого бюджету сприяє зростанню оцінок використанню суспільних коштів, що відповідно позитивно відображається на показниках ефективності. Класичною формою участі громадськості, яка має необхідний потенціал багаторівневої комунікації з населенням.

Не менш важливе значення для усунення проблеми асиметрії інформації про використання коштів місцевих бюджетів має забезпечення необхідних форм та способів інформації про видатки. Сучасні підходи до організації роботи з інформацією обґрунтовують рекомендації щодо розбудови основного каналу донесення інформації про видатки бюджету електронну систему, що дає змогу генерувати актуальну інформацію з накопиченого масиву даних. Беручи до уваги важливі завдання підвищення обізнаності громадськості про видатки

бюджету та складність самостійного вирішення цього завдання відповідно до сучасних підходів, на нашу думку доцільно надалі розвивати національну платформу опрацювання даних про місцеві бюджети. Постійне накопичення масиву різноманітних відомостей створить передумови для можливості отримання актуальної інформації про різні аспекти використання бюджетних коштів. Модерне бачення подання інформації передбачає гнучке реагування на відмінні інтереси різних користувачів мереж із застосуванням штучного інтелекту. Аналогічні підходи варто переносити на діяльність з оприлюднення інформації про видатки місцевих бюджетів, а в перспективі вмонтовувати інструменти штучного інтелекту в систему подання інформації про видатки місцевих бюджетів.

Варто зауважити, що дотримання принципів інклюзивної участі громадськості у формуванні та виконанні видатків місцевих бюджетів передбачає застосування диференційованих способів і форм поширення інформації. Відтак попри те, що електронна система поширення даних має бути основною, доцільно розвивати також традиційні форми поширення даних. При цьому важливо враховувати відмінні інтереси різних вікових груп населення. Особливу увагу доцільно звертати на особливі потреби людей з інвалідністю, що може передбачати подання інформації великим шрифтом, шрифтом Брайля, аудіовізуальними засобами тощо.

Перманентний розвиток фінансової науки та практики мав результатом набір інструментів для залучення населення не лише для дорадчих цілей, а й як рівноправного співучасника формування та виконання видатків місцевого бюджету. Для цієї мети зазвичай застосовують бюджет участі, як особливу форму формування та виконання видатків бюджету з прямим залученням населення. По суті відбувається застосування інструментарію прямої демократії результатом чого є тісні спільні дії органу місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства при формуванні обсягів та складу видатків місцевого бюджету та їх виконання. Застосування бюджету участі має низку позитивних наслідків для економічного, політичного, соціального та культурного життя територіальної громади [1, с. 6].

Концептуальною вадою поширеної в Україні та світі моделі учасницького бюджетування є будова відносин її абстрагування від економічного навантаження для ініціаторів та бенефіціарів проектів. Відбір запропонованих ідей винятково на підставі голосування певним чином спотворює фінансові відносини властиві місцевим бюджету. Становище значно погіршується в умовах низької бюджетної культури та поширення корупційних відносин у країні. Наслідком цього є часті проблеми, які виникають у процесі формування видатків бюджету участі, зокрема, використання адміністративного ресурсу для спонукання до голосування за ті чи інші проекти, легковажне ставлення учасників голосування до вибору того чи іншого проекту, низькі шанси перемоги проектів з малих населених пунктів, які входять до складу територіальної громади тощо.

Враховуючи зазначене, на наше переконання, концепція інклюзивного учасницького бюджетування має бути максимально наближеною до бюджетних відносин та бути адаптованою до суспільних та економічних умов у країні. На нашу думку, справжньої участі можна досягти в разі організації відбору проектів та їх реалізації з умовою внеску ініціаторів проекту. Вважаємо доцільним подальший розвиток інклюзивного управління видатками місцевого бюджету здійснювати з урахуванням запровадження нового концептуального підходу до управління бюджетом участі. Суть його зводиться до того, що відбір проектів, що включатимуться до бюджету участі базується не на результатах голосування жителів територіальної громади, а на внесках у реалізації проектів та голосуванні конкурсної комісії.

Принципові особливості учасницького бюджетування, що базується на внесках ініціаторів та бенефіціарів проектів розпочинаються вже на стадії їх ініціювання.

По-перше, автори чи автори проекту мають заручитися підтримкою осіб, готових робити внески на підтримку проекту. Таким чином, утворюється організація громадянського суспільства як базова ланка, спроможна впливати на розвиток інституцій у сфері витрачання бюджетних коштів (табл. 1).

По-друге, відбувається розрахунок планової вартості проекту та очікуваних внесків ініціаторів та інших злучених ресурсів. Цим самим вже на етапі формулювання ідеї проекту та його планування відбувається члени територіальної громади порівнюють очікувані вигоди зі своїми витратами на реалізацію проекту.

По-третє, проявляються позитивні наслідки застосування краудфандингу у сфері місцевого самоврядування, що полягають у кращих можливостях вивчення потреб населення територіальної громади у суспільних благах, застосування інноваційних рішень у виробництві суспільних благ, приверненні уваги до суспільно значущих завдань розвитку громади, мотивуванні населення територіальної громади, амбасадорів опікуватися її розвитком тощо [2, с. 166].

По-четверте, збільшуються обсяги ресурсів доступних для реалізації суспільно важливих проектів.

По-п'яте, реалізуються стимули, що перешкоджають завищенню вартості проектів та мінімізуються пов'язані з цим зловживання, адже це механічно призводить до зростання внеску ініціаторів.

По-шосте, розвиваються передумови для витіснення патерналізму у сприйнятті населенням одержуваних суспільних благ як дармових, таких, які оплачуються державою чи абстрактною владою.

Таким чином, в основі вдосконалення видатків місцевих бюджетів має бути розвиток інклюзивних підходів до їхнього формування, що передбачає розширення спроможності кожного громадянина брати участь у бюджетному процесі та удосконалення процедур бюджетотворення за участі організацій громадянського суспільства. Реалізація зазначеного завдання передбачає запровадження доступного подання інформації про видатки місцевих бюджетів у зручній для людей формі, організації заходів щодо формування та виконання

видатків бюджету за участю населення, які були б доступні та цікаві різним соціальним прошаркам.

Таблиця 1

Особливості участі населення у формуванні та виконання видатків бюджетів участі, що базується на різних підходах до відбору проектів

Етап формування та виконання видатків бюджету участі	Відбір проектів базується на прямому голосуванні жителів територіальної громади	Відбір проектів базується на внесках у реалізації проекту та оцінках конкурсної комісії
Ініціювання проектів	Розроблення проекту, обчислення його вартості та розрахунок планованих видатків місцевого бюджету для його реалізації. Підтримка проекту жителями територіальної громади.	Формування команди ініціаторів проекту. Розроблення проекту, обчислення його вартості та розрахунок планованих видатків місцевого бюджету для його реалізації. Оцінювання запланованого внеску та декларування своєчасності виконання зобов'язань щодо його внесення.
Перевірка проектів	Здійснюється перевірка повноти заповнення документів. Застосування для аналізу проектів інших критеріїв.	Здійснюється перевірка повноти і правильності заповнення документів, аналіз дотримання істотних умов конкурсу та оцінка достовірності наведених розрахунків.
Вибір проектів	Відбувається за результатами прямого голосування за проекти жителями територіальної громади	Відбувається за результатами відбору конкурсної комісії на основі виставлення оцінок відповідно до визначених критеріїв та дотримання квот щодо переможців конкурсу для малих населених пунктів (чи їх груп).
Реалізація проектів	З місцевого бюджету відкривають асигнування на реалізацію проекту. Проекти реалізує орган місцевого самоврядування	Ініціатори проекту здійснюють внесок, що є передумовою відкриття бюджетних асигнувань на реалізацію проекту. Ініціатори проекту можуть робити заявлений внесок також у вигляді робіт, послуг чи матеріалів. Проекти реалізує орган місцевого самоврядування за участі ініціаторів проекту та інших суб'єктів

Джерело: розроблено автором самостійно

Список використаних джерел:

1. Ізюмський М., Омелічкін С. Дорожня карта впровадження бюджету участі. Х., 2020. 61 с.
2. Степура В. В. Сутність та переваги краудфандингу як зовнішнього джерела проектів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2019. № 3. С. 165–170.

Петрушка Олена Володимирівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІСНЕННЯ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ

На сучасному етапі розвитку вдосконалення механізмів державного фінансового контролю, а також моніторинг ефективного використання бюджетних видатків набувають пріоритетного значення. У зв'язку з цим концепція державної бюджетної політики стає все більш орієнтованою на управління за результатами. Для цього розробляються нові напрями для оцінки економічної ефективності. Як основний напрямок слід розглядати впровадження аудиту ефективності.

У процесі незалежного контролю за виконанням бюджету можна встановити ефективність використання державних ресурсів після фінансування тієї чи іншої державної програми. Тому останнім часом виникла потреба змінити підхід до проведення перевірок та ревізій, приділяти більше уваги результативності роботи організацій, що перевіряються. Незалежно від того, чи є об'єктом перевірки програма, напрямок діяльності, система або інструмент контролю, основну увагу слід приділяти результатам. Таким чином, основні напрями розвитку аудиторської діяльності у світовій практиці дозволяють розглядати аудит ефективності як об'єктивну перевірку фактичних даних з метою надання незалежної оцінки про роботу організації, її програми та діяльності.

У загальній постановці проблем міжнародного державного контролю аудит ефективності використання ресурсів є інформаційно-прозорою, достовірною перевіркою діяльності економічних суб'єктів у галузі достовірності бухгалтерського обліку та раціонального використання різного виду ресурсів. Можна виділити як прямі, і непрямі методи поліпшення управління державними ресурсами у вигляді реалізації функцій аудиту ефективності національної системи фінансового контролю.

Прямі методи - це впровадження рекомендацій аудиторських звітів, непрямі - створення спонукальних мотивів для покращення ефективності використання коштів за допомогою аудиторських перевірок [1, с. 18-19]. Необхідність аудиту ефективності обумовлена попитом на більш гнучкі та ефективні форми управління, крім того фінансові аналітики та законодавці потребують достовірної фінансової інформації щодо показників діяльності органів управління.

Реалізація на практиці аудиту ефективності дає можливість отримувати:

- 1) інформацію про результати оцінки виконання бюджетних повноважень, у тому числі висновки щодо достовірності бюджетної звітності;
- 2) пропозиції про підвищення якості фінансового менеджменту, у тому числі про підвищення результативності та економності використання бюджетних коштів;

3) висновки про результати виконання рішень, спрямованих на підвищення якості фінансового менеджменту.

Сьогодні у багатьох розвинених країнах накопичено великий досвід проведення аудиту ефективності, розроблено власні стандарти щодо його проведення [2]. Такий вид аудиту найчастіше проводиться спільно з фінансовим аудитом, що є правильною практикою, але особливість та відмінність аудиту ефективності від фінансового полягає в тому, що він має ширший предмет і такий вид контролю є своєрідною творчою роботою. Іншими словами, аудит ефективності не може існувати без фінансового аудиту.

Методологічні передумови впровадження міжнародної практики аудиту ефективності в Україні обумовлені низкою проблем:

- політичною волею та реальним бажанням законодавчої влади контролювати та оцінювати ефективність діяльності виконавчої влади щодо формування повноти та достовірності макроекономічних показників;
- потребою у сучасній системі бухгалтерського обліку, що відображає повну та достовірну інформацію про фінансово-господарський стан усіх економічних суб'єктів, а також органів влади;
- наявністю об'єктивних умов для переходу до аудиту ефективності (наявність методичного забезпечення та кваліфікованих кадрів) [3].

Стратегічним завданням контрольних органів є розвиток аудиту ефективності у системі державного фінансового контролю. Це пояснюється необхідністю підвищення результативності, дієвості та ефективності використання фінансових ресурсів держави, а також потреби посилення прозорості діяльності організацій, які використовують кошти бюджету.

У рамках реформування бюджетної системи України аудит ефективності застосовуватиметься як нова форма державного фінансового контролю. З метою визначення ефективності використання державних коштів проводитимуться перевірки діяльності органів державної влади, а також інших розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

Проте впровадження аудиту ефективності пов'язане зі складнощами та проблемами, які спричинені сучасною практикою управління фінансовими ресурсами держави. Однією з основних проблем є не закінчена бюджетна реформа. Вона полягає у відсутності інформаційної бази для проведення аудиту ефективності, у тому числі звітність про результати діяльності, про досягнення поставлених цілей та завдань. Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що аудит ефективності дає змогу отримати реальні результати лише тоді, коли діє система бюджетування, орієнтована на результат.

Іншою не маловажною проблемою є відсутність впорядкованої, зрозумілої та несуперечливої системи нормативного регулювання фінансового контролю. Нині у бюджетному законодавстві відсутні чіткі поняття базових термінів. Досить часто виникають питання щодо застосування нормативних правових актів, не пов'язаних єдиною концептуальною основою у питаннях фінансового контролю та аудиту. Залишається невирішеним і питання

раціонального розмежування повноважень у галузі аудиту ефективності між Рахунковою палатою та контролюючими органами на місцях.

Використання аудиту ефективності ускладнюється особливостями методичної бази. Незважаючи на те, що базова методика проведення аудиту ефективності вже розроблена та застосовується на практиці, на постійній основі виникають питання правильності вибору критеріїв оцінки ефективності. Порівняно з державним сектором, критерії та показники ефективності використання державних коштів комерційної діяльності дуже різні. У зв'язку з цим удосконалення методології проведення аудиту ефективності є складнішим завданням [4].

Внутрішні аудитори здебільшого спрямовані на підтвердження достовірності звітності, а не на оцінці ефективності внутрішнього фінансового контролю, що не дає можливості аудиторам використовувати весь потенціал аудиту та впливати на систему управління державними фінансами на рівні головних розпорядників бюджетних коштів. Зазначена обставина також не дозволяє і суб'єктам контролю сприймати внутрішніх фінансових аудиторів інакше як ревізорів.

Функціонально аудит ефективності розширює рамки традиційного контролю та обліку в плані загальних оцінок формального спрямування фінансових коштів з орієнтацією на контроль за досягненням конкретних цілей при їх витрачанні. Даний вид контролю має ширші завдання в порівнянні з аудиторськими перевітками правильності витрачання коштів, економії та результативності витрат [5, с. 663].

Для того щоб аудит ефективності зайняв міцне становище в системі державного фінансового контролю, а також сприяв підвищенню якості управління державними фінансовими ресурсами, необхідно застосувати до вирішення наявних проблем досвід міжнародної практики. Насамперед слід створити відповідну нормативну та методологічну базу аудиту ефективності; внести необхідні зміни та доповнення до Бюджетного кодексу; розробити загальні стандарти професійної етики аудиторів у сфері фінансового контролю з огляду на позитивний досвід міжнародної практики.

Важливу роль у вдосконаленні методичної бази та практики державного фінансового контролю відіграє створення умов для підготовки та атестації аудиторів. У зв'язку з цим мають бути створені програми та методи навчання, а також порядок атестації фахівців з державного контролю та аудиту.

Доцільність впровадження професійних стандартів у сфері публічного аудиту обумовлена потребами сучасного громадянського суспільства, орієнтованого на демократичні цінності. Адже міжнародна практика засвідчує, що стандарти INTOSAI є важливим інструментом підвищення ефективності у сфері публічного аудиту за рахунок формування уніфікованих підходів, принципів і правил до його організації та методології проведення, що сприяє впровадженню найкращих технологій [2].

Отже, аудит ефективності охоплює безліч фінансових питань, що мають велике значення для країни, особливо в умовах формування нових підходів до

державного фінансового менеджменту. Даний інструмент контролю має інтенсивніше розвиватися, оскільки він спроможний захистити не тільки інтереси держави, а й усього суспільства.

Список використаних джерел:

1. Дворецкая В. В. Взаимодействие субъектов внутреннего финансового контроля при проведении финансового аудита главных распорядителей бюджетных средств. *Экономика и управление: проблемы, решения*. 2020. № 6. Т. 2. С. 14-27.
2. The Lima Declaration (ISSAI 1). Approved at IXth Congress of INTOSAI, Lima/Peru 1977; INTOSAI Professional Standards Committee. URL: http://www.issai.org/media/12901/issai_1_e.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
3. ISSAI 100. Fundamental Principles of Public Sector Auditing / INTOSAI Professional Standards Committee: Adopted by XXI INCOSAI 2013, Beijing, China. URL: http://www.issai.org/media/69909/issai_100-english.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
4. ISSAI 3100. Performance Audit Guidelines: Key Principles: Approved at XXth Congress of INTOSAI, Johannesburg. 2010. URL: http://www.issai.org/media/13220/issai_3100_e.pdf (дата звернення: 22.10.2022).
5. Будник Л. А., Голяш І. Д. Класифікація державного аудиту. *Економіка та суспільство*. 2016. № 2. С. 661-665.

Савчук Світлана Василівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Савчук Вікторія Романівна

студентка гр. ФФ-32, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Ключовим завданням реформи місцевого самоврядування в Україні є становлення фінансово самодостатніх територіальних громад. Об'єднання громад на початковій стадії проведення реформи супроводжувалось серед іншого передачею органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних ресурсів у формі закріплення за місцевими бюджетами додаткових джерел доходів, а також передачі додаткових цільових трансфертів (на розвиток інфраструктури територіальних громад та ін.). Проте, із завершенням реформи і звуженням масштабів державної фінансової підтримки перед територіальними громадами постає питання пошуку власних джерел поповнення бюджету, що можливо реалізувати тільки за наявності міцної економічної бази. Відтак, в сучасних умовах актуальним питанням є посилення у структурі видатків місцевих бюджетів їх інвестиційної складової, спрямування бюджетних коштів на підтримання стійкого розвитку місцевої економіки.

Необхідність спрямування обмежених бюджетних ресурсів на підтримку економіки завжди виступало предметом гострих дискусій у науковому колі. Безумовно, реалізація соціальної функції держави, що втілюється у видатках на надання населенню суспільних послуг потребує першочергового спрямування бюджетних коштів. Проте, необхідність розвитку міцної економічної бази, на основі якої будуть формуватись бюджетні ресурси громади у майбутньому, актуалізує доцільність розробки та реалізації бюджетних програм, спрямованих на стимулювання місцевої економіки. Таким чином, питання на теперішній час стоїть не у тому, чи доцільно виділяти бюджетні кошти на фінансування місцевої економіки, а скоріш про ефективність їхнього використання на зазначені цілі. Твердження про те, що за публічним сектором необхідно закріплювати тільки ті сфери діяльності, інвестування в які не вигідне приватному бізнесу уже давно втратило актуальність. Якщо вкладення бюджетних інвестицій має комплексний ефект у вигляді отриманого прибутку та соціального ефекту – корисність таких вкладень безперечна.

Оцінюючи потенційні ефекти від видатків з місцевого бюджету на потреби економіки, В. Письменний та Б. Малиняк розглядають їх у контексті виконання функцій суспільних фінансів. Вчені наголошують на тому, що «можливість реалізації стабілізаційної функції в умовах відкритості місцевих економік є обмеженою, адже вільний рух товарів, капіталу та робочої сили в межах країни послаблює вплив бюджетної політики органу місцевого самоврядування на

економічне зростання конкретної територіальної громади через поширення дії стимуляційних заходів на інші громади» [2, с. 69].

Ефективність реалізації стабілізаційної функції суспільних фінансів через видатки місцевого бюджету економічного спрямування обмежується і тим, що вона потребує узгодження параметрів фіскальної та монетарної політики. Оскільки в країні проводиться єдина монетарна політика, а місцеві економіки відкриті між собою та утворюють єдину економічну систему країни, виконання стабілізаційної функції через застосування фіскально-бюджетних інструментів, зокрема видатків на економічну діяльність буде недостатньо ефективним. Як показує вітчизняна бюджетна практика, за умов економічного спаду видатки бюджетів на економічну діяльність найперше підпадають під секвестрування, тоді як фінансування бюджетних програм соціального призначення меншою мірою зазнає змін. Це обмежує можливості органу місцевого самоврядування втілювати стабілізаційні заходи з метою зменшення економічних втрат від рецесії. Таким чином, політика видатків економічного спрямування з місцевих бюджетів в Україні є не антициклічною (спрямованою на зменшення впливу економічних циклів на місцеву економіку), а навпаки – проциклічною.

Обмеженість внеску місцевих бюджетів у стимулювання економічного розвитку територіальних громад є також наслідком укорінених в суспільстві стереотипів, що місцеві органи влади найперше мають концентрувати власну увагу на соціальних питаннях. Відповідно, місцеві бюджети майже впродовж усієї бюджетної історії України відігравали провідну роль у фінансуванні бюджетних програм соціального спрямування, тоді як обсяги витрачання коштів на економічну діяльність залишались мізерними, не відчутними для модернізації економіки. Розширення фінансових можливостей територіальних громад в рамках реформи децентралізації змінило цю багаторічну практику, оскільки внесок місцевих бюджетів у фінансування економічного розвитку стає в абсолютних обсягах все більш помітним. Проте, форсоване нарощування обсягів бюджетного фінансування державних цільових програм розвитку економіки (програма «Велике будівництво», «Велика реставрація», розвиток транспортної мережі та ін.) спричинили зниження в останні роки частки видатків місцевих бюджетів у загальних обсягах бюджетних асигнувань на розвиток економіки – у 2020-2021 рр. цей показник опустився до менш, ніж 40%, тоді як у попередні роки він становив близько 55%.

В сучасних умовах характерною ознакою бюджетного фінансування економічної діяльності з місцевих бюджетів є концентрація бюджетних коштів на потребах розвитку транспортної галузі, оскільки видатки на утримання та реконструкцію автошляхів присутні у структурі видаткової частини бюджету у всіх територіальних громадах. Крупні міські громади періодично передбачають фінансування програм оновлення основних засобів громадського транспорту (придбання автобусів, тролейбусів та ін.), а найбільші міські агломерації – кошти на продовження будівництва метрополітену.

Іншим важливим напрямом використання бюджетних коштів на потреби економічного розвитку громад є інша промисловість та будівництво. За цим

напрямом в більшості відображують видатки на будівництво, реконструкцію та капітальні ремонти об'єктів комунальної власності. У 2021 році з місцевих бюджетів на будівництво було спрямовано 22,6 млрд грн, що в 1,5 рази більше, ніж у 2019 році. Динаміка цих видатків у розрізі років нестабільна, що має об'єктивне пояснення. Значну частину витрат на будівельну галузь органи місцевого самоврядування здійснюють за рахунок трансфертів з державного бюджету – інвестиційних субвенцій. Проте, окремі види цих субвенцій розподіляються між громадами за непрозорим механізмом, а інші – вимагають тривалої процедури погодження. Враховуючи це, обсяги цих видатків суттєво залежать від зовнішніх чинників, які слабо підконтрольні органам місцевого самоврядування, що є причиною їх нестабільності.

Нарощування бюджетних асигнувань місцевих бюджетів на розвиток економіки не може бути самоціллю, оскільки в умовах бюджетних обмежень у структурі бюджетних видатків все ж мають превалювати видатки соціального спрямування. Більш того, на думку Б. Малиняка та В. Письменного, переважна більшість проблем в економіці країни пов'язана не з недостатньою присутністю держави в економіці (в тому числі у вигляді видатків бюджету на економіку), а з нецільовим використанням коштів, які надходять на виконання бюджетних програм економічного спрямування [2, с. 72]. Відкритим залишається питання щодо постійного недофінансування бюджетних програм у сфері економіки. Для прикладу, у 2021 році фактичне виконання видатків на економічну діяльність з місцевих бюджетів становив всього 82,4% від запланованого, недоотримано на їх виконання понад 24,0 млрд грн. При цьому, ще нижчі показники виконання запланованих видатків спостерігались щодо фінансування бюджетних програм у галузі сільського, лісового та рибного господарства – 67,2%, будівництва – 77,6%. Недофінансування бюджетних програм з розвитку місцевої економіки має сталий характер. Причини цього полягають у відсутності зв'язку між рішеннями органів влади та станом місцевої економіки, небажанні проводити структурні реформи та змінювати пріоритети бюджетної політики. Наслідком цього є недосагнення цільових показників бюджетних програм, недовіра фінансової підтримки бізнесу з боку місцевого самоврядування і неефективність відповідних видатків місцевих бюджетів.

На переконання частини науковців, обсяги бюджетних видатків на потреби економічного розвитку недостатньо об'єктивно характеризують дійсні масштаби фінансової підтримки державою галузей економіки, адже поряд із виділенням коштів на виконання бюджетних програм, широке застосування отримують інші, квазіфіскальні інструменти надання непрямої допомоги суб'єктам економіки – реструктуризація податкового боргу, податкові пільги, надання податкових кредитів та інші форми. Щодо безпосередньо бюджетного фінансування потреб економіки, то воно реалізується у кількох формах, які дають змогу вирішувати різні за суспільним призначенням завдання – у формі капітальних трансфертів, внесків у статутні фонди підприємств та у формі інвестиційних кредитів. Кожна із цих форм бюджетного фінансування економічного розвитку має свої відмінні

риси, що формує можливості для індивідуалізації бюджетної політики на різних етапах ринкових перетворень.

Специфіка капітальних трансфертів у тому, що вони мають виражений перерозподільчий ефект. Перерозподіл бюджетних ресурсів в економіці має відповідати критеріям економічної доцільності і зниження соціальної нерівності. Проте, зважаючи на недоліки розвитку демократичного суспільства та слабкий вплив громадськості на прийняття рішень, недовіра громадянського контролю ефективність використання капітальних трансфертів як інструмента бюджетної підтримки економічного розвитку дискусійна. Непрозорість прийняття рішень, надання капітальних трансфертів пов'язаним з владою підприємствам та інші негативні явища, які супроводжують функціонування цієї форми бюджетної підтримки економіки в Україні делегітимізують її в сприйнятті суспільства та утворюють уявлення про неї, як про легальну форму розкрадання бюджетних коштів. Між тим, капітальні трансферти могли б відігравати важливу роль у вирішенні таких стратегічних завдань як активізація інноваційного розвитку економіки територіальних громад, зменшення рівня їх ресурсо- і енергоємності, підвищення екологічної безпеки території. Проте, зважаючи на обмеженість бюджетних ресурсів та ризики їх перерозподілу, залучення коштів для таких цілей доречно здійснювати на умовах співфінансування з приватним сектором.

Інша поширена форма бюджетного фінансування розвитку економіки – бюджетні кредити, які володіють значно меншим перерозподільчим ефектом, ніж капітальні трансферти. Зважаючи на поворотний характер надання коштів, бюджетні кредити прийнятні для фінансової підтримки недержавного сектору економіки в рамках цільових галузевих програм. Кошти можуть надходити як напряму у формі кредитів суб'єктам господарювання, так і до спеціалізованої фінансової установи чи фонду, який відіграє роль розпорядника та виконавця цільової програми кредитування. На загальнодержавному рівні прикладом такої форми бюджетного кредитування є діяльність Державної іпотечної установи, яка надає кредити на будівництво, реконструкцію і придбання житла. Перевага такої форми бюджетних видатків на розвиток економіки в тому, що у цьому випадку існує ефект накопичення ресурсів – повернуті позики накопичуються в основному капіталі установи та виступають джерелом ресурсів для наступних кредитів.

Окремою формою бюджетної підтримки економіки в Україні є внески у статутні фонди підприємств. Ця форма видатків місцевих бюджетів на розвиток економіки отримала широке застосування для бюджетної підтримки підприємств комунального господарства, які переважно працюють на некомерційних засадах. Природні монополії створюються у тих галузях економіки, де розвиток ринкової конкуренції утруднений або може шкодити суспільним інтересам. Проте, у країнах Заходу житлово-комунальне господарство працює на ринкових засадах і не потребує значних бюджетних асигнувань. Натомість, через незавершеність тарифної реформи, високий рівень зношення основних фондів підприємств житлово-комунального господарства органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати кошти місцевих бюджетів на їх підтримку. Нерідко при цьому

використовують таку форму бюджетної підтримки як внесок у статутний капітал підприємства. Зважаючи на ці чинники, видатки місцевих бюджетів на житлово-комунальне господарство також доцільно розглядати як різновид бюджетного фінансування розвитку економіки.

Список використаної літератури:

1. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. #аналізуєобюджет: доступно про головне: посібник / за ред. Б. Малиняка. Тернопіль: ZAZAPRINT, 2017. 76 с.
2. Малиняк Б., Письменний В. Проблематика бюджетних видатків на економічну діяльність. *Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту*. 2011. № 3. С. 67-77.

Сидор Ірина Петрівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Рудик Юлія Михайлівна

студентка гр. ДСПУАзм-22, ННІПУ, ЗУНУ, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Процеси демократизації публічно-правових процедур, які реалізуються в Україні, вимагають проведення реформ у сфері надання адміністративних послуг органами державної влади і управління та органами місцевого самоврядування (далі ОМС) у напрямі повноти і своєчасності їх надання, а також ефективності та якості з метою задоволення потреб споживачів [2, с. 132]. Система надання адміністративних послуг передбачає необхідність забезпечення реалізації прав і свобод громадян органами публічного управління. Увага акцентується саме на наданні якісних адміністративних послуг європейського взірця. Відтак, сьогодні відбуваються процеси реформування системи надання адміністративних послуг в Україні. Адміністративна послуга може бути ефективною та спрямованою на повне задоволення потреб споживача за умови, що вона має публічно-сервісний характер та надається суб'єктами владних повноважень.

Органи місцевого самоврядування є найбільш наближеними до громадян та як центри публічної влади мають можливість надавати більш якісні і повноцінні послуги, ніж інші суб'єкти публічної влади та управління. Делегування повноважень стосовно надання актуальних адміністративних послуг на місцях сприятиме спрощенню доступу громадян до адміністративних послуг, зробить їх зручними для споживачів, покращить їх якість і рівень обслуговування, що сприятиме підняттю рівня публічного управління до умов сервісного. Водночас, діючи сьогодні в Україні система надання послуг ОМС, в цілому, не відповідає очікуванням і потребам суспільства.

Діяльність ОМС щодо надання адміністративних послуг у значній кількості територіальних громад не забезпечує створення і підтримку сприятливого життєвого середовища задля всебічного розвитку людини, сприяння її самореалізації, захисту прав і свобод, надання громадянам якісних і доступних адміністративних послуг на відповідних територіях.

Дерегуляція господарської діяльності є одним із стратегічних напрямків формування сприятливого підприємницького клімату на території громади. Це завдання практично реалізується на центральному рівні. Проте, багато заходів в цьому плані проведено на місцевому рівні. Зокрема, що стосується спрощення процедур одержання суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових документів, насамперед, дозвільного характеру, видача яких належить до ОМС. Зокрема, міською радою прийнято рішення про «...автоматичне продовження договорів оренди земельних ділянок та оренди приміщень,

зменшення розміру сплати пайової участі для виробників у випадку відкриття нових об'єктів» [3]. Протягом 2019 року поновлено 138 додатків до договорів оренди землі, термін закінчення яких в період з 01.01.2019 р. по 31.12.2019 р. та продовжено 182 договори оренди індивідуально визначеного майна комунальної власності.

Особливості надання послуг органами місцевого самоврядування тісно пов'язані з ефективністю її надання та спрямованістю на усебічне задоволення потреб споживача. Лише у тому випадку вона носитиме публічно-сервісний характер у діяльності суб'єктів владних повноважень.

Аналіз національних рахунків за період 2012-2021 рр. вказують на те, що частка ВДВ, створеної у сфері послуг, зросла з 55,4 % до 61,6 %, що відповідає європейським зразкам щодо сервізації економіки країни.

Виконавчим органом Тернопільської міської ради є відділ «Центр надання адміністративних послуг», який було створено відповідно до Конституції України, а також Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про адміністративні послуги» з метою здійснення владних повноважень ОМС. Відділ є підзвітним і підконтрольним Тернопільській міській раді, міському голові та виконавчому комітету. Центр надання адміністративних послуг у місті Тернополі функціонує вже понад 9 років та є зразком інтегрованого офісу, адже працює за принципом «єдиного вікна».

Найвагомішою перевагою ЦНАП є відсутність потреби споживачу звертатися до інших адміністративних органів по території громади, це також суттєве покращення якості надання послуг, їх оперативність, дотримання часового лагу в отриманні послуг, значна інформованість про послуги [1].

Пріоритетними напрямками роботи ЦНАПу за останні три роки стали:

- 1) виконання планових заходів відповідно до Концепції модернізації ЦНАП у місті Тернополі на період 2020-2021 роки;
- 2) зростання кількості наданих послуг відділом ЦНАП;
- 3) розширення переліку послуг для громадян, які надаються адміністраторами ЦНАП у віддалених населених пунктах, які приєдналися до Тернопільської міської ТГ;
- 4) проведення контролю за дотриманням строку розгляду справ суб'єктами надання послуг та прийняття ними рішень;
- 5) одержання працівниками ЦНАПу доступів до Порталу Дія в частині надання електронної комплексної послуги «єМалятко», Державного земельного кадастру, Єдиної державної системи у сфері будівництва, Реєстру громади;
- 6) включення ЦНАПу до загальної системи моніторингу якості з надання адміністративних послуг шляхом поєднання системи електронного документообігу АСКОД з Порталом Дія.

Станом на 01.11.2021 в ЦНАП Тернопільської міської ради громадянам і суб'єктам господарювання доступні 293 послуги в 39 різних сферах діяльності

У 2021 році найбільше мешканців зверталися за послугами, які надає Держгеокадастр – 7903 звернення, у 2020 році – 6416 звернень.

Суттєво зросла кількість звернень громадян щодо одержання паспортних послуг. Зокрема, у 2021 році було надано 5418 паспортних послуг, з них оформлення паспортів у вигляді ID-картки – 3190, оформлення закордонних паспортів – 2228. У 2020 році було надано 2984 паспортних послуг, з яких оформлення паспортів у вигляді ID-картки – 1461 та оформлення закордонних паспортів – 1523.

Користується істотним попитом послуга з реєстрації дітей до дошкільних навчальних закладів, суб'єктом надання якої виступає Управління освіти та науки Тернопільської міської ради (2998 звернень). У 2020 році таких звернень було 2255.

У 2021 році розпочато прийом документів на отримання комплексної послуги «ЄМалытко» для батьків новонароджених. Дана послуга дозволяє за однією заявою зареєструвати як народження дитини, так і отримати інші державні послуги від різних органів влади і управління, які є необхідними при народженні дитини. Станом на 01.11.2021 року ЦНАП надав 898 таких послуг.

Організація надання якісних адміністративних послуг передбачає доступ адміністраторів ЦНАПу до таких Реєстрів. Адміністратори ЦНАПу проводять контроль за дотриманням часового періоду з надання адміністративних чи неадміністративних послуг та проведення дозвільних процедур. За умови порушення суб'єктами надання послуг терміну прийняття і передачі результатів розгляду заяв, які надали суб'єкти звернення їм направляються відповідні листи. Зокрема, у 2021 році направлено 386 таких листів. Суб'єктами з надання адміністративних послуг у 2021 році відмовлено в наданні послуг 3090 суб'єктам звернення, що на 880 відмов менше, ніж за 2020 рік.

На виконання намічених пріоритетних завдань в рамках 3-ї фази запровадження Програми «U-LEAD з Європою» [4] відповідно до Концепції модернізації Центру з надання адміністративних послуг Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2021 рр. відділом «Центр надання адміністративних послуг» виконано наступні завдання:

- затверджено пропонування регламент ЦНАП у місті Тернополі (Рішення виконавчого комітету від 29.09.2021 р. № 886);
- затверджено перелік послуг, які можуть надаватися ЦНАП у місті Тернополі (Рішення виконавчого комітету від 21.07.2021 р. № 590);
- проведено навчання адміністраторів та стажування у сфері земельних відносин у Головному управлінні Держгеокадастру в Тернопільській області, отримано доступ до відомостей Державного земельного кадастру.

З 29.09.2021 р. адміністратори сектору дозвільних процедур мають можливість надавати швидкі послуги у формі витягів з Державного земельного кадастру. Адміністраторами ЦНАПу активно підтримується ініціатива Міністерства цифрової трансформації України стосовно підвищення рівня знань. ЦНАП у місті Тернополі та всіх його адміністраторів зареєстровано на Платформі Центрів Дія, вони проходять навчання і отримують відповідні сертифікати Міністерства цифрової трансформації України. Станом на 19.11.2021 р. за результатами навчального процесу отримано 89 сертифікатів.

Відповідно до положень Постанови КМУ від 11.08.2021 р. № 864 «Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг» ЦНАП у місті Тернополі підключено до системи з моніторингу якості надання адміністративних послуг Міністерства цифрової трансформації України. З цією метою назви адміністративних послуг було приведено у відповідність до назв, визначених на Гіді з надання державних послуг. Усім послугам присвоєні відповідні цифрові ідентифікатори.

З метою забезпечення можливості отримання якісних адміністративних послуг мешканцями населених пунктів, які приєдналися до Тернопільської міської ТГ, адміністраторами віддалених робочих місць і старостами в рамках Проекту «Сприяння належному врядуванню в місцевих громадах як складової реформи децентралізації» пройдено навчання у форматі онлайн-вебінарів, метою яких було обговорення проблемних питань, зокрема, у роботі з системою «Соціальна громада». Інформаційна система «Соціальна громада» – це клієнт-серверний WEB-додаток, який розроблено з метою наближення адміністративних послуг соціального характеру до мешканців територіальної громади.

Запроваджено електронний кабінет користувача на сайті ЦНАПу та онлайн-консультації для суб'єктів звернень.

Перспективними рішеннями для забезпечення економічного розвитку є розширення спектру послуг Центру надання адміністративних послуг для СПД, надання найбільш популярних адміністративних послуг в електронному форматі, запровадження електронних журналів реєстрації та обліку адміністративних справ, надання можливості суб'єктам звернення відстежувати результати розгляду свого звернення на інформаційному порталі, створення віддалених робочих місць.

Список використаних джерел:

1. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 795-802. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802. (дата звернення: 20.09.2022)
2. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130-137.
3. Статут Тернопільської міської територіальної громади. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/normative-documents/statut-gromadi-mista-ternopolya/> (дата звернення: 09.09.2022)
4. Створення центрів надання адміністративних послуг в ОТГ. Збірник методичних матеріалів Програми ЄС «U-LEAD Компонент 2: (початкова фаза)». URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/27/Stvorenniya_CNAP_v_OTG_verseiya_19.06.2017.pdf (дата звернення: 20.09.2022)

Сидор Тарас Ігорович

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Однією з важливих реформ у сфері функціонування бюджетної системи України є реформа бюджетної децентралізації, яка передбачає забезпечення перерозподілу дохідних джерел, повноважень між окремими рівнями влади та максимально ефективного фінансування соціальної сфери та проєктів розвитку підвідомчих територій.

Основна мета реформи бюджетної децентралізації передбачає ефективне використання бюджетних коштів та створення належних умов для фінансового забезпечення виконання місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування своїх повноважень в частині формування фінансово спроможних територіальних громад, які здатні забезпечити надання якісних публічних послуг своїм мешканцям. Досягнення зазначеної мети передбачає виконання ключових завдань, а саме: формування збалансованих бюджетів місцевого рівня; забезпечення зростання власних фінансових ресурсів територій базового рівня; чіткий розподіл повноважень відповідно до принципу субсидіарності; ефективність у використанні коштів громад та стимулювання їх сталого розвитку.

Активне використання бюджетної децентралізації ряду розвинутих країн світу вказує на його позитивний досвід, тобто «...зміни, які зміцнюють підґрунтя для стійкого зростання в довгостроковій перспективі» [2, с. 6]. Проте, поглиблення процесів бюджетної децентралізації не позбавлене ряду недоліків, суперечностей та ризиків розвитку як країни в цілому, так і окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Відтак, дослідження питання виникнення потенційних ризиків бюджетної децентралізації територіальних громад, способів і механізмів їх мінімізації та усунення є актуальним і своєчасним.

В Україні процес активної бюджетної децентралізації розпочався у 2014 році. За 8 років реалізації процедур бюджетної децентралізації в Україні відбулося ряд зрушень в площині формування територіальних громад, їх фінансового забезпечення, реалізації повноважень. Успішні територіальні громади вже демонструють значні результати реформ в частині оптимізації бюджетних видатків, покращенні соціальної і транспортної інфраструктури, наданні адміністративних послуг.

Однак, ці реформи не позбавлені ризиків. Ризик передбачає «...поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій, а децентралізація (як джерело/умова виникнення ризику) обумовлює й низку негативних наслідків (які носять ймовірнісний характер) для формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад, а відтак і їх розвитку загалом» [1].

Розглянемо детальніше можливі ризики децентралізації для територіальних громад.

1. Значним ризиком бюджетної децентралізації є домінування локальних інтересів над загальнодержавними. Можливість такого ризику пов'язана із отриманням територіальними громадами значних фіскальних інструментів у вигляді ПДФО, акцизного податку з паливо-паливних матеріалів, реалізованих на території громади, що зменшує надходження до державного бюджету, а відтак, сприяє зменшенню виплат малозабезпеченим, інвалідам, соціально незахищеним верствам населення тощо. Отримання права самостійно встановлювати місцеві податки, зручна, насамперед, громадам з високим обсягом фінансових ресурсів, а це передбачає можливості надавати більш якісні суспільні послуги громадянам «багатих територій». Інакше кажучи, «...поглиблення бюджетної децентралізації здатне послаблювати можливості держави ефективно перерозподіляти доходи і багатство» [2]. Внаслідок поширення диференціації в розвитку територій, а тому вирівнювання бюджетної забезпеченості держави стосовно територій стане неефективною.

2. Ще одним ризиком бюджетної децентралізації може стати мінімізація ефективності фінансового контролю органів державної влади за проведенням процедур бюджетного процесу на місцевому рівні. Виникнення цього ризику лежить в площині послаблення процесів реалізації фінансового контролю зі сторони держави за формуванням, раціональним і ефективним використанням коштів місцевих бюджетів внаслідок поглиблення реформи бюджетної децентралізації. Зважаючи на те, бюджетний контроль є вагомим елементом управління місцевими фінансами, за його результатами можна визначити ефективність роботи місцевого самоврядування та їх спроможністю надавати якісні суспільні послуги своєчасно і у повному обсязі.

3. Досить часто ризиком бюджетної децентралізації називають ефект «м'яких бюджетних обмежень» [4] та надмірну орієнтацію видатків місцевих бюджетів на поточне споживання. Такий ризик пов'язаний здебільшого із низькою компетенцією кадрового потенціалу малих територіальних громад у сфері управління місцевими фінансами, а відтак постійно очікують допомоги «зверху». Особливо яскраво можливість виникнення даного ризику проявляється у випадку стійкої залежності дохідної частини місцевих бюджетів від трансфертних платежів з державного бюджету. Крім того, органи місцевої влади у випадку зростання фіскального потенціалу території не несуть відповідальності перед мешканцями громади щодо зростання якості надання послуг.

4. При формуванні територіальних громад може мати місце політизація даного процесу, а не основні критерії щодо формування спроможних громад, що також є ризиком бюджетної децентралізації. Зважаючи на те, що бюджетна децентралізація призводить до змін у структурі дохідної частини місцевих бюджетів та перерозподілу функціональних обов'язків місцевого самоврядування в площині область-район-громада, «...загострюється конкуренція політичних еліт за інституційні та фінансові повноваження» [3].

Такий підхід створює ризик підготовки якісних перспективних планів об'єднання громад, адже врахування індикаторів спроможності територіальних громад має другорядне значення.

5. Соціальні ризики пов'язані із виникненням ситуації, при якій інтереси громад не враховуються, що може нести загрози їх соціальному добробуту, а відтак і наступному розвитку новостворених громад. До цієї групи ризиків експерти часто відносять освітні ризики (закриття малокомплектних шкіл, скорочення педагогічного персоналу та інше).

6. Корупційні дії в діяльності органів місцевого самоврядування є наступним ризиком бюджетної децентралізації. В Україні цей ризик обумовлений, насамперед, недоліками у сфері реалізації земельної реформи та можливістю перенесення закупівель на рівень місцевої влади. Такі земельні проблеми активізувалися з 2018 року, тобто у період передачі територіальним громадам земель сільськогосподарського призначення за межами їх населених пунктів. Зважаючи на те, що плата за землю суттєво наповнює бюджети територіальних громад власними фінансовими ресурсами, боротьба за земельні ділянки тільки посилюється. Відтак, необхідно законодавчо впровадити дану процедуру передачі земель за межами населених пунктів з метою уникнення ризиків децентралізації.

7. Кадровий або управлінський ризик також має місце у процесах децентралізації, адже децентралізація передбачає передачу не лише різного роду ресурсів, але й повноважень. Відтак, для забезпечення якісного і ефективного виконання цих повноважень потрібно сформувати високопрофесійний кадровий склад. Низький рівень кваліфікації управлінського апарату місцевого самоврядування може звести нанівець потенціал бюджетної децентралізації. До цього виду ризику також можна віднести дублювання повноважень та зростання дисбалансів у форматі «ресурси-повноваження», коли повноваження місцевому самоврядуванню делегуються, а фінансові ресурси під ці повноваження не надаються.

8. Посилення диференціації фінансово-економічного потенціалу територій – наступний ризик бюджетної децентралізації, зміст якого зводиться до проблем різного характеру. Насамперед, це формування територіальних громад за принципом територіальної віддаленості, а не фінансової спроможності щодо ефективного функціонування.

Таким чином, в процесі формування фінансово спроможних територіальних громад можуть виникати різного роду бюджетні ризики, які є взаємопов'язаними, а тому є необхідність їх комплексного розгляду, щоб заздалегідь передбачити їх наслідки та вжити заходів з їх нівелювання або мінімізації. З метою мінімізації ризиків викликаних бюджетною децентралізацією необхідно провести ряд заходів, зокрема: в частині впорядкування положень нормативно-правової бази (для прикладу, спрощення процедури затвердження перспективних планів з формування територій громад, врегулювання сплати ПДФО і ін.); посилення контрольних заходів за діяльністю місцевого самоврядування, що сприятиме запровадженню механізму

моніторингу планування і виконання місцевих бюджетів територіальних громад; підвищення прозорості бюджетних процедур в межах бюджетного процесу на місцевому рівні та широке залучення громадськості до управління цим процесом, сприяння комунікацій місцевого самоврядування і мешканців громад, що нівелюватиме можливість виникнення корупційних.

Список використаних джерел:

1. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/ochikuvani-riziki-u-procesi-decentralizacii-vladi-v-ukraini-analitichna> (дата звернення: 29.10.2022)
2. Ризики формування та функціонування об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону: науково-аналітична доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів: ІРД НАНУ, 2020. 63 с.
3. Сидор І. П. Бюджетні ризики в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави. *Другі наукові читання пам'яті С. І. Юрія* / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко (м. Тернопіль, 28 лист. 2016 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 119-123. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13144/1/%D0%A1%D0> (дата звернення: 20.10.2022)
4. Weingast B., Shepsle K., Johnsen C. The political economy of costs and benefits: a neoclassical approach to distributive politics. *Journal of Political Economy*. 1981. Vol. 89 (4). P. 642-664.

Сідляр Вікторія Володимирівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

РОЗШИРЕННЯ БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПОДАТКОВИХ ЗМІН

За умови повноцінного функціонування економіки основою дохідної частини бюджету є податкові надходження. Сьогодні в Україні забезпечити надходження податків до бюджетів вкрай важко, оскільки в умовах війни економіка зазнає руйнації, а база оподаткування стрімко скорочується.

Як відомо, об'єктом оподаткування може виступати прибуток, дохід, приріст капіталу, заробітна плата, власність, споживання товарів та послуг, міжнародна торгівля і транзакції тощо. Оскільки внески на соціальне страхування мають характер обов'язкових платежів, то їх, як правило, також враховують при визначенні загального рівня податкового навантаження попри те, що вони мають чітке цільове призначення.

База оподаткування визначається як загальна вартість активів, майна, доходу тощо, на які нараховується податок [1, 2].

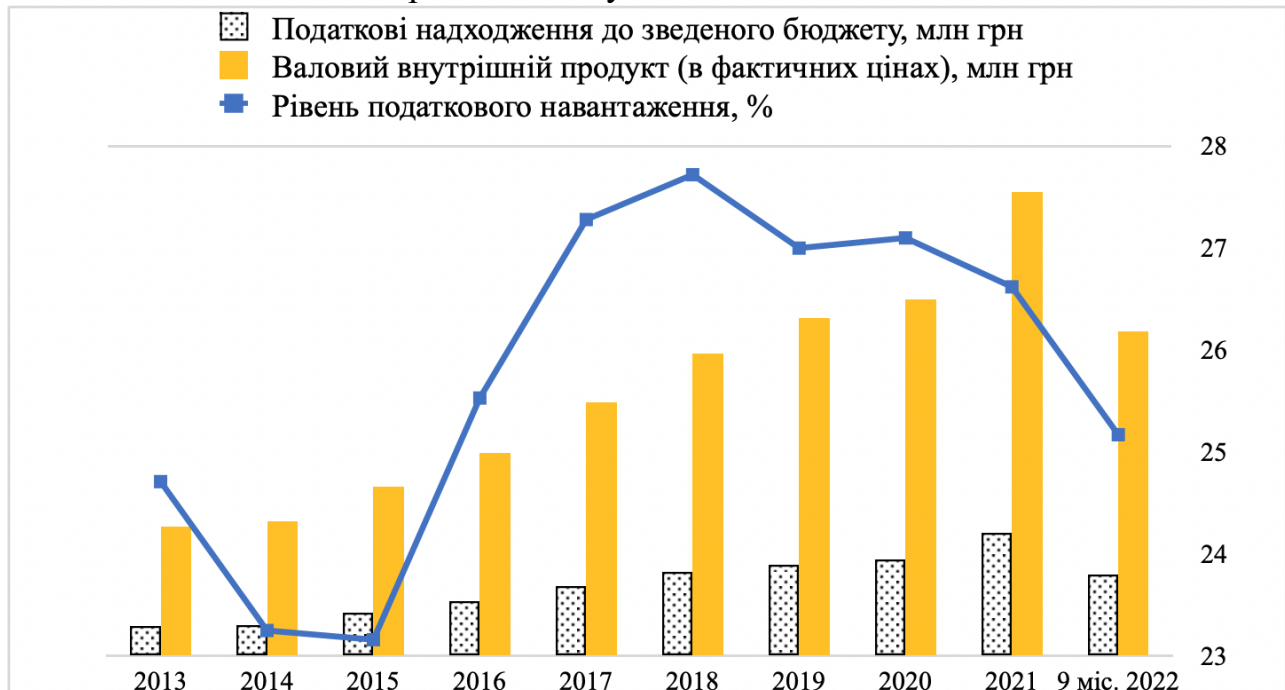
Податковим кодексом України (ст. 23) визначено, що «база оподаткування – це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання. База оподаткування і порядок її визначення встановлюються ... для кожного податку окремо» [3].

На розширення чи звуження бази оподаткування головним чином впливають стан економіки країни, рівень тіньового сектору, сукупне податкове навантаження, рівень ставок податків тощо. Натомість ступінь залучення бази оподаткування залежить більшою мірою від суб'єктивних факторів, як-от: особливості вимог до реєстрації платником податку, обсяг платників, податкові пільги тощо.

Згідно з теорією економіки пропозиції, високий рівень оподаткування негативно впливає на підприємницьку активність та інвестиційну діяльність, гальмує оновлення та розширення виробництва, що своєю чергою, призводить до скорочення податкової бази. Натомість зниження ставок оподаткування призводить до збільшення доходів, зростання заощаджень та нагромадження капіталу в суб'єктів господарювання, а в кінцевому підсумку – до росту національного виробництва й доходу, а відтак – податкових надходжень в бюджет. В різні періоди базові принципи теорії пропозиції були основою податкової політики урядів США, Великобританії та інших країн.

Розрахувавши рівень податкового навантаження в Україні за десять останніх років (шляхом ділення податкових надходжень зведеного бюджету до ВВП), спостерігаємо тенденцію до зростання даного показника впродовж 2016 – 2018 років (рис. 1). Так, у 2015 р. податкове навантаження було найменшим за

весь період й становило близько 23%, у 2016 р. цей показник зріс до 25,5%, у 2017 р. – до 27,3%. Надалі значних змін у співвідношенні податкових надходжень до ВВП в Україні не відбувалося.

**Рис. 1. Динаміка податкового навантаження в Україні
за період 2013 – 9 міс. 2022 рр.**

Джерело: складено автором на основі [4, 5, 6].

Примітка. Показник за 9 місяців 2022 року орієнтовний, розрахований на основі попередніх оцінок Міністерства економіки України та оперативних даних щодо податкових надходжень.

Зауважимо, що з початку 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення РФ та ведення бойових дій, українська економіка зазнала значних втрат. Зокрема, за попередніми даними Міністерство економіки оцінило зниження ВВП за три квартали на рівні 30%. На основі цього нами розраховано орієнтовний показник податкового навантаження, що сягає близько 25%.

Якщо порівнювати рівень податкового навантаження в Україні з іншими країнами, то він нижчий ніж у багатьох країнах з ринковою економікою, зокрема, США, Канаді, Великобританії та країнах ЄС.

Так, у 2021 році податкові надходження (включно з соціальними внесками) становили 41,7% ВВП у Європейському Союзі та 42,2% ВВП у єврозоні. Порівняно з 2020 роком зростання коефіцієнта спостерігається як для ЄС, так і для єврозони [7]. Однак, треба зауважити суттєву різницю між країнами-членами Європейського Союзу. Співвідношення податкових надходжень до ВВП у 2021 році було найвищим у Данії (48,8%), Франції (47,0%) і Бельгії (46,0%), за якими йдуть Австрія (43,7%), Італія (43,6%), Швеція (43,5%) і Фінляндія (43,1%); найменші значення показника були зафіксовані в Ірландії (21,9%), Румунії (27,3%), Болгарії (30,7%), Латвії (30,8%), Мальті (31,2%) і Литві (32,6%), а також Швейцарії (28,0%) [7].

Поширеною є помилкова думка, що розширення бази оподаткування відбувається внаслідок підвищення податків. Натомість розширення бази оподаткування це розширення обсягу економічної діяльності, що підлягає оподаткуванню, зазвичай шляхом скасування звільнень, виключень та інших преференцій. Вузька податкова база не є нейтральною, надає перевагу окремим товарам, суб'єктам господарювання чи галузям над іншими, і може підірвати стабільність доходів. Тому важливим є науково обґрунтований підхід при встановленні податкових преференцій.

Іншим шляхом розширення податкової бази є залучення до оподаткування неформального/тіньового сектора економіки. Цей компонент існує як у сегменті праці, так і в сегменті підприємств (нелегальна робоча сила та неформальний бізнес). Доречно зазначити, що представники нелегальної економіки – це суб'єкти господарювання, які не зареєстровані як платники податків, але отримують дохід від виробництва легальних товарів і послуг. Вони мають доступ до того ж ринку, що й платники податків. Роль нелегального бізнесу в економіках, що розвиваються, оцінюється у розмірі 40-60% ВВП [8].

За попередніми оцінками Міністерства економіки України у 2021 р. рівень тіньової економіки становив 32% офіційного ВВП, що на 2% більше ніж показник 2020 р. (рис. 2).

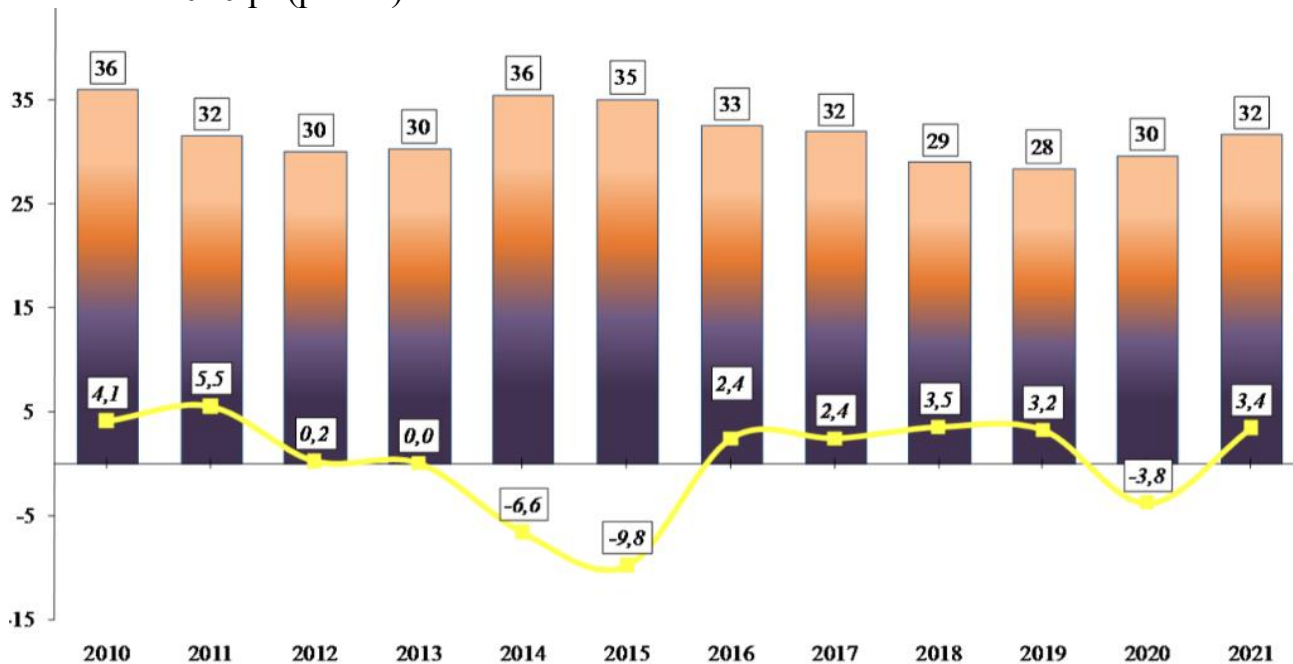

Рис. 2. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року) [9].

Мінекономіки пояснює збільшення рівня тіньової економіки стрімким зростанням світових цін на сировину (енергоносії та сільськогосподарську продукцію), що спонукало бізнес мінімізувати ризики втрати обмежених ресурсів в умовах збільшення витрат виробництва. Водночас карантинні

обмеження, хоч і стримували розвиток й темпи відновлення економіки, втім, вже не створювали суттєвих перешкод, оскільки у 2021 році бізнес вже адаптувався до реалій коронавірусних обмежень, налагодив збут і логістику за допомогою цифрових технологій [9].

Для детінізації економіки в Україні необхідно подолати системні чинники, основними серед яких є:

- низький рівень захисту прав власності (у рейтингу Індексу економічної свободи 2022 (Economic Freedom Index) Україна має оцінку 39,7 бала зі 100 можливих, за якою рівень захисту прав власності визначається як неефективний);
- недостатній рівень захисту інтелектуальної власності (зокрема, згідно з Міжнародним індексом прав власності 2022 (International Property Rights Index) позиція України за рівнем піратства у сфері авторського права – 89 місце серед 129 країн);
- низькі рівні ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів;
- недосконалість судової системи країни, що сприйнятлива до політичного тиску (у рейтингу Індексу економічної свободи 2022 (Economic Freedom Index) – 31,4 бала зі 100 можливих);
- високий рівень корупції в країні (122 місце серед 180 країн, які увійшли до рейтингу Індекс сприйняття корупції 2021);
- наявність територій, непідконтрольних уряду України, що утворились у ході війни росії проти України, та зростання контрабанди [9].

У 2022 році спричинене війною падіння економіки України вимагало від уряду прийняття безпрецедентних рішень, що, зокрема, стосувалися адміністрування ПДВ, єдиного податку, кардинальних змін у митному оподаткуванні тощо. Обґрунтовану оцінку таких змін можна буде сформулювати пізніше, коли повною мірою реалізуються їх соціально-економічні ефекти. Зараз зауважимо, що всі заплановані реформи у податковій та митній сферах зазнали значних коригувань і, якщо й впроваджуються, то з вагомими обмеженнями й значно повільнішими темпами. Тому сьогодні надскладним, але вкрай важливим завданням для уряду України є пошук потенційних можливостей розширення бази оподаткування.

Як відомо, забезпечення податкових надходжень до скарбниці держави покладається на митні та податкові органи, роль яких в акумулюванні платежів до бюджету за результатами останніх років майже паритетна. Роль митних платежів у доходах бюджету суттєва внаслідок імпортозалежності економіки країни, тому важливо сьогодні підвищити ефективність митного контролю, в основі якого покладено ризикоорієнтовані технології, а також забезпечити дієві заходи боротьби з митними правопорушеннями й контрабандою.

Щодо внутрішніх податків, то, на наше глибоке переконання, збільшення податкового тиску на бізнес та громадян з середнім й низьким рівнем достатку ще більше ускладнить проблему забезпечення бюджетних надходжень, відігнавши платників податків у тінь. Прийнятнішим варіантом є пошуки резервів розширення бази оподаткування, що дозволить обкладати раніше не

залучених суб'єктів господарювання, об'єктів оподаткування або їх частину, а також громадян з високим рівнем доходу.

Погоджуємось з думкою українських науковців, що в умовах воєнного стану для забезпечення формування фіскального простору, а відповідно й для розширення бази оподаткування, потрібно збільшувати ставки майнових податків (зокрема, для платників, у власності яких більше одного об'єкта житлової чи нежитлової нерухомості, чи майно високої вартості), податків на високі доходи фізичних осіб (що перевищують 20-кратний розмір мінімальної місячної заробітної плати), рентної плати тощо [10].

Окрім того, важливо забезпечити впровадження заходів, передбачених Стратегічним планом розвитку ДПС України на 2022-2024 рр. щодо удосконалення діяльності податкової служби, що сприятиме підвищенню її транспарентності, технологічності та ефективності.

Список використаних джерел:

1. Tax base. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tax-base>
2. What Is a Tax Base? Definition, Formula, and Examples. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/taxbase.asp>
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
4. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2013-2021 роки. *Державна казначейська служба України*. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
5. ВВП. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
6. Падіння ВВП України за 9 місяців 2022 року оцінюється на рівні 30%. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4725f89d-00a3-4d63-941e-4dac3018ab07&title=PadinniaVvpUkrainiZa9-Misiatsiv2022-RokuOtsiniutsiaNaRivni30->
7. Tax revenue statistics. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics#General_overview
8. Schneider. Getting beyond the Training vs. Work Experience Debate: The Role of Labour Markets, Social Capital, Cultural Capital, and Community Resources in Long-Term Poverty. *Journal of Women, Politics and Policy*. 2005. Vol. 27, P. 41-53. DOI: https://doi.org/10.1300/J501v27n03_04
9. Тіньова економіка. Загальні тенденції 2021: аналітична записка. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
10. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–27. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.20

Сохацька Олена Миколаївна

д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних
економічних відносин, ЗУНУ, м. Тернопіль

Шухманн Вадим Александрович

студент гр. МЕНМ-41, ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ БІРЖОВИХ РИНКІВ КРИПТОВАЛЮТ ЯК ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Цифровізація як глобальний тренд розвитку світової економіки суттєво вплинула на всі сегменти світового фінансового ринку. Такі технології Четвертої промислової революції, як доповнена реальність, штучний інтелект, обробка значних масивів даних за частки секунди, одними із перших почали впроваджувати біржі. У ХХІ столітті вони перетворилися на глобальні холдинги, на яких у режимі реального часу формуються ціни на основні активи та здійснюється їх прогноз на перспективу. Саме цей факт дозволяв учасникам ринків страхувати цінові та курсові ризики за допомогою біржових ф'ючерсів, опціонів, свопів та їх гібридних та синтетичних комбінацій.

Поряд із зростанням обсягів біржової торгівлі та розширенням асортименту товарів і фінансових інструментів поза біржами близько 13 років тому у середовищі ІТ на основі технології блокчейн було створено цифрову валюту, що отримала назву bitcoin. Одиниця криптовалюти – це код, який народжується в результаті складних комп'ютерних математичних обчислень.

З початку свого існування bitcoin як цифрова монета була невідомою широкому загалу. Однак уже у 2009 році були здійснені спроби перших обмінів виключно в тестовому режимі і без конкретної ринкової вартості. Першою визнаною транзакцією між двома людьми вважається обмін, що відбувся 12 січня 2009 року між Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto) та Хелом Фінні (Hal Finn).

З часом до екосистеми блокчейн долучилися програмісти, математики, криптографи та інші, хто зацікавився цією децентралізованою платіжною системою. Дата 5 жовтня 2009 року вважається зародженням криптовалютного ринку, саме тоді 1309,03 BTC (так почали позначати bitcoin) було продано за \$1USD. Саме тоді було створено систему переказу грошей без банків та інших посередників. Однак створені платформи для торгівлі біткоїном та іншими криптовалютами, що почали з'являтися на цьому ринку, майже одразу почали називати біржами, хоча багатьох біржових функцій ці платформи не виконують досі. Зокрема на традиційних біржах неможливі крадіжки активів, якими уже «прославилися» криптовалютні біржі Bitfinex, Binance, Coincheck.

Криптовалютна біржа – це торговельний майданчик на якому будь-яка особа може купувати і продавати цифрові валюти в режимі онлайн, маючи можливість зберігати монети в гаманцях і отримувати винагороди за стейкінг.

Найпопулярнішою на пострадянському просторі та в Україні є Binance.com. Цей майданчик займає перше місце в світі за обсягом торгівлі і підтримує перекази в гривнях з банківських карт Visa / MasterCard.

Розглянемо можливості, які надають криптовалютні біржі своїм користувачам:

1. Купувати та продавати криптовалюту в режимі онлайн або за допомогою мобільного додатку, що відкриває доступ до криптовалютних ринків з будь-якого місця.

2. Більшість криптовалютних бірж пропонують ряд цифрових валют і токенів, надаючи численні варіанти для інвесторів, які хочуть створити диверсифікований портфель цифрових активів.

3. Провідні криптобіржі, зазвичай, зберігають кошти користувачів у холодному гаманці, щоб гарантувати безпеку активів.

4. Найбільші криптовалютні біржі дотримуються правил «Знай свого клієнта» та забезпечують контроль за відмиванням грошей (KYC/AML), а також дотриманням фінансових правил. Таким чином, користувачі можуть бути впевнені, що вони не мають справу з шахрайською компанією чи зловмисниками на цьому ринку.

Криптовалютні біржі поділяються на централізовані (CEX) та децентралізовані (DEX). Централізовані криптовалютні біржі діють за принципом посередництва між покупцем і продавцем. Основним джерелом доходу таких бірж є стягнення комісій за транзакції. Централізовані криптовалютні біржі схожі на фондові, але призначені для купівлі-продажу цифрових активів.

Трейдери та інвестори можуть купувати чи продавати криптовалюту у будь-який зручний момент за бажаною ціною: для цього на спотовому (по аналогії з фіатними валютами) ринку діють лімітні та ринкові ордери на купівлю чи продаж активу. За ринковим ордером учасник може купити чи продати криптовалюту в момент здійснення замовлення за поточною ціною, а за лімітним ордером трейдери самі визначають бажану ціну, за якою їм вигідно купувати чи продавати.

CEX працюють за допомогою системи книги ордерів. Це означає, що ордери на купівлю та продаж перераховуються та сортуються за передбачуваною ціною купівлі чи продажу. За допомогою механізму зіставлення біржі відбувається процес зведення покупців і продавців на основі найкращої доступної ціни з урахуванням бажаного обсягу заявки. Отже, ціна криптовалюти залежатиме від попиту та пропозиції цього активу у відношенні до фіатних грошей чи інших криптовалют [3].

CEX вирішують, якими цифровими активами вони дозволять торгувати, що гарантує безпеку трейдерів та інвесторів, оскільки перед лістингом та в процесі торгівлі криптовалютою на ринку біржі відслідковують актив, тому недобросовісні цифрові активи можуть бути виключені чи недопущені до торгів на централізованій криптовалютній біржі.

Децентралізована криптовалютна біржа (DEX) – це принципово інший тип біржі, який дозволяє здійснювати однорангові транзакції безпосередньо з вашого цифрового гаманця без посередника. Прикладами найвідоміших децентралізованих криптовалютних бірж є Uniswap, PancakeSwap, dYdX і Kyber.

В основу функціонування децентралізованих бірж покладені smart-контракти, самостійно утворені фрагменти коду в блокчейні. Такі контракти забезпечують більшу конфіденційність учасників торгової операції і менший термін транзакційних витрат, ніж централізована криптовалютна біржа [2].

З іншого боку, незважаючи на те, що функціонування smart-контрактів ґрунтується на певних правилах, відсутність третьої сторони-посередника означає, що трейдер чи інвестор працює сам по собі, тому децентралізовані біржі призначені для досвідчених користувачів.

Примітно, що децентралізовані біржі (DEX) набули широкого поширення завдяки винаходу моделі пулів ліквідності, а не завдяки DEX на ордербуках. Децентралізовані мережі отримують переваги і можуть перемогти в третій ері Інтернет з тієї ж причини, з якої перемогли в першій: завоювавши довіру підприємців і розробників. Наочний приклад цього – конкуренція між Wikipedia і її централізованим аналогом Encarta [4].

Близько 99% криптовалютних транзакцій здійснюються централізованими біржами, що свідчить про те, що на них припадає більша частина обсягу торгів. Через брак обсягів децентралізованим біржам часто не вистачає ліквідності і може бути важко знайти покупців та продавців, коли обсяги торгів невеликі.

Питання про те, хто переможе в наступній ері Інтернет – централізовані або децентралізовані системи, зводиться до того, хто зможе створити найбільш прості умови та корисні сервіси, що підвищить доступ до нових фінансових послуг. Значною мірою це також залежатиме від того, на чиєму боці будуть найбільш кваліфіковані розробники і підприємці.

У централізованих платформ є багато переваг, великі фінансові резерви, бази користувачів, інфраструктура. Тоді як децентралізовані криптомережі більш привабливі для розробників і підприємців завдяки своїй нейтральності та децентралізації. Довіра до них може призвести до мобілізації набагато більших ресурсів, ніж є у централізованих конкурентів і вони зможуть розвиватися набагато швидше [1].

Виходячи з вищезазначеного, слід констатувати, що децентралізовані та централізовані системи необхідно завжди розглядати в динаміці. Централізовані системи, зазвичай, мають переваги на початкових етапах, але темпи покращення залежать від роботи співробітників і залучення належного фінансування. Разом з тим, децентралізовані системи важче розвиваються на початкових стадіях, але при сприятливих умовах можуть рости експоненціально, залучаючи нових учасників і розробників. Все це справедливо і для крипто валютних бірж.

Список використаних джерел:

1. Brodovska I., Smereka S., Schuchmann V. Blockchain as an established trend in the development of information technologies: cases of defi and nft cryptocurrencies. *Theory, practice and science: The XXIII International Science Conference* (April 27–30, 2021, Tokyo, Japan). Tokyo, 2021. 493 p.
2. Crypto Market Psychology: How to Trade Rationally: веб-сайт. URL: <https://academy.shrimpy.io/post/crypto-market-psychology-how-to-trade-rationally>.
3. Cryptocurrency Exchanges: веб-сайт. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/other/cryptocurrency-exchanges/>
4. Panasyuk V., Brechko O., Buchynska T. DeFi experiment as form of a cryptocurrencies market transformation and in-depth decentralization. *Digital economy trends: global challenges, strategy and technologies*. Monograph. 2021. 66-75 pp.

Сохацький Олександр Юрійович

к.е.н., старший викладач кафедри
міжнародних економічних відносин, ЗУНУ, м. Тернопіль

Казьмерчук Вікторія Віталіївна

студентка гр. МЕВМАм-11, ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина,
ЗУНУ, м. Тернопіль

ГЕОПОЛІТИКА: ТОЧКА БІФУРКАЦІЇ НА ШЛЯХУ ДО НОВОГО СВІТОУСТРОЮ

Геополітика за час свого існування зазнала багато змін. З кожним новим етапом політично-економічних, соціально-культурних та технологічних змін вона по-новому ділила світ та його гравців. Світова геополітика сьогодні знаходиться у точці біфуркації на шляху до нового світоустрою. Сполучені Штати Америки, які традиційно виконували роль захисника геополітичного порядку, останні роки були більше зосереджені на питаннях внутрішньої політики. Такий підхід американського уряду зумовив зростання геополітичних ризиків, особливо після їх виходу із Афганістану. Росія та Китай до широмасштабної війни росії проти України створювали відчутну конкуренцію США за роль глобальних лідерів.

На фоні цих подій ще гостріше відчувалася неефективність таких організацій як ООН, ОБСЄ, які донедавна вважалися еталонними інституціями у боротьбі з незаконними діями одних держав стосовно до інших. Однак, багаторічна лояльна політика цих інституцій щодо росії, несприйняття її як загрози, а також швидка зміна уваги держав – членів Ради безпеки до внутрішніх інтересів, сприяла формуванню у керівництва російської федерації почуття безкарності. Невиразна реакція світу на війну 2008 року у Грузії та 2014 року в Україні створила передумови для реалізації її імперських амбіцій щодо відновлення росії як СРСР 2.0 у 2022 році.

Російсько-українська війна сьогодні уже не є суто територіальним питанням, вона стосується системи цінностей, які людство надбало після Другої світової війни. Ще на початку незалежності у Конституції України було закріплено її статус як без'ядерної та нейтральної позаблокової країни. Однак, затвердження такого статусу було помилковим через відсутність економічної стабільності та багатьох проблем в сфері державної діяльності.

Сьогодні стало зрозуміло, що дотримання «чистого нейтралітету» є неможливим, а такий статус разом з політичною і економічною нестабільністю, та залежність цих сфер від росії, зробив Україну вразливою у питанні національних інтересів та безпеки. Більше того, тенденція співпраці та торгівлі з росією не змінилась навіть після подій 2014 року. До прикладу, за 2021 рік товарообіг між країнами зріс на 38%, а український експорт сягнув 3,4 млрд дол., що більше на 3 млрд дол. аніж імпорту [1]. Все це відбувалося на тлі восьмирічної боротьби за повернення українських територій, які весь світ визнає незаконно анексованими росією. Ще одним із суттєвих викликів є майже

повна залежність від імпортованих енергоносіїв. Тому Україна повинна назавжди виокремити для себе стратегічних партнерів, які змогли б поважати її незалежність та територіальну цілісність, і співпраця з якими, дозволила б нам зайняти чинне місце серед великих та потужних держав.

Ще з 2004 року події «Помаранчевої революції» перебували у полі інтересів російської політичної спільноти. Особливий інтерес складала тема зміни вектору української геополітики у бік Заходу, тобто ЄС та США. Тривожність російського імперіалізму швидко сягнула свого піку, адже разом із зміною зовнішньої політики України зростала пропаганда недовіри російської «політики» до Заходу. Тому Україна і стала «шахівницею» на глобальному геополітичному полі, адже вона, як держава, є останньою в політиці відродження великого союзу народів, включаючи і колишні країни СНД, які де-юре є незалежними, однак, де-факто, навіть і не припиняли бути залежними від російської федерації.

Україна в світовому геополітичному вимірі відіграє ключову роль. Це зумовлено її розташуванням на карті світу. Україна знаходиться на межі трьох геополітичних масивів – Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського. Таке розташування є досить вигідним, за умов нормального співробітництва між державами, які утворились після Другої світової війни. Україна – транзитна держава, вона займає також вигідну позицію щодо імпорту та експорту товарів.

Відтак, Україна в геополітичному вимірі повинна класифікуватись як держава, яка має тісні економічні та політичні зв'язки з багатьма країнами європейського, азійського й ісламського світів. Однак, враховуючи багатовікові «традиції» сусіда – росії, яка намагається перетворити Україну з «центру Європи» на свою маріонетку та плацдарм для нової «холодної війни», яка характеризується особливим хворобливим загостренням. Зважаючи на дані фактори, Україна опинилась в умовах повномасштабної війни з росією.

Навіть попри те, що дії минулого керівництва призвели до негативних наслідків, повномасштабне вторгнення поміняло ставлення світового співтовариства до України. На захист своєї Батьківщини стало понад мільйон українців. Україна є ключовим індикатором того, куди рухатиметься вектор її міжнародної діяльності, і як на це реагуватимуть європейські сили. Події в Україні є такими, що повинні дати європейській спільноті ясність про те, що росія не є державою, якій слід довіряти і вести з нею економічну співпрацю.

Ми повинні нагадати ЄС та НАТО про основні їхні місії. Слід також зазначити те, що політика світу повинна бути категоричною, адже через дії росії страждають треті країни. Санкції, які накладаються на росію, негативно відбиваються на країнах, чиї економіки глибоко інтегровані в економічну систему росії. Різке скорочення прогнозованого врожаю зерна з українських полів викликають занепокоєння щодо продовольчої безпеки у світі, зважаючи на блокування українських портів та небезпеку сільськогосподарських робіт у майбутньому, або й повну непридатність угідь для вирощення пшениці.

Геополітичний вимір XXI століття є абсолютно новим. Росія, яка безпідставно вважала себе головною на карті світу, зараз є об'єктом гострих

дискусій щодо її подальшого мирного співіснування з іншими державами. Аналіз минулого не дав нам чіткості та радикальності у своїх діях. Лише базуючись на подіях, які відбуваються тут і зараз ми можемо робити припущення про те, яким буде геополітичний вимір майбутнього, адже війна триває, і будь які кроки, чи то росії, чи то заходу, можуть стати вирішальними. Новий геополітичний порядок буде залежати від того чи дадуть змогу світові політики виграти війну на користь України, а також скільки ще буде тривати ядерний та енергетичний шантаж росії. Якщо дивитись на цю проблему у глобальному вимірі, стає зрозуміло що від фіналу цієї війни залежить не тільки питання української незалежності, але й незалежність інших країн, яким не пощастило межувати з росією.

Незважаючи навіть на ядерний ризик, міжнародні економічні відносини продовжують виконувати свою головну функцію. Курс на європейську інтеграцію залишається основним пріоритетом України в її новому геополітичному існуванні. Однак залишається відкритим питання, якою буде Європа та США після результатів української боротьби? Як трансформуються цінності суспільства, та які держави стануть на чолі «нового світу» – ці, та безліч інших питань потребують ретельних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Чому росте торгівля України з Росією в час війни і збільшується імпорт з Росії? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rosiya-economika-eksport-import-nebezpeky/31708814.html>

Титор Володимир Йосипович

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Кекіш Ігор Петрович

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

РЕЖИМ СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ (NCTS) УКРАЇНА – ЄС: ЗАХОДИ ПО ВПРОВАДЖЕННЮ В УКРАЇНІ

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію з ЄС) [1], що набула чинності з 1 вересня 2017 року, зокрема статтею 84, передбачено поступове наближення митного законодавства України до норм законодавства ЄС.

Згідно з Додатком XV до Угоди про асоціацію з ЄС, Україна, серед іншого, повинна впровадити у національне законодавство положення Конвенції Про процедуру спільного транзиту [2] від 20 травня 1987 року. Режим Спільного транзиту (NCTS) Україна – ЄС тема нова, впровадженням займається Держмитслужба спільно з Мінфіном шляхом розробки та реалізації відповідних нормативно-правових актів, покрокових дорожніх карт, пілотних проектів на рівні окремих митниць і суб'єктів ЗЕД. Науковий супровід забезпечує відділ митної та економічної безпеки Науково-дослідного інституту фінансової політики Державного податкового університету України. Іншими українськими науковцями дана тема не опрацьовувалась. Контроль та нагляд за впровадженням в українське митне законодавство положень Конвенції [2] здійснюється оціночною місією Генерального директорату з питань оподаткування та Митного союзу Європейської комісії (DG TAXUD).

Процедура спільного транзиту, що передбачена цією Конвенцією, полягає, зокрема, у використанні єдиного адміністративного документа (митної декларації) під час здійснення митного контролю товарів митницями країн – їхнього відправлення, транзиту та призначення, що сприяє:

- належній ідентифікації товарів, що обертаються у зовнішній торгівлі, з метою застосування щодо них передбачених законодавством заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- полегшенню торгівлі та збільшенню товарообігу через спрощення та прискорення митного контролю товарів;
- ефективному захисту суспільства, протидії транскордонним комерційним шахрайствам, боротьбі з порушеннями митного законодавства.

Основні засади організації та здійснення спільного транзиту товарів митною територією України, порядок і умови переміщення таких товарів підприємствами митною територією України в режимі спільного транзиту, здійснення митних формальностей, застосування механізму гарантування

сплати митного боргу, застосування спеціальних транзитних спрощень та інші особливості здійснення операцій спільного транзиту встановлені Законом України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» [3] від 12 вересня 2019 року № 78-ІХ.

Процес приведення національного законодавства до вимог Конвенції Про процедуру спільного транзиту передбачає не лише розробку та уточнення положень значної кількості нормативно-правових документів, але й реалізацію необхідних організаційно-розпорядчих заходів. Впровадження таких заходів в Україні безперечно має відповідати чинним міжнародним стандартам.

Відповідно до положень статті 76 («Законодавство та процедури») Угоди про асоціацію з ЄС Сторони цієї Угоди домовилися, що їхнє відповідне торговельне та митне законодавство, як принципове питання, має бути стабільним та всеохоплюючим та, що положення і процедури мають бути пропорційними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними й мають застосовуватися уніфіковано та ефективно, а також, серед іншого, забезпечать:

- захист і сприяння законній торгівлі шляхом ефективного впровадження і дотримання вимог законодавства;
- уникнення непотрібних або дискримінаційних навантажень на економічних операторів, запобігання шахрайству і надання подальшого сприяння економічним операторам, які мають високий рівень відповідності законодавству;
- застосування міжнародних документів, що використовуються у митній справі і торгівлі, у тому числі тих, що розроблені Всесвітньою митною організацією, Світовою організацією торгівлі, ООН, а також керівних принципів ЄС, таких як Митні прототипи.

Митні прототипи (Customs blueprints) [4] покликані допомогти покращити і розвинути оперативні та адміністративні можливості митних служб за допомогою встановлення стандартів для досягнення, визначених у 19 ключових сферах, а також їх показників, що піддаються вимірюванню.

Звід митних стандартів в цілому описує передові практики та стандарти ЄС у митній сфері і повинен розглядатися як комплекс заходів, необхідних для належної роботи митної адміністрації.

Стандарти слугують, зокрема, в якості критеріїв для визначення недоліків в кожній з ключових сфер діяльності.

Незважаючи на зв'язок з різними сферами, кожен стандарт є самодостатнім з метою окремого його використання для проведення оцінки ситуації і поліпшення роботи в обраній сфері.

З метою організації впровадження процедури спільного транзиту необхідно застосовувати Стандарт 13 («Митний транзит») з Митних прототипів (далі – Стандарт 13).

Метою Стандарту 13 є створення транзитної системи, заснованої на Конвенції Про процедуру спільного транзиту, яка б підтримувала ефективний митний контроль, сприяла законній торгівлі та переміщенню товарів,

використовувала б сучасну технологію та відповідала вимогам як митних адміністрацій, так і економічних операторів.

Відтак в якості стратегічних завдань, спрямованих на досягнення цієї мети на національному рівні, визначені:

- розробка, реалізація та регулярний перегляд необхідних правових, оперативних та організаційних заходів щодо забезпечення безперешкодного прийняття та застосування транзитних процедур;
- розробка та реалізація системи транзиту, включаючи сучасну технологію обміну електронними даними для збору, обробки та передачі відомостей про транзит та належні заходи для ідентифікації товарів;
- розробка та реалізація надійної системи фінансових гарантій для забезпечення сплати будь-яких можливих заборгованостей;
- розробка та реалізація ефективної системи спрощення (наприклад, статус авторизованого відправника та авторизованого одержувача);
- створення та розвиток довгострокових та самодостатніх партнерських зв'язків між митною адміністрацією та всіма іншими учасниками системи транзиту;
- розробка та надання необхідних ресурсів для навчання працівників митниці.

З урахуванням вищевикладеного, з метою впровадження в Україні процедури спільного транзиту, передбаченої відповідною Конвенцією [2] від 20 травня 1987 року, доцільно запропонувати:

1. Забезпечити всебічне застосування Стандарту 13 («Митний транзит») з Митних прототипів в якості плану заходів, спрямованих на перехід від національного транзитного режиму до процедури спільного транзиту.

2. Продовжити актуалізацію норм Митного кодексу України [5], які регламентують транзит товарів, у відповідності до положень Конвенції Про процедуру спільного транзиту.

З приєднанням України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та початком міжнародного застосування NCTS у суб'єктів ЗЕД залишається можливість використовувати діючу національну систему контролю доставки товарів.

Проте можна прогнозувати припинення в подальшому її використання, оскільки NCTS є більш сучасною, а умови для роботи в обох системах стануть паритетними, зокрема щодо необхідності застосування гарантій при переміщенні товарів. До того ж скасування з 7 листопада 2023 року можливості оформлення товарів у режимах імпорту або експорту без їхнього пред'явлення в зонах митного контролю при звичайній процедурі, спонукатиме суб'єктів ЗЕД до обрання варіанту NCTS.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Конвенція Про процедуру спільного транзиту: міжнародний документ від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text.

3. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12.09.2019 р. № 78-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#Text>.

4. Митні прототипи: міжнародний документ. URL: http://ec.europa.eu/taxationcustoms/sites/taxation/files/resources/documents/common/eutraining/customs_blueprintsru.pdf.

5. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>.

Ткачик Федір Петрович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

СПЕЦИФІКАЦІЇ ЗБАЛАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ: ДОСВІД КАНАДИ

У процесі збалансування дохідної і видаткової частин бюджету формується відповідний баланс (стан бюджету), який може визначатись: рівновагою доходів і видатків, профіцитом (перевищенням доходів над видатками), дефіцитом (перевищенням видатків над бюджетними доходами). Рівновага дохідної і видаткової частини бюджету є його природнім станом, за якого усі планові видатки забезпечені відповідними доходами. Стан рівноваги бюджету може вважатися оптимальним, а його досягнення – найважливішим завданням бюджетного планування. Його вагомість обумовлена складністю природи бюджету, де переплітається величезний спектр різнорівневих інтересів і суперечностей. В їх основі бажання суб'єктів отримувати якомога більше асигнувань і сплачувати якомога менше податків. Така суперечність максимально утруднює процес балансування бюджету [1, с. 27].

Відмінності між різними рівнями державного управління в зборі доходів є навіть більш помітними, ніж у випадку видатків. Випадок Канади знову показує ступінь децентралізації. Провінції Канади мають доступ практично до всіх баз оподаткування, включно з деякими, недоступними федеральному уряду. Крім того, вони несуть відповідальність за фінансування вищої частки власних витрат, ніж у США. Усі провінції Канади встановлюють та адмініструють податки на доходи фізичних осіб і компаній, податки на заробітну плату та спеціальні акцизи на алкоголь, тютюн і нафтопродукти. Також контролюють механізми декларування та сплати загального податку з продажу, податки з доходів від ресурсів або прибутку, отриманого в межах їхньої юрисдикції, водночас акцентуємо, що надходження від податків на майно використовуються для фінансування значної частини видатків місцевого самоврядування. Податкові надходження із заробітної плати спрямовуються на фінансування окремих соціальних програм. У канадській системі провінції мають повну свободу вибору своїх податкових систем. Також вони можуть вільно брати участь у федерально-провінційних угодах гармонізації прибуткового податку та податку з продажів. Результатом є досить узгоджена система податку на прибуток, але в іншому випадку функціонує набір провінційних податкових режимів, які суттєво відрізняються. В сучасних умовах провінції та їхні муніципалітети акумулюють більше доходів, ніж федеральний уряд, і покривають значну частину своїх власних доходів. У той же час, спроможність залучати доходи суттєво різниться залежно від провінції, і це явище уособлюється підставами для трансфертного вирівнювання. Звичайно, чим далі триває децентралізація, тим більша потреба у вирівнюванні і водночас тим важче її підтримувати політичним консенсусом [2].

Варто констатувати про наявні відмінності в спроможності оподаткування між провінціями у Канаді. Це є наслідком не лише високого ступеня децентралізації політики формування доходів, а й результатом економічних відмінностей, які існують між канадськими провінціями, особливо між промислово-інтенсивними (Онтаріо) та багатими на ресурси (Альберта) тощо. Крім того, у різних провінціях цілком можуть бути різні потреби у витратах на душу населення. Водночас, проблема вертикального фіскального дисбалансу вже не виглядає серйозною, оскільки провінції поступово отримують все більше податкових можливостей від федерального уряду і мають змогу фінансувати значну частку своїх власних витрат. Таким чином, у Канаді основною проблемою є горизонтальний дисбаланс.

Важливим вважаємо той аспект, що горизонтальні дисбаланси не спроможні врегулюватися самотійно. Якщо одна адміністративно-територіальна одиниця має меншу фіскальну спроможність, ніж інша, вона не зможе надавати адекватні державні послуги за порівнянними податковими ставками. Результатом буде або порушення горизонтальної справедливості – інакше державний сектор по-різному ставитиметься до ідентичних громадян у різних штатах – або неефективний розподіл ресурсів між штатами – підприємства та окремі особи матимуть суто фіскальний стимул перебувати в штатах із вигіднішими фіскальними правилами й можливостями. Хоча канадська фіскальна система є децентралізованою, провінції все ще покладаються на федеральний уряд щодо значної частки фінансування своїх витрат. Практично в усіх федераціях і країнах із декількома рівнями управління існує чітка система вирівнювання трансфертів, метою якої є досягнення певного рівня горизонтального балансу.

У Канаді офіційна система вирівнювання призначена для фінансової компенсації тим провінціям, у яких податкова спроможність яких є нижчою за мінімальний національний стандарт. Система не є досконалою, оскільки, наприклад, вона фактично виключає більшість нерівномірно розподілених доходів від нафти та газу та є валовою, а не чистою схемою. Тим не менш, вона слугує своєрідною опцією гарантування еквівалентних можливостей для залучення доходів провінціями [3]. Кульмінаційною рисою фіскальних відносин виступає співпраця між федеральними та провінційними органами управління, яка дозволяє провінціям гнучко вибирати власну структуру ставок і власний набір позикових інструментів з деякими обмеженнями.

Список використаних джерел:

1. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 26-32.
2. Ronald L. Watts. The Spending Power in Federal Systems: A Comparative Study. Kingston: Institute of Intergovernmental Relations, Queen's University. 1999, Vol. 4, P. 57.
3. Fritz W. Scharpf. The Joint Decision-Trap: Lessons from German Federalism and European Inegration, Public Administration. 1988. Vol. 66 P. 246.

Чопик Юрій Євгенович

здобувач ступеня доктора філософії,
кафедра міжнародних економічних відносин, ЗУНУ, м. Тернопіль

МАКРОЕКОНОМІЧНА ДОПОМОГА КОЛЕКТИВНОГО ЗАХОДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ

Повномасштабна війна росії проти України, що ведеться після 24 лютого 2022 року стала не тільки найбільшою у Європі з часів Другої світової війни, але найзатратнішою. За попередніми оцінками ця війна коштуватиме світовій економіці 1,5% світового ВВП.

Економічна допомога Україні дійсно може мати безпрецедентний характер за багатьма показниками, особливо з огляду на те, скільки країн одночасно виділили значні частини своїх бюджетів у відносно короткий проміжок часу. Деякі міжнародні агенції зі статистики заявляють про більше ніж 100 мільярдів доларів фінансування виділеного для України протягом останніх 8 місяців [1].

Така сума може дійсно здаватись безпрецедентною, особливо з огляду на те як швидко Україна отримала значні за обсягами фінансові ресурси. Проте, дуже важливо чітко розрізнити різні типи економічної допомоги, що надавались державі (тобто гранти чи кредити, тощо). Окрім того, іншим важливим показником зовнішньої підтримки України є пряма військова допомога, зокрема у формі різноманітної техніки.

Не все згадане фінансування отримане Україною – пряма допомога, яку не потрібно повертати. Згідно з даними міжнародних статистичних агенцій, трохи менше ніж 20 мільярдів доларів надійшло Україні за останні вісім місяців у вигляді грантів та іншої допомоги, котру повертати не потрібно. Водночас, майже 80 мільярдів доларів визначаються як міжнародне кредитування.

Міністр фінансів України заявив в середині жовтня, що державі надійшло близько 19,4 мільярда фінансової допомоги, більшість з яких були спрямовані на стабілізацію економіки, виплату зарплат, пенсій, тощо. Схожими є дані з інших українських та закордонних джерел. Окрім того, часто можна почути про значно більші суми, коли йдеться про загальну допомогу.

Важливо зрозуміти, що в такі розрахунки включають вартість наданої міжнародними партнерами зброї та інші витрати. Отже, щоб чітко відповісти на питання про безпрецедентність економічної підтримки України, необхідно надалі провести глибоке дослідження та порівняння всіх наявних джерел інформації про міжнародну допомогу державі (хоча б задля отримання чіткої картини по витратах на військову та гуманітарну сфери).

Україна, можливо, отримує більше фінансової підтримки аніж будь-яка окрема держава до цього за такий же часовий проміжок. Для прикладу, одна з найбільших програм повоєнного відновлення (План Маршала) коштувала Сполученим Штатам Америки 13 мільярдів доларів (приблизно 115 мільярдів доларів у еквіваленті на сьогодні) і реалізовувалась протягом трьох років.

При цьому, програма була спрямована одразу на ряд держав. Іншим прикладом є фінансування отримане Ізраїлем від США з кінця 1940-х років. За більш як сімдесят років, американці спрямували понад 150 мільярдів доларів при перерахунку на нинішній курс (іноді згадуються більші суми, залежно від врахування різних категорій зовнішньої допомоги (гранти, кредити, військова техніка, тощо).

Будучи майже постійно у стані воєнної загрози, протягом останніх десятиліть, Ізраїль отримав близько 38 мільярдів доларів за період 2019-2028, майже 30 мільярдів протягом 2009-2018 рр. та трохи більше 20 мільярдів з 1999 по 2008 рр. [2]. Таким чином, багато факторів та статистичних даних дійсно вказують на безпрецедентність макроекономічної допомоги Україні, беручи до уваги те, що згадані вище кошти надавались протягом 8-ми місяців одного календарного року.

Кошти, що отримуються Україною є (менш ніж) відповідними тим викликам, з якими зіткнулась держава та весь Західний світ. Згідно з статистикою, навіть держави, які надали найбільші частки своїх бюджетів на допомогу Україні витратили менш ніж 1% від власних ВВП. У той же час, Україна, яка зараз є щитом між безпрецедентною агресією з боку росії та спокійним життям, що продовжується в Європі, заявляє про «діру» у бюджеті в розмірі як мінімум 5 мільярдів доларів щомісяця, що свідчить про недостатню задоволеність потреб держави, що обороняється від окупантів. Зокрема, спостерігається недостатність коштів на виплату зарплат та пенсій бюджетникам.

Саме тому, надалі важливо дослідити як змінюватимуться обсяги економічної допомоги, та чи продовжать партнери підтримувати Україну хоча б на теперішньому рівні.

Список використаних джерел:

1. Ainsworth, D. (2022) Funding tracker: Who's sending aid to Ukraine? *Devex*, URL: <https://www.devex.com/news/funding-tracker-who-s-sending-aid-to-ukraine-102887>>
2. Horton, J. (2021) Israel-Gaza: How much money does Israel get from the US? *BBC*, URL: <https://www.bbc.com/news/57170576>>

Шулюк Богдана Степанівна

к.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Формальне стратегічне планування соціально-економічного розвитку, яке здійснюється в Україні, негативно позначається на результатах реалізації довгострокових проєктів. Значні відхилення між прогнозованими і фактичними показниками призводять до підвищення цін на надані послуги, недоотримання очікуваного обсягу прибутку приватним партнером, а також переважно до завчасного припинення терміну дії проєктів державно-приватного партнерства (далі – ДПП). Основними проблемами неефективного функціонування фінансового механізму ДПП є відсутність державного стратегічного документа з визначенням цільових орієнтирів розвитку партнерських відносин держави і бізнесу.

Можливі напрями розвитку ДПП відображено в багатьох стратегіях розвитку країни. Однак вони є декларативними без зазначення галузевої специфіки реалізації проєктів, мети, основних цілей, напрямів та завдань розвитку ДПП в довгостроковому періоді з врахуванням необхідних фінансових ресурсів. Так, Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1] окреслено завдання щодо створення сприятливого середовища для розвитку партнерських відносин між урядами різних країн й соціальними групами (державою, підприємством, суспільством). При цьому відсутня деталізація шляхів її впровадження, а також не встановлений взаємозв'язок з існуючими законодавчо-нормативними актами, що регулюють процес управління та фінансування партнерських проєктів держави і бізнесу.

На думку І. Запатріної, законодавство в сфері ДПП відповідає світовим вимогам і кращим міжнародним практикам, адже воно дає можливість реалізувати проєкти ДПП задля створення чи модернізації об'єктів інфраструктури; регламентує чітку процедуру розгляду та оцінювання проєктів, які плануються реалізувати на умовах ДПП; передбачає застосування стимулюючих заходів для залучення приватного бізнесу до реалізації проєктів тощо [2, с. 40–43]. Незважаючи на це, в Україні й досі на законодавчому рівні не затверджено стратегію розвитку партнерських відносин держави і бізнесу. Водночас у науковому полі спостерігається підвищений інтерес до розроблення стратегії ДПП.

К. Павлюк і С. Павлюк вважають, що у стратегії повинні бути відображені пріоритетні сфери реалізації проєктів ДПП, види та обсяги послуг, які планують надавати, передбачувані форми співпраці держави і бізнесу. При цьому науковці зазначають, що побудова стратегії має базуватися на основоположних принципах функціонування ДПП, рівноправності та

прозорості відносин учасників партнерства, соціально-економічній ефективності впровадження проєктів [3, с. 18–19]. Разом з тим авторами не розроблено механізм формування стратегії, зокрема його фінансовий аспект.

Натомість І. Брайловський акцентує увагу на тому, що підґрунтям для ефективної реалізації стратегії є макроекономічна стабільність та розвиток ринкового середовища. При цьому вона повинна бути спрямована на інноваційне оновлення реального сектору та соціальної сфери країни та включати систему управління проєктами, механізми фінансування проєктів ДПП, пріоритетні інструменти реалізації політики у сфері ДПП тощо [4].

В. Круглов вважає, що при розробці стратегії розвитку ДПП доцільно не тільки досліджувати стан законодавчо-нормативної бази у сфері реалізації проєктів ДПП, галузеві потреби у конкретних інфраструктурних об'єктах, інвестиційну привабливість певного регіону, проєктні ризики, а й можливості державної підтримки [5, с. 171]. В умовах несприятливої економічної кон'юнктури зростає інтерес бізнесу до державної підтримки, що дає змогу не тільки знизити ризики неповернення приватних інвестицій, а й підвищити надійність інвестиційних проєктів для кредитних установ у випадку залучення позикових ресурсів. Щорічне та навіть середньострокове розроблення бюджету робить неможливим надання бюджетної підтримки впродовж всього періоду реалізації проєкту відповідно до умов, передбачених укладеною угодою. Разом з тим обмежені й можливості залучення місцевих гарантій та місцевих запозичень внаслідок запровадження граничного рівня загального обсягу місцевого боргу. Зазначене свідчить про неефективність державної підтримки ДПП в Україні, що потребує удосконалення, зокрема здійснення довгострокового планування передбаченого обсягу бюджетної підтримки відповідно до програмно-цільового методу бюджетування; приведення у відповідність до засад здійснення державно-приватного партнерства законодавства щодо державних і місцевих гарантій, державних і місцевих запозичень. Розвиток гарантійного механізму дасть змогу забезпечити окупність інвестицій для приватного партнера.

Погоджуємось з твердженням Н. Крилової стосовно того, що не існує єдиних правил формування стратегії розвитку ДПП, адже кожна держава повинна розробляти власну стратегію, враховуючи ступінь необхідності залучення бізнесу до реалізації інфраструктурних проєктів [6]. Однак держава повинна сприяти розвитку партнерських відносин з бізнесом, переконуючи інвесторів і кредиторів у зацікавленості спільної співпраці, створюючи сприятливі умови для ДПП, залучаючи не тільки вітчизняних, але й зарубіжних інвесторів.

Стратегію розвитку ДПП необхідно розробляти не тільки на загальнодержавному, але і регіональному та галузевому рівнях з метою заохочення суб'єктів підприємницької діяльності до реалізації суспільно значимих проєктів. В системі довгострокового фінансового планування ці стратегії повинні бути узгоджені між собою. На основі цих стратегічних документів доцільно визначати тактичні завдання, розробляти та затверджувати

державний і місцеві бюджети, які враховували б стратегію розвитку державно-приватного партнерства у відповідній галузі (рис. 1). В поточному році це дасть змогу наповнити бюджет та вирішити важливі соціально-економічні завдання, зокрема на місцевому рівні. Так, в США реалізація проєктів ДПП здійснюється переважно на муніципальному рівні задля інвестування транспортної інфраструктури, охорони навколишнього природного середовища, соціальних галузей. Для розвитку партнерських відносин з бізнесом Конгресом було ухвалено рішення про виділення спеціальних бюджетних асигнувань на фінансування проєктів ДПП в кожному штаті. Таким чином, США сприяють місцевому розвитку інновацій та покращенню благоустрою громадян.

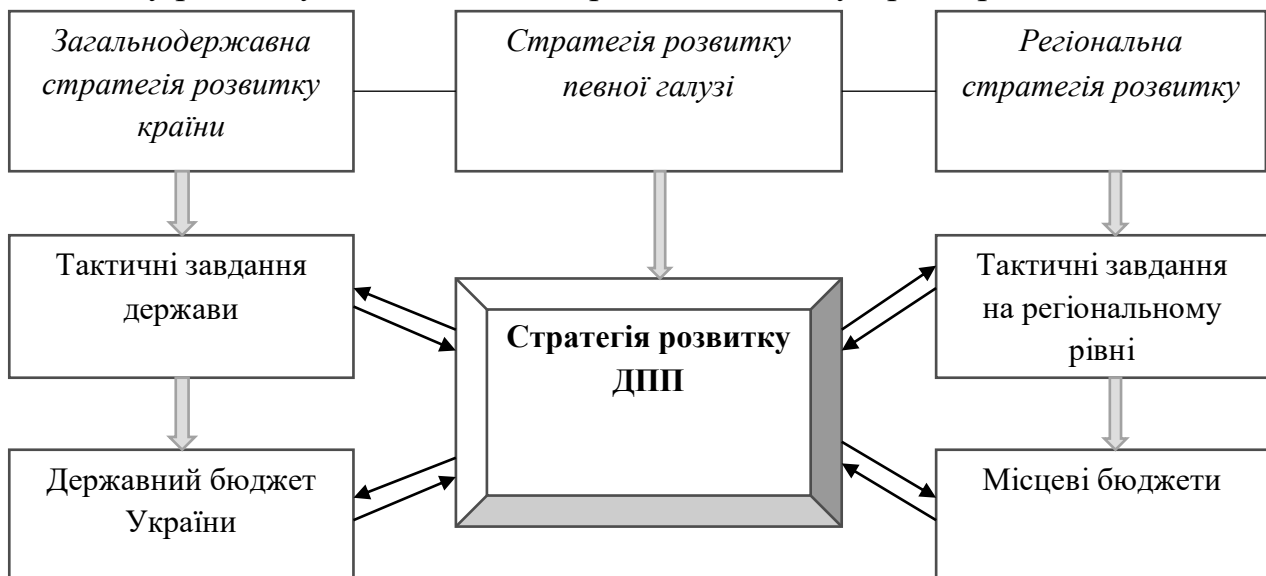

Рис. 1. Зв'язок стратегії розвитку державно-приватного партнерства з стратегічними й тактичними завданнями держави і регіону

Джерело: побудовано автором самостійно

На думку І. Запатріної, метою розроблення і прийняття стратегічних документів є не тільки визначення орієнтирів розвитку держави для публічної влади, а й формування загального національного розуміння серед бізнесу, інститутів громадянського суспільства та окремих людей щодо того, куди буде рухатися країна в найближчі десятиліття [2, с. 54]. Разом з тим вони є основою для стратегічного розвитку партнерських відносин держави і бізнесу, яке повинно бути спрямоване на посилення фінансової спроможності учасників партнерства, а саме:

- забезпечення стабільності й гнучкості бюджетного, податкового та іншого законодавства задля ефективної реалізації проєктів ДПП у довгостроковому періоді;

- залучення позабюджетного фінансування проєктів ДПП за рахунок коштів пенсійних, інвестиційних, страхових фондів, створення фондів розвитку об'єктів інфраструктури;

- збільшення видів державної фінансової підтримки (пільгові кредити, державні та місцеві гарантії за взяті позики, гарантії на відшкодування збитків приватному партнеру, страхування ризиків, залучення органами державної

влади іноземних кредитів, встановлення доступного для споживачів рівня тарифів, надання субсидій, грантів, дотацій тощо);

– надання державної допомоги місцевим органам влади з метою стимулювання їх до участі в реалізації проєктів ДПП;

– формування механізму податкового стимулювання залучення бізнесу до реалізації партнерських інфраструктурних проєктів з органами державної чи місцевої влади (податкові пільги, податкові канікули тощо);

– розширення сфер реалізації проєктів ДПП,

– запровадження та фінансування системи підготовки та перепідготовки спеціалістів у сфері реалізації проєктів ДПП.

Отже, розроблення і затвердження стратегічних орієнтирів розвитку фінансового механізму ДПП дасть можливість створити умови для ефективної реалізації партнерських проєктів держави з бізнесом, забезпечити розвиток важливих галузей соціальної сфери та економічної інфраструктури у довгостроковому періоді, вирішити суспільні проблеми. При цьому пріоритетом органів державної чи місцевої влади має бути не економія бюджетних коштів, а забезпечення якості та доступності послуг для населення, зокрема з низькою платоспроможністю, яке не має фінансових можливостей для створення комфортних умов проживання без допомоги держави.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.

2. Запатріна І. В. Керівництво «Посилення ролі бізнесу в досягненні ЦСР в Україні» в рамках проєкту ПРООН/GIZ «Підтримка реалізації Цілей сталого розвитку в Україні». Київ, 2018. 70 с.

3. Павлюк К. В., Павлюк С. М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 10–19.

4. Брайловський І. А. Стратегія забезпечення розвитку державно-приватного партнерства в Україні: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Чернігів, 2018. 40 с.

5. Круглов В. В. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні: механізми державного регулювання: монографія. Харків: вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2019. 252 с.

6. Крилова Н. В. *Міжнародні стратегії розвитку державно-приватного партнерства в транспортній галузі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «SWorld. Modern Directions of Theoretical and Applied Researches» (19-30 March), 2013. С. 1–33.

Ріппа Марія Богданівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри публічних фінансів
ДПУ, м. Ірпінь

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

Широке упровадження і застосування цифрових технологій у різних сферах суспільного життя сприяло розвитку нового етапу – цифрового. У світовій практиці цифрові технології стали частиною сучасного державного управління і значно вплинули на цей процес у царині публічних фінансів і саме підвищенні ефективності, прозорості бюджетного процесу. Цифровізація (з англ. *digitalization*) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів), трансформація діяльності з реального світу у світ віртуальний в онлайн-режимі.

Управління публічними фінансами знаходиться у тісному зв'язку із системою державного стратегічного управління. Відкритість інформації в бюджетному процесі являється частиною сучасної концепції транспарентності інформації про діяльність державної влади стала важливим вектором і сприяє переходу на якісно новий рівень управління публічними фінансами. Цифрова економіка – це модель взаємодії всіх учасників економічних процесів інформаційного суспільства, яка побудована на використанні інформаційно-комп'ютерної техніки та електронних каналів зв'язку із застосуванням електронного документообігу [2, с. 120].

Засновник і головний виконавчий директор *Agile Elephant* – Девід Террар зазначав, що «цифрова трансформація» – це процес переходу до нових способів роботи і мислення з використанням цифрових, соціальних, мобільних і нових технологій та включає зміну мислення керівництва, заохочення інновацій і нових бізнес-моделей, оцифрування активів і ширше використання технологій для поліпшення досвіду співробітників, клієнтів, постачальників, партнерів і зацікавлених сторін [5].

Основні принципи і підходи до створення інформаційного суспільства схвалені Окінавською хартією глобального інформаційного суспільства в 2000 р. Інституційно-правове оформлення розвитку цифрової економіки в Україні розпочалося ще у 2013 році, коли Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». Пріоритети державного управління и напрями цифрового розвитку країни визначені у схваленій урядом 17 січня 2018 року Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та затвердженому плані заходів щодо її реалізації. Головною метою Концепції є реалізація прискореного сценарію цифрового розвитку як найбільш релевантного для України з точки зору видатків, потреб та можливостей [4].

Можливості Інтернету широко використовуються органами влади для надання доступу до інформації громадянам, установам і громадянському суспільству в цілому. Враховуючи те, що у темі відкритості діяльності держави для громадян закладена ідея підзвітності і контролю суспільством інформації про витрачання бюджетних коштів. Прозорість використання публічних коштів є однією із складових демократичного суспільства. А бюджети – це найпотужніший інструмент уряду та місцевих рад для задоволення потреб і пріоритетів країни та її громадян. Громадськість має право на повну, своєчасну та корисну інформацію про те, як можновладці керують бюджетним процесом. Дотриманню принципів гласності у нашій державі сприяє Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 р. №183-VIII [1], котрий передбачає оприлюднення відомостей щодо використання таких коштів в Інтернет мережі на відповідному ресурсі.

У сприянні розвитку цифрової економіки важливу роль відіграють цифрові фінанси – електронний державний бюджет, електронні державні закупівлі, державні соціальні допомоги (пенсії), мобільні гроші, цифрова валюта упровадження цифрових технологій у банківський сектор економіки, тощо.

До першорядних складових цифровізації у царині управління публічними фінансами, необхідно віднести цифрове врядування (електронний цифровий уряд), оскільки учасники економічних відносин постійно взаємодіють з державними органами: Державною податковою службою, Митною службою, Національним банком, органами статистики, іншими міністерствами та відомствами, органами місцевого самоврядування [2].

У країнах з розвинутою ринковою економікою з демократичною моделлю ефективність управління публічними фінансами реалізується через систему «Електронний бюджет», що сприяє підвищенню рівня довіри до бюджетних інститутів, формуванню їх нової якості, автоматизації бюджетного планування; управлінню доходами, видатками, державним боргом, фінансовими активами, грошовими коштами, закупівлею, нефінансовими активами, кадровими ресурсами; бухгалтерському і управлінському обліку, фінансовому контролю. Саме, автоматизована система управління публічними фінансами дає можливість проводити моніторинг поточних потреб і зобов'язань установ, оперативним чином розподіляти між місцевими бюджетами виділені бюджетні кошти, а також здійснювати контроль за їх ефективним та цільовим використанням. Такий централізований підхід забезпечує своєчасне фінансування і виконання поставлених соціально-економічних завдань.

Нині, в Україні «на державному рівні розробляються принципи й механізми, а також програмні засоби, на основі яких електронний бюджет буде реалізований. Наприклад, податкові органи наразі ведуть облік платежів від платників податків у одній програмі, а облік доходів до бюджету – в іншій. Фінансові органи регіонів при плануванні бюджету та фінансуванні витрат працюють із власним програмним забезпеченням. У рамках електронного бюджету всі ці процеси будуть зведені в єдину систему» [3, с. 119].

Запровадження «Електронного бюджету» в Україні значно підвищить відкритість і прозорість бюджетного процесу на державному та місцевому рівнях, сприятиме вирішенню питання інформаційної взаємодії бюджетних інституцій, ефективному управлінню публічними фінансами, знизить корупцію при використанні бюджетних коштів, слугуватиме для громадян інструментом громадського контролю та отримання інформації.

Список використаних джерел:

1. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
2. Матвейчук Л. О. Цифрова економіка: теоретичні аспекти. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 4 (40). С. 116-127.
3. Матузка Я. В., Горбатюк В. І. Інституціонально-еволюційний аспект формування «нової» якості бюджетних інститутів. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 110-124.
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2022 р.)
5. What is Digital Transformation? Theagileelephant.com website. URL: <http://www.theagileelephant.com/what-is-digital-transformation/> (дата звернення: 27.10.2022 р.).

**Восьмий Всеукраїнський конкурс
наукових есе, приурочений пам'яті
видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

ЖУРІ

**Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе, приуроченого пам'яті
видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

Голова журі:

Кириленко Ольга Павлівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів
ім. С. І. Юрія

Члени журі:

Булавинець Вікторія Михайлівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів ім. С. І. Юрія

Савчук Світлана Василівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім.
С. І. Юрія

Круп'як Ірина Йосифівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

ПЕРЕМОЖЦІ ТА НОМІНАНТИ КОНКУРСУ

I місце

Свірчевський Ярослав Олександрович

Студент групи Ф-11б

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Тема есе: «Роздуми майбутнього фінансиста»

Скворцов Владислав Олексійович

Студент групи ОО-22, ФФО

Західноукраїнський національний університет

**Тема есе: «Молодіжне блогерство: хобі, майбутня професія чи новітній
різновид бізнесу?»**

II місце

Ратушняк Діана Валентинівна

Студентка групи 472

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Тема есе: «Малий бізнес в Україні під час війни»

Шпортун Денис Васильович

Студент групи ЕМЕ-21, ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина

Західноукраїнський національний університет

Тема есе: «Криптовалюта та її роль в Україні»

ІІІ місце

Заяць Олена Русланівна

Студентка групи ЕУБ-21, ФЕУ

Західноукраїнський національний університет

Тема есе: «Діджиталізація у фінансовій сфері»

Харовська Ангеліна Володимирівна

Студентка групи 472

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Тема есе: «Український план Маршала: можливості та перепони»

Номінанти конкурсу:

Боратинська Богдана Юріївна

студентка гр. ФФ-21, ФФО

Західноукраїнський національний університет

Тема есе: «Фінансова терапія під час війни та пандемії в Україні»

Галіщук Даниїл Дмитрович

студент гр. 372-2

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Тема есе: «Видаткова частина державного бюджету України: проблеми формування та оптимізації»

Деркач Оксана Олександрівна

студентка гр. ФіК-53М

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Тема есе: «Роздуми майбутнього фінансиста»

Довбня Дарія Ігорівна

студентка гр. ЕМЕ-21, ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина

Західноукраїнський національний університет

Тема есе: «Фінансова грамотність під час війни»

Ігнатов Назар Юрійович

студент гр. ЕК-21, ФКІТ

Західноукраїнський національний університет

Тема есе: «Роздуми майбутнього фінансиста»

Іліка Катерина Дмитрівна

студент гр. 311

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Тема есе: «Фінансово-економічні наслідки вступу України до ЄС»

Свірчевський Ярослав Олександрович
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
студент гр. Ф-116

**І місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Людини без мрії, очевидно, не існує. Кожен починає мріяти з раннього дитинства. Ми роздумуємо про майбутню професію, бажаємо з часом реалізувати свої мрії. Хтось прагне бути естрадною зіркою, знаменитим спортсменом, пілотом чи більш приземленим спеціалістом – бухгалтером, юристом, учителем. Після закінчення школи перед нами відкривається безліч доріг: це професійні технічні училища, технікуми, коледжі, інститути, університети. Однак з понад двох тисяч відомих професій важко обрати ту, яка буде приносити задоволення і водночас дасть змогу реалізувати мрії. З огляду на це вибір майбутньої професії – надто важливе та складне рішення, яке може привести до зміни усього життя.

Я без вагань обрав професію фінансиста. У перекладі з французької «фінансист» – людина, досвідчена у фінансах. Раніше фінансистами називали осіб, які розпоряджалися великими коштами і були дуже багатими. В умовах сьогодення зміст цього терміну дещо інший. У словнику банківських термінів подається таке його визначення: «Фінансист – фахівець, що проводить великі грошові операції на легітимній основі» [1]. На переконання проф. С. І. Юрія: «Теперішній фінансист – не тільки скарбниця знань, умінь, досвіду, а й людина, яка усвідомлює важливість прийнятих рішень, відчуває власну відповідальність за результати і має здатність передбачити майбутнє» [3]. Вважаємо, що в сучасному світі фінансистом варто називати спеціаліста у сфері фінансової науки і практики.

Мотивом вибору цієї професії в жодному разі не були розмір заробітної плати, бажання обіймати високі посади, престижність, ідеалізований образ професії, і мною не керувала жага до великих грошей. Щодо цього мені імпонує думка С. І. Юрія: «Якщо замість очей – дзеркала душі – в людини буде, як тепер кажуть, по два долари, то людина втратить свою сутність». Ці слова сьогодні, як ніколи, актуальні [2]. Я обрав професію фінансиста за покликанням, оскільки вважаю, що вона займає вагомий нішу в сучасному суспільстві, а отже, ніколи не зникне, а я буду затребуваним фахівцем на ринку праці.

Коли я вступив до Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», то зрозумів, що зробив правильний вибір. Навчання мені подобається, викладачі подають той матеріал, який актуальний на сьогодні, а дисципліни захоплюють цікавими практичними фактами. В інституті я переконався, що професія фінансиста – одна з найбільш перспективних. Ця спеціальність дає змогу випускникам застосовувати знання

в різних організаціях, установах, а така праця добре оплачувана навіть на початку трудового шляху. Ознайомившись з науковими дослідженнями проф. С. І. Юрія, я зрозумів, що правильно й виважено обрав майбутню професію. У цих наукових дослідженнях науковець зазначив: «Сьогодні державі потрібні фахівці з нестандартним мисленням, вмінням передбачати майбутнє й брати відповідальність за прийняті рішення» [3]. Погоджуюся з думкою вченого, адже в період запровадження воєнного стану наша держава потребує висококваліфікованих спеціалістів у сфері фінансів.

Останнім часом Україна зазнала неабияких потрясінь і функціонує в умовах невизначеності. Це пов'язано з пандемією COVID-19 і, звісно, з повномасштабним вторгненням російської федерації на її територію. У такій ситуації особливо влучні слова С. І. Юрія: «Надзвичайно багато проблем нині маємо в Україні, але я переконаний, що наше молоде покоління зуміє здолати усі труднощі» [3]. З огляду на це необхідно наразі і в майбутньому застосовувати аналітичні здібності фінансистів, а саме: розробляти фінансові розрахунки результативності кожної дії, розумітися в політичних течіях, вміти робити висновки на основі найменших змін у нашій країні. Таким чином фінансова освіта все ще актуальна.

Вагоме питання, на яке в контексті есе потрібно звернути увагу, – це місце професійної діяльності фінансиста: фінансові компанії, пенсійні фонди, страхові компанії, біржі, банки, фінансові та економічні служби підприємств і організацій тощо. Спеціалісти у фінансовій сфері можуть бути консультантами, незалежними фінансовими аналітиками тощо, а фінансисти, які нещодавно закінчили ЗВО, можуть працювати помічниками економістів, бухгалтерами, співробітниками планових відділів на підприємствах і водночас отримувати досвід, а в результаті (згодом) – стати фінансовими директорами. З огляду на це спеціальність фінансиста доволі багатогранна.

Вважаємо, що професія фінансиста вимагає постійного вдосконалення його особистісних і професійних якостей. У цій професії криється безліч нюансів, які потребують відповідних знань та умінь. Наприклад, такі риси характеру, як стресостійкість, гнучкість розуму допоможуть фінансистові результативно подолати неприємності, які інколи трапляються у непередбачених ситуаціях. Порядність, відданість принципам, стійкість дадуть змогу завоювати довіру в колективі, а лідерські задатки й організованість – здобути авторитет, гострий аналітичний розум – бути успішним.

Чи досягну я успіху в обраній сфері, чи працюватиму за спеціальністю, чи не пошкодую про свій вибір – вважаю, що ні, однак покаже час. Я хочу бути повноцінним фінансистом з високим рівнем практичної підготовки, для цього потрібно ідентифікувати себе з професією, інтегруватися до неї в процесі навчання. Як зазначав С. І. Юрій: «Аби стати успішним фінансистом та в будь-якій іншій сфері діяльності, потрібне насамперед бажання, а також розуміння того, чим ти займаєшся і для чого» [3].

З огляду на вищевикладене я дійшов висновку, що професія фінансиста перспективна для осіб, які готові невпинно працювати на користь певної

компанії та держави і прагнуть мати необмежені можливості для кар'єрного зростання. Це те, чого я прагну в житті. А тим, хто планує обрати спеціальність «Фінанси», зауважу, що ви обираєте не просто професію, а приєднуєтеся до великої родини фінансистів! Адже значення та затребуваність цієї професії для суспільства загалом доволі великі, оскільки фінанси – основа економіки будь-якої держави, а грамотно управляти ними – означає діяти на користь не тільки собі, а й усього суспільства.

На завершення мого роздуму наведу слова знаного вченого, відомого в Україні й за її межами С. І. Юрія: «Не помиляється тільки той, хто нічого не робить» [3]. Вважаю, що моя невпинна праця в навчанні дасть змогу себе реалізувати, присвятивши своє майбутнє життя професії фінансиста.

Список використаних джерел:

1. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Банківська справа: термінологічний словник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 508 с.
2. Презентували молоді нові ідеї: Міжнар. практ.-наук. конф. молодих учених, що відбулася в ТНЕУ, лютий 2008 р. *Свобода*. 2008. 1 берез. (№17). С. 5.
3. Юрій С. І.: бібліогр. покажч. / Бібліотека Терноп. нац. екон. ун-ту.; уклад. Л. А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. сл. К. З. Возьний. К.: Знання; Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 103 с.

Скворцов Владислав Олексійович

Західноукраїнський національний університет

студент гр. ОО-22, ФФО

**І місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

МОЛОДІЖНЕ БЛОГЕРСТВО: ХОБІ, МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ ЧИ НОВІТНИЙ РІЗНОВИД БІЗНЕСУ?

*«Фінансизм – це перехід від класичних схем управління фінансами
до нових, в яких домінують процеси збалансування взаємозв'язків
між реальною і віртуальною економікою»*

С. І. Юрій

Переконаний, що важливою рисою сучасного науковця є вміння не лише глибоко досліджувати процеси і явища, що відбуваються в житті суспільства, але й здатність розуміти і передбачати хід та розвиток майбутніх подій. Саме таким, на мою думку, і був Сергій Ілліч Юрій, знаний український учений-фінансист, який ще у далекому 2008 році стверджував, що «новий фінансовий порядок по суті несе в собі риси нової фінансової цивілізації» [1] й акцентував увагу на неминучому взаємопроникненні реальної та віртуальної економік.

А й справді, сучасне життя нині уже складно уявити без Інтернету й такої невіддільної його компоненти як блогерство, котрого ще якихось 20 років тому не існувало взагалі. Сьогодні ж в мережі Інтернет є мільйони блогів на різноманітні теми, і кожен з них «має місце бути», і має право та знаходить свого користувача.

Тож поміркуємо про це детальніше.

На мою думку, блогерство може стати ефективним і корисним заняттям для кожного, особливо якщо Ви хочете бути впізнавані онлайн.

Блогерство або ведення блогу передбачає самостійні онлайн-публікації текстів, фотографій та інших засобів інформації. Зміст блогів суттєво відрізняється, і вони є дуже різноманітними: наприклад, туристичні або кулінарні блоги; також є безліч фотографій з написаними текстами; є політичні блоги, які містять розлогі обговорення щоденних новин. То ж, на відміну від традиційних вебсайтів, блоги пропонують більше умов для ґрунтовних розмов і тісної взаємодії.

Однак, незважаючи на те, що ведення блогу є дуже цікавим заняттям (хоча і доволі енергозатратним), мушу визнати, що такий вид діяльності підходить не всім. Адже існують як суттєві переваги, так і певні недоліки у веденні власного блогу.

До переваг відношу насамперед те, що, по-перше, блог може стати для Вас способом для навчання, зростання та розвитку відносин з людьми по всьому світу, які поділяють спільні з Вами інтереси. Блог допомагає зблизити

Вас із людьми, котрих Ви ніколи раніше не зустрічали, але котрим подобається спілкуватися з Вами та вчитися на Ваших історіях.

По-друге, для початку роботи блогу потрібно зовсім небагато грошей. Ви можете безкоштовно запустити блог за допомогою різних платформ. Все, що Вам потрібно – це хороше Інтернет-з'єднання, вміння зацікавити майбутню аудиторію, і, звісно ж, Ваше бажання це робити.

По-третє, будучи блогером, Ви можете працювати звідки завгодно, з будь-якої точки планети, де є Інтернет. Ви можете взяти до рук свій пристрій (комп'ютер, ноутбук чи смартфон) та розпочинати роботу.

І ще одна причина, через яку я вважаю блогерство цікавим заняттям – це те, що воно дає можливість розвивати Ваш власний стиль написання і висловлення думок та дає можливість ставати більш впевненим у собі письменником чи режисером (якщо Ви знімаєте відео). Вважаю, що це корисна і необхідна навичка – вміти самовиражатися в письмовій або ж усній формі.

З іншого боку, блогерство не дається так легко, як може видатися на перший погляд. Адже воно дуже трудомістке. Ваша робота складається з написання контенту хорошої якості, створення і завантаження нових фотографій та відеозаписів, спілкування з іншими людьми та відповідей на читацькі коментарі, пошуку нових ідей та навчання у впливових блогерів. Для того, щоб бути поміченим онлайн, необхідно мати хороший контент.

Слід також зазначити, що в блогах відсутня конфіденційність, оскільки це громадський форум, і завжди знаходяться дивні люди в мережі, які інколи відправляють образливі повідомлення, залишають негативні відгуки або й відверту брехню.

Більше того, технічні проблеми можуть також засмучувати. Сертифікати зі строком придатності, проблеми з підключенням або кодуванням, шкідливі програми – блогери досить часто мають справу з подібними питаннями.

Тобто блогерство – це доволі непросте, але водночас і надзвичайно захоплююче заняття як для приватних осіб, так і бізнесу. Хороший блог навчає, надихає та допомагає читачам. Якщо Ви хочете досягти успіху, то Вам ні на хвилину не можна зупинятися у веденні блогу. Вам потрібно бути активним 24/7, навіть якщо потрібно працювати пізно вночі або ж о ранковій годині. Проте блогерство цього вартує.

Також доволі привабливою складовою блогерства, на мій погляд, є можливість заробітку грошей за допомогою дисплейної реклами, публікацій на правах реклами або продажу власного продукту, наприклад. Однак при цьому, безумовно, має бути велика любов до цієї справи і насамперед інтерес до неї, а вже потім – і можливість отримання додаткового заробітку.

При веденні блогу відкривається низка можливостей, якими можна скористатися. Наприклад, синонімом до слова «блогери» є термін «лідери думок» – це харизматичні особи, які чинять вплив на інших та є взірцем для наслідування для багатьох людей. Тобто Ви, скориставшись своєю, так би мовити, популярністю, можете певним чином впливати на людей і спонукати до певних дій (скажімо, мотивувати купувати продукти вітчизняних

підприємців, котрі, у свою чергу, сплачують відповідні податки до бюджетів, а це вже великий плюс для української економіки).

На думку експертів, «довіра до реклами у блогерів на 65% є більшою, ніж до класичної реклами, а 92% споживачів приймають рішення щодо покупки на основі рекомендацій та відгуків інших людей» [2].

Також перевагою блогерства (якщо Ви маєте велику аудиторію) є не лише спілкування з людьми з усього світу, але й потенційна співпраця з великими впізнаваними брендами (так звана «робота по бартеру» - ще одне відгалуження від блогерства, коли Вам надають продукт/послугу, у звичному сенсі «безкоштовно», але Ви повинні зробити рекламу або відгук про цей продукт/послугу для Вашої аудиторії, яка й вирішуватиме, чи потрібно їй те, що Ви пропонуєте).

Особисто від себе хочу сказати, що все, що я роблю в Інтернеті – я роблю для того, щоб допомагати людям і щоб вони знали, що вони не самотні. Чесно кажучи, читати коментарі в стилі «Дякую, твої відео завжди підіймають настрій і допомагають позбутися тривоги» набагато приємніше, ніж заробляти завдяки блогу гроші і при цьому не мати жодного «фідбеку» (зворотного зв'язку) від аудиторії.

Звичайно, цією статтею я не хочу спонукати кожного запускати свій блог і починати «веслувати гроші лопатою», однозначно ні. Це буде корисним, якщо завдяки блогу Ви зможете стати для когось кращим другом або людиною, яка може розказати те, чого не розкажуть батьки чи друзі. Причому така робота є великою працею, адже Ви повинні постійно продукувати нові ідеї для свого блогу і їх втілювати, а також знати, чим зацікавити потенційну аудиторію, котра не знає Вас як людину, а тільки знайомиться з Вашою творчістю або діяльністю в Інтернеті.

Підводячи підсумки, зазначу, що блогерство водночас можна позиціонувати і як хобі, і як новітній різновид сучасного бізнесу, ну і, звичайно ж, його можна розглядати як один із варіантів своєї майбутньої професії. Головне – це не боятися труднощів, бути чесним зі своєю аудиторією, завжди бачити перспективу і рухатися тільки вперед!

Список використаних джерел:

1. Юрій С., Савельєв Є. Час «ч»: радикальні економічні реформи. URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/chas_ch_radikalni_ekonomichni_reformi.html
2. Гордієнко Є. 92% людей роблять покупки за рекомендаціями. Як збільшити прибутковість бізнесу, працюючи з інфлюенсерами. URL: <https://forbes.ua/business/92-lyudey-delayut-pokupki-po-rekomendatsiyam-kak-uvelichit-dokhodnost-biznesa-rabotaya-s-inflyuenserami-14042021-1376>

Ратушняк Діана Валентинівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

студентка гр. 472

**II місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

МАЛИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну чимало підприємств зазнали серйозних проблем, і постали перед важким вибором: припинити свою діяльність чи шукати варіанти для відновлення та продовження роботи в Україні. Вісім місяців війни показали, що бізнес все ж поступово адаптується до роботи в таких умовах. Як зазначив професор С. І. Юрій в одній зі своїх праць: «Сучасний бізнес здійснюється в умовах високої політико-економічної невизначеності та глобальної фінансової стійкості» [5]. Його слова, як ніколи, відповідають механізму функціонування українського бізнесу в сучасних умовах. Тим не менш, науковець вважав, що «найзгубніші наслідки очікують економіку в цілому, яка поринає у стан стресу та паніки, перериваючи поступовість свого розвитку» [5]. Тому вважаємо, що дії українських підприємців були правильними і зваженими, адже велика частина підприємств залишилися в Україні та продовжили свою діяльність.

В цьому велику роль відіграла держава, яка намагається надавати допомогу бізнесу задля продовження його функціонування. Так, з початком війни держава запустила програму релокації бізнесу, яка полягає в тому, щоб допомогти з перевезенням підприємств в більш безпечні регіони із зони ведення бойових дій. Станом на вересень 2022 року до західних областей України переїхали 725 підприємств [4]. Це досить невисокі показники за понад півроку повномасштабної війни. Проте вони пояснюються значними складнощами в перевезенні обладнання, виділенням коштів, логістикою та невідповідністю інфраструктури інших регіонів для тієї чи іншої виробничої діяльності.

Також держава впровадила пільги з оренди свого майна, що допомогло зменшити фінансове навантаження на підприємства. І це досить важливо, тому що витрати на купівлю чи оренду майна досить високі: прогнозовано, ціни на нерухомість у західних регіонах країни зросли. Тому вигідною альтернативою стала оренда державного майна на пільгових умовах.

З 1 липня 2022 року держава запустила програму «Робота», в рамках якої можна отримати безповоротний грант для відкриття власної справи, що є одним з напрямків даної програми. Загалом за період з 1 липня по 2 жовтня в рамках цієї програми було видано 1704 гранти на суму близько 400 мільйонів гривень [2]. Таким чином не тільки підтримано малий бізнес у нинішніх умовах, але й збережена прийнятна ситуація на ринку праці. Адже нові підприємства створюють нові робочі місця, що вкрай важливо задля запобіганню відтоку робочої сили за кордон. В рамках цієї програми створюються і бізнеси, які

направлені на боротьбу проти агресії, з якою зіткнулася Україна. Так один із грантів надано на розширення виробництва з пошиття військової форми для жінок.

Не припиняє діяти й програма «Доступні кредити 5-7-9%». В її межах за час воєнного стану надано 13843 пільгові кредити на суму 55,26 млрд. грн. (станом на жовтень 2022 року). Найбільша частка кредитів спрямована на антивоєнні цілі [1]. Варто зазначити, що нещодавно Урядом ухвалено рішення розширити дану програму щодо бізнесу, який постраждав від війни та був частково чи повністю зруйнований. Тепер суб'єкти господарювання зможуть отримати допомогу держави у вигляді компенсації відсотків по кредитах, наданих на відбудову виробництва.

Діалог бізнесу та влади взагалі дуже важливий для економічного розвитку держави. І саме спільна праця може допомогти пришвидшити вирішення проблем, які виникли в Україні в 2022 році. Задля досягнення цієї мети, бізнес продовжує розвиватися та інвестувати в економіку, а уряд, у свою чергу, повинен забезпечити для цього оптимальні умови праці, всебічно допомагаючи підприємцям залишатися «на плаву».

Релокація бізнесу, надання пільгових кредитів і грантів – безумовно важлива допомога держави для бізнесу. Але в умовах падіння внутрішніх ринків було б доцільно зробити акцент на зовнішні можливості, і це було б очевидним напрямом дій органів державної влади. Проте уряд, на нашу думку, абсолютно не активізується в напрямку сприяння експорту. Найпростіше пояснення цієї ситуації в тому, що влада бачить вирішення такої проблеми виключно через призму логістичних рішень, тобто розблокування морських портів або транспортні коридори в ЄС. Але це не економічні рішення. Аналітичним центром Українського кластерного альянсу було розроблено програму «Експорт та Інтернаціоналізація промислових МСП» [3] – документ, у якому зроблено фокус на пошуку нових ринків для вітчизняних промисловців та їхньої глибшої інтеграції в міжнародні ланцюги доданої вартості. Для уряду запропоновані дії щодо експортної підтримки малого та середнього бізнесу за певними категоріями, зокрема: приділення більшої уваги секторам, які перебувають у кризовому стані й належать до технологічних секторів промисловості, щоб не допустити їх деградації та переїзду відповідних фахівців за кордон; запобігання відпливу фахівців із секторів хайтек-промисловості в ІТ-галузь; підтримка бізнес-об'єднань кластерного типу, тому що вони зміцнюють внутрішні ланцюги доданої вартості шляхом консолідації МСП на різних рівнях і фокусуються на випуску готових продуктів і рішень; сприяння швидшій інтеграції українського бізнесу в програми Євросоюзу. «Посилення експортної орієнтації сфери послуг має стати головним чинником оновлення структури економіки», – вважав Сергій Юрій [6], що й сьогодні залишається надзвичайно актуальним завданням.

Отже, зважаючи на аналітику стану українського бізнесу за період війни, можна стверджувати про відновлення роботи сектору малого підприємництва, який робить великий вклад у боротьбу суспільства за право жити та працювати

в своїй країні. Його діяльність у такий складний час є вкрай важливою для економіки та країни в цілому. Адже це, насамперед, надання робочих місць і сплата податків до бюджету. Також за цей період багато підприємців долучилися до волонтерства та безкоштовної передачі товарів внутрішньо переміщеним особам і Збройним Силам України. Український малий бізнес продовжує розвиватися й допомагає власній державі перемогти ворога на економічному фронті. Завдяки різним програмам і грантам від держави та міжнародних партнерів, не сумніваємося, невдовзі вітчизняний малий бізнес вийде на вищий рівень розвитку й зможе примножити і свої успіхи, і успіхи України.

Список використаних джерел:

1. За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 13 843 пільгових кредитів на 55,23 млрд грн. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-zachas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-13-843-pilhovyykh-kredytiv-na-5523-mlrd-hrn> (дата звернення 27.10.2022)
2. Павлиш О. Програма «єРобота»: видадуть ще 200 грантів на 50 мільйонів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/17/692711/> (дата звернення 27.10.2022)
3. Програма «Експорт та Інтернаціоналізація промислових МСП»: 7 пропозицій УКА для Уряду. *Український кластерний альянс*. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/programa-eksport-ta-internacionalizaciya-promislovih-msp-7-propozicij-uka-dlya-uryadu/> (дата звернення 27.10.2022)
4. Терещук А. Релокація бізнесу в Україні та ЄС. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/213880_relokatsya-bznesu-v-ukran-ta-v-s (дата звернення 27.10.2022)
5. Юрій С. І. Світові фінансові кризи та їхні сучасні модифікації. *Вісник THEU*. 2007. № 5. С. 13-16.
6. Юрій С., Савельєв Є. Час «Ч» - Н-Hour: радикальні економічні реформи в Україні на виході з кризи. *Журнал Європейської економіки*. 2008. Т. 7 (№ 4). С. 387-402.

Шпортун Денис Васильович

Західноукраїнський національний університет
студент гр. ЕМЕ-21, ННІМВ ім. Б. Д. Гаврилишина

**II місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

КРИПТОВАЛЮТА ТА ЇЇ РОЛЬ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років однією із найбільш популярних тем була криптовалюта. Щодо неї ведуться палкі суперечки: одні активно користуються та заявляють, що з нею пов'язане наше майбутнє, інші доводять – це нестабільно та ризиковано.

Криптовалюта – це різновид цифрової валюти, яка має децентралізований спосіб регулювання і її ціна формується під впливом попиту та пропозиції. Основними перевагами криптовалюти є: відсутність посередників, швидкість транзакції та полегшений переказ коштів за межі країни. До недоліків можна віднести: нестабільність цифрової валюти через її децентралізовану організацію, ризик зламу криптосховища, видобуток популярної криптовалюти вимагає багато енергії, наявність «китів», у яких достатньо «крипти», щоб впливати на її курс. Також використання цієї цифрової валюти дозволяє відмивати гроші та здійснювати незаконні покупки [6].

На мою думку, незважаючи на велику кількість мінусів цієї віртуальної валюти, вона набула доволі великого поширення серед людей по всьому світу. Найпопулярнішою є перша криптовалюта Bitcoin, яка була створена ще у 2008 році [5]. Наразі можна відокремити дві форми криптовалют: монети та токени. Якщо перші виконують майже ту саму функцію, що і гроші, то з другими ми матимемо більше способів використання, вони представляють інші активи, наприклад, NFT [6]. Саме токени зробили віртуальну валюту більш популярною.

Цей тренд не оминув і Україну, яка у 2022 році увійшла у трійку лідерів з використання віртуальних активів [4]. Чому українців так зацікавила цифрова валюта? У більшості держав, у яких найактивніше використовується «крипта», спостерігається нестабільний курс національної валюти.

Початок повномасштабної війни змусив населення активніше користуватись цифровою валютою. Таку ситуацію зумовили потреби швидко переказувати кошти та обмеження, які були затверджені у постанові «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [3], тоді українці мали змогу ще раз переконатись щодо особливостей криптовалюти. Під час війни за допомогою «крипти» іноземці та діаспора могли фінансово підтримати своїх близьких в Україні, біженці могли оплачувати необхідні їм речі закордоном, тому що за межами країни існують обмеження на використання гривневих карток, також українці почали донатити цією валютою, що дуже допомагає волонтерам, які за неї купляють необхідні речі. Наприклад, благодійному фонду «Повернись живим» фінансова інтернет-платформа «Patreon» заморозила рахунок, на якому знаходилось близько 250 тисяч доларів

США, тому представники цього фонду були змушеними збирати донати різними видами «крипти», щоб продовжити свою діяльність. Також найбільші волонтерські організації поділились інформацією щодо ефективного збору цифрової валюти: у Фонді Сергія Притули заявили, що вони отримували платіж криптою на 1 мільйон доларів, а менеджер фонду «Повернись живим» розповідав, що на рахунок приходили «семизначні» суми [1].

Популярність криптовалюти зумовила необхідність надати їй правового статусу. Як писав український вчений Юрій Сергій Ілліч: «Проблема не лише в самому феномені власності, а й у кожній її конкретній формі...» [7, с. 3]. У криптовалюті є своя особлива правова природа, через яку не можна її ототожнити з будь-якою іншою категорією власності. Питання щодо визначення та легалізації криптовалюти піднімалось ще у 2018 р., але Володимир Зеленський підписав закон «Про віртуальні активи» [2] лише у 2022 році, де визначено поняття «віртуальна валюта», загальні принципи регулювання її обороту, контроль за виконанням законодавства у цій сфері тощо. Це легалізувало криптовалюту та криптобіржі в Україні, з'явилась можливість захистити свої віртуальні активи, також банки можуть відкривати рахунки для криптокомпаній.

Отже, криптовалюта, незважаючи на всі її недоліки, змогла увійти на ринок України, вже легалізована та регулюється законодавством. Її особливості надали їй більшої значущості під час війни, тому вона стала ще популярнішою серед населення. Завдяки лояльності держави до криптовалют, прогнозується зростання розвитку її ринку на території України.

Список використаних джерел:

1. «Битком» по окупанту: як криптовалюта допомагає збирати донати на ЗСУ. URL: <https://www.google.com/amp/s/tech.liga.net/ua/amp/all/article/bitkom-po-okkupantu-kak-kriptovalyuta-pomogaet-sobirat-donaty-na-vsu>
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/24022022_18.pdf?v=4
4. Україна в трійці світових лідерів з використання криптоактивів. До чого тут війна та як це використати з користю? URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayina-v-trijczy-svitovyh-lideriv-z-vykorystannya-kryptoaktyviv-do-chogo-tut-vijna-ta-yak-cze-vykorystaty-z-korystyu/>
5. Що таке криптовалюта і чому вона стала такою популярною? URL: <https://minfin.com.ua/ua/blogs/ccloan/183073/>
6. Що таке криптовалюта та де її можна використовувати? URL: <https://www.buh24.com.ua/shho-take-kriptovalyuta-ta-de-yiyi-mozhna-vykorystovuvaty/>
7. Юрій С. Еволюція власності в умовах становлення ринкових структур. *Вісник економічної науки України*. 2008. № 2. С. 3–6.

Заяць Олена Русланівна

Західноукраїнський національний університет
студентка гр. ЕУБ-21, ФЕУ

**ІІІ місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Розвиток фінансової сфери не може бути відокремлений від інформаційно-комунікаційних технологій, адже між ними існує неперервний зв'язок. Теперішні споживачі з кожним днем використовують все більше послуги у цифровому форматі та надають перевагу тим продуктам, які вважаються актуальними в сучасних умовах. Тобто відбувається еволюція фінансових продуктів з постійною заміною неактуальних пропозицій інноваційними рішеннями, які отримують високий попит серед потенційних клієнтів. Процеси діджиталізації у фінансовому секторі активно розвиваються як завдяки бажанню компаній посилити власні позиції на ринку, так і внаслідок попиту на відповідні інноваційні продукти.

Перший визначний крок трансформації це звісно перехід від використання кредитних карток та банкоматів у 1950-х роках до поширення технологій цифрового банкінгу в ХХІ столітті.

На даний момент цифровий банкінг сприймається більшістю людей як стандартна послуга, яка надається через Інтернет завдяки використанню смартфона або комп'ютера, в процесі взаємодії з клієнтами за допомогою онлайн-середовища. Хоча деякі користувачі надають перевагу відвідуванню представництв фінансових установ, проте саме процеси діджиталізації призводять до зростання попиту на віртуальні фінансові продукти.

Майже всі фінансові установи зараз мають власні мобільні додатки для обслуговування клієнтів у режимі 24/7 з можливістю здійснення великої кількості операцій та отримання потрібної інформації у будь-який момент часу. Через ресурси Інтернет-маркетингу просування цифрового банкінгу значно прискорилося. Особливої актуальності цей підхід набув умовах пандемії Covid-19, що змусила ввести карантин та залишитись вдома у багатьох країнах світу. Обмеження пересування громадян дало можливість фінансовим та банківським організаціям запропонувати потенційним клієнтам рішення у рамках цифрового банкінгу. Швидкість та зручність проведення операцій та відсутність будь-яких контактів в процесі були позитивно сприйняті переважною більшістю користувачів, а отриманий досвід пристосував людей до таких дій надалі.

Інноваційні фінансові технології (Fintech) дозволяють купити товар в магазині за допомогою цифрового гаманця (послуга Apple або Google Pay) при здійсненні одного кліку на телефоні [1, с. 49].

Україна також зробила великий прорив у сфері діджиталізації фінансів. Реалізація ідеї «Держави у смартфоні», забезпечила онлайн комунікацію з державою і можливість брати участь в її управлінні. Крім того, у застосунку

можна отримати понад 72 послуги, у тому числі фінансові. Наприклад, зареєструвати бізнес і ФОП, сплачувати податки й подавати декларації. Швидкість та зручність – це запорука стрімкого одержання людської прихильності. «Дія» – це справжній зразок трансформації фінансів на міжнародній арені. Тут доречно згадати слова визначного вченого С. І. Юрія:

«Розвиток наукового-технічного процесу, стимулюючи нові технічні, технологічні й організаційні рішення, фінансові інновації безпосередньо впливає на підготовку та прийняття бізнес-рішень та спричиняє появу зовсім нових, невідомих до цього часу, напрямів інвестицій і джерел прибутку» [2, с. 53].

Отже, існування фінансової індустрії неможливе без процесів запровадження інновацій. Саме введення сучасних трендів та технологій дає можливість фінансам бути актуальними та йти в ногу із часом. Легший процес надання послуг не тільки задовольняє споживацькі потреби, а й дає можливість через них впроваджувати нові продукти.

Список використаних джерел:

1. Пономаренко І. В., Рудюк Л. В. Діджиталізація фінансового сектору. *Маркетинг в Україні*. 2020. № 3 (119). С. 48–52.
2. Юрій С. І., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010 №4. С. 48–59.

Харовська Ангеліна Володимирівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

студентка гр. 472

**III місце Восьмого Всеукраїнського конкурсу наукових есе,
приуроченого пам'яті видатного вченого-економіста С. І. Юрія**

УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАН МАРШАЛА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕПОНИ

Сьогодні через активну фазу війни з росією українська економіка знаходиться в нестабільній ситуації й потребує чітких рішень для її відбудови. Саме тому, незважаючи на скрутні для країни часи, вже зараз потрібно будувати органічний план мілітаризованої та післявоєнної економіки з акцентом на безпеку, який допоможе швидко та ефективно вивести Україну із поточної ситуації. 77 років тому Україна вже оговтувалася після спустошливої війни, однак не змогла скористатися пропозицією Сполучених Штатів щодо допомоги країнам материка у відновленні через рішучу відмову СРСР працювати за планом Маршала задля посилення своєї влади в післявоєнній Європі. Тож постає питання: «Чи можливе зараз для України таке ж «економічне диво», яке свого часу допомогло відновитися країнам Західної Європи й дало потужний поштовх до їх подальшого розквіту?»

Вітчизняні та зарубіжні експерти й політики вже кілька місяців дискутують над цим питанням та схилиються до думки, що розробка адаптивного плану Маршала для України є доцільним і навіть необхідним рішенням. Українські економісти визначають його як шанс на повне «перезавантаження» економіки й можливість позбавлення від укорінених радянських постулатів. Це, безсумнівно, хороший знак для нас, надто на фоні значної різнопланової допомоги, яку вже надають країни Західної Європи та США. Однак поруч із цими обговореннями провідні фахівці та дослідники також дебатують й про можливі проблеми в реалізації українського плану Маршала, що можуть завадити в його запровадженні.

Зокрема, однією з основних тем для обговорень є ефективність застосування цього плану в українських реаліях. Адже минулого разу план Маршала почав діяти, коли континент вже активно відновлювався після війни і був радше «мастилом для двигуна, а не паливом, на якому він працював» [5]. Більше того, навіть переживши Другу світову війну, країни Західної Європи залишалися одними з найрозвиненіших в світі після США, чого, на жаль, не можна сказати ні про довоєнну економіку України, ні надто про її стан після вторгнення агресора. Безсумнівно, фантастична згуртованість української влади та суспільства, в тому числі регіональної еліти й олігархів, в реаліях війни є дивовижною. Однак це не змінює деяких негативних економічних показників ще довоєнного періоду, адже «цифри ВВП досі мають значення» [5].

Окрім цього, занепокоєння світової спільноти викликає рівень корупції в країні. Іноземні партнери відзначають, що українська історія отримання іноземної допомоги, зокрема з 2014 року, досить потворна, а західні фінансові

структури критично оцінюють довоєнні темпи реформ, в тому числі й у боротьбі з корупцією, і вважають їх недостатніми. А тому бояться повторення подібних ситуацій, хоч і не заявляють про це відкрито.

Наступна перепона – досить тривіальне питання спонсора цього плану. Зараз це умовний Захід, тобто США, країни ЄС, Світовий банк тощо. Але що буде далі, зважаючи, що минулого разу план Маршала працював на основі безповоротної допомоги з невеликою кількістю позик і лише чотири роки, а зараз потрібна триваліша фінансова співпраця. Добробут США високий, однак не такий як був в 40-50-х роках ХХ століття, і країна вже має витрати на інші війни закордоном. До того ж за прогнозами провідних банків велика рецесія, спричинена різким падіння цін на енергоносії, а отже, й на інші товари, вже близько [5]. Це вплине й на економічну ситуацію країн Європи, яка, як і весь світ, ще оговтується від наслідків пандемії. На даний момент експерти оцінюють втілення українського «плану Маршала» в 765 млрд доларів строком до 2032 року [3]. Серед основних ініціатив, крім отримання коштів від міжнародних структур, також звучать пропозиції української влади щодо передачі заморожених активів країни-агресора та російських олігархів через створення компенсаційного механізму [1]. Окрім цього, ЄС оголошувало про намір провести масштабну фандрейзингову кампанію для України [3].

Хоч все вищесказане є не надто приємною критикою України, все ж її можна регулювати за допомогою різних важелів. Однак назріває інше, не менш важливе, питання: «А якою власне має бути Концепція відновлення України?» Ситуація, спричинена повномасштабним нападом росії, критична для України і змінить в подальшому місце держави на світовій арені. Саме тому змістове наповнення концепції повинно бути максимально вигідним для нас, але, в той же ж час, задовольняти вимоги країн-донорів.

Попередня «офіційна» концепція українського плану Маршала, запропонована британським Центром досліджень економічної політики, пропонує три етапи відновлення та реконструкції. Зокрема, перший етап відбувається вже зараз, і на нього відводиться 65 млрд. доларів із загальної суми. Другою частиною є «Fast recovery 2023-2026» з фокусом на інженерні комунікації та соціальну інфраструктуру й передбачає залучення 300 млрд. доларів. Фінансування третього етапу «Modernisation 2026-2032», який полягатиме в максимізації в українській економіці частки продукції з високою доданою вартістю та мінімізації «карбонового сліду», за попередніми прогнозами, становитиме близько 400 млрд. доларів [3]. Окремо описуються плани щодо відновлення та/або будівництва різних об'єктів критичної інфраструктури та подальшого страхування від воєнних ризиків.

Будуючи концепції відновлення України, варто приділити значну увагу формуванню привабливого інвестиційного клімату в Україні для отримання безпосередніх прямих інвестицій, а не просто грантів і позик. Таким чином, Україна зможе залучити додаткові кошти на відновлення регіонів, при цьому не збільшуючи своєї залежності від країн-донорів, і зменшити побоювання іноземних партнерів щодо нецільового витрачання отриманих коштів.

Професор Юрій С.І. також наголошував на важливості надходжень інвестицій для відновлення депресивних регіонів. Адже, на його думку, саме вони «забезпечують розвиток ринкової інфраструктури, рівень заробітної плати, рівень зайнятості, соціальну ситуацію, доступ до перспективних ринків збуту, високопрофесійні кадри та вагомий виробничий потенціал» [6, с. 8]. Співпраця окремих регіонів з міжнародними партнерами у форматі шефства останніх може допомогти залучити передові технології різних галузей, які створять потужний фундамент для економічного та соціального розвитку й допоможуть «синхронізувати українські інституції та політику із політикою ЄС» [4].

Окрім цього, при розробці плану реконструкції України не варто забувати й про відновлення сільськогосподарського сектору. Нині обговорення ведуться здебільшого навколо індустриального сектору, однак саме Україна, 60% всіх орних земель якої припадає на чорнозем, є «житницею Європи», й виробляє значну частину аграрної продукції, яка експортується в світі. З урахуванням вже досягнутих успіхів у даному секторі, «українське господарство може і повинно створити передумови розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування, галузі виробництва мінеральних добрив тощо» [2].

Україна зараз стоїть на важливому перехресті своєї історії: саме рішення щодо концепції відновлення країни визначить шлях, яким далі йтиме наша держава. Це неповторний шанс для України модернізувати практично всі сектори інфраструктури й зробити свою енергетичну систему більш «зеленою», перескочивши при цьому через покоління технологій. Правильно розроблений під українські реалії «план Маршала» закладе основу для побудови сильної країни, яка в майбутньому має всі шанси стати однією із конкуренток сучасних високорозвинених країн.

Список використаних джерел:

1. Вінокуров Я. План Маршала з полів Лугано: як будуть відбудовувати Україну за 750 мільярдів доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/5/688861/> (дата звернення: 02.11.2022).
2. Данилишин Б. Про план Маршала для України і не тільки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685066/> (дата звернення: 03.11.2022).
3. Рибаків Д. Відновити все: що варто знати про «план Маршала» для України. URL: <https://mind.ua/publications/20244464-vidnoviti-vse-shcho-varto-znati-pro-plan-marshalla-dlya-ukrayini> (дата звернення: 01.11.2022).
4. Родак К. Як працюватиме «план Маршала» для України. URL: https://zaxid.net/plan_marshalla_dlya_ukrayini_yak_pratsyuvatime_royasnennya_n1542705 (дата звернення: 02.11.2022).
5. Семенова І. відновлення з попелу. Чим план Маршала допоміг повоєнній Західній Європі і чому Україна сподівається на його «реінкарнацію». URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shcho-take-plan-marshalla-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-ukrajini-50241295.html> (дата звернення: 03.11.2022).

6. Юрій С., Круп'як І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформації економічних процесів. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2008. Вип. 13. С. 5-11.

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**Восьмі Всеукраїнські наукові читання
пам'яті С. І. Юрія**

15 листопада 2022 року